

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

125289

ERGENLERİN SOSYAL KAYGI DÜZEYLERİ, ANA- BABA
TUTUMLARI ve AİLEDE GÖRÜLEN RİSK FAKTÖRLERİ ÜZERİNE
BİR ÇALIŞMA

ZÜLAL ERKAN

125289

DOKTORA TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANLAMA VE ARŞİVLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ADANA, 2002

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ERGENLERİN SOSYAL KAYGI DÜZEYLERİ, ANA- BABA
TUTUMLARI ve AİLEDE GÖRÜLEN RİSK FAKTÖRLERİ ÜZERİNE
BİR ÇALIŞMA**

ZÜLAL ERKAN

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. S.SONAY GÜÇRAY**

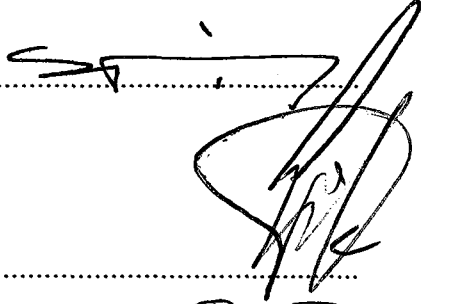
DOKTORA TEZİ

ADANA, 2002

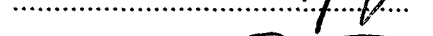
Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.: Doç.Dr.S.Sonay GÜÇRAY
(Danışman)

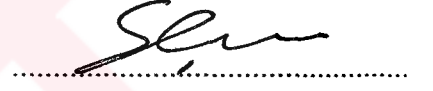
Üye : Prof.Dr.Zafer GÖKÇAKAN

Üye : Prof.Dr.Ayşe AVCI

Üye : Yard.Doç.Dr.Sabahattin ÇAM

Üye : Yard.Doç.Dr.Meral ATICI

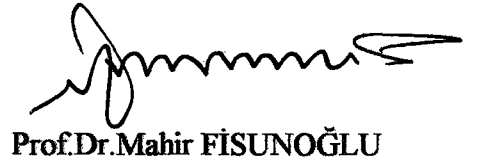

ONAY

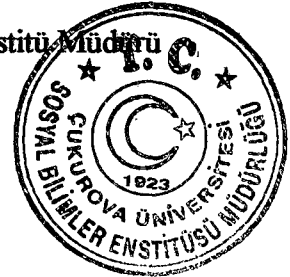
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

08.10.2022

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM AKADEMİK BAŞKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Prof.Dr.Mahir FİSUNOĞLU

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Türkçe Özet	i
İngilizce Özet	ii
Önsöz	iii
Bölüm-I	
Giriş	1
1.1.Problem	1
1.2.Araştırmanın Amacı	7
1.3.Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	8
1.4.Sınırlılıklar	10
1.5.Sayıtlar	10
1.6.Tanımlar	11
Bölüm-II	
Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar	13
2.1.Kuramsal Açıklamalar	13
2.1.1.Sosyal Kaygı (Sosyal Fobi) Tanımı	13
2.1.2.Sosyal Kaygının Nedenleri İle İlgili Yaklaşımlar	16
2.1.2.1.Kendilik Sunum Yaklaşımı	16
2.1.2.2.Sosyal Kaygıda Bilişsel Model	22
2.1.2.3.Sosyal Beceri Modeli	23
2.1.3.Sosyal Kaygıda Ailenin Rolü	23
2.1.4.Sosyal Kaygıda Diğer Çevre Faktörlerinin Rolü	26
2.1.5.Ana Baba Tutumları	27
2.1.6 Ailedeki Risk Faktörleri	32
2.2.İlgili Araştırmalar	34
2.2.1.Sosyal Kaygı İle İlgili Araştırmalar	34
2.2.1.1.Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	34
2.2.1.2.Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	37
2.2.2.Ana Baba Tutumları İle İlgili Araştırmalar	41

Bölüm-III

Yöntem	48
3.1.Araştırmanın Modeli	48
3.2.Evren ve Örnekler	49
3.3.Verilerin Toplanması	55
3.3.1.Sosyal Kaygı Ölçekleri	55
3.3.1.1.Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk-SKH ve Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma-ODK Ölçekleri	55
3.3.1.2.ODK ve SKH Ölçeklerinin Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışmaları	56
3.3.1.3.ODK ve SKH Ölçeklerinin Araştırma Kapsamında Yapılan Uyarlama, Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışmaları	59
A-Çevir Çalışmaları	59
B-Madde Analizi	60
C- Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışmaları	62
3.3.1.6.SKH ve ODK Ölçeklerinin Puanlanması	64
3.3.2.Ana Baba Tutum Ölçeği	65
3.3.2.1.Ana Baba Tutum Ölçeğinin Güvenirliği	65
3.3.2.2. Ana Baba Tutum Ölçeğinin Geçerliği	66
3.3.2.Ailedeki Risk Faktörleri Soru Listesi	67
3.3.3.Görüşme Formu	70
3.4.Verilerin Toplanması	69
3.5.Verilerin Analizi	70

Bölüm-IV

Bulgular	72
4.1.Ana Baba Tutumları ve Cinsiyete Göre Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Düzeyine İlişkin Bulgular	72
4.2. Ana Baba Tutumları ve Cinsiyete Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular	74
4.3.Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Olan Öğrencilerin Ailelerinde Yer Alan Risk Faktörlerine İlişkin Bulgular	76
4.4. Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük Olan Öğrencilerle Yapılan Görüşme Sonuçlarına Yönelik Bulgular	94

4.4.1. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Ana Baba Tutumlarını Değerlendirmelerine Yönelik Bulgular	94
4.4.1.1. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Demokratik, Koruyucu-İstekçi, Otoriter Ana Baba tutumunu Betimlemeleri İle İlgili Bulgular	96
4.4.1.2. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Kendi Ana Baba Tutumuna Yönelik Değerlendirmeleri	99
4.4.2. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Sosyal Ortamlarda Neler Hissettiklerine İlişkin Görüşmelere Ait Bulgular	107
4.4.3. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Ailelerinde Yer Alan Risk Faktörlerine İlişkin Görüşmelere Ait Bulgular	109

Bölüm-V

Tartışma ve Yorum	114
5.1. Ana Baba Tutumları ve Cinsiyete Göre Lise II. Sınıf Öğrencilerinin Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma İle Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Düzeylerine İlişkin Bulgulara Yönelik Yorumlar	114
5.2. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Ana Baba Tutumlarına Yönelik Bulguların Yorumu	116
5.3. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Ailelerinde Yer Alan Risk Faktörlerine İlişkin Bulguların Yorumu	117

Bölüm-VI

Sonuç ve Öneriler	128
Kaynaklar	132
Ekler:	
Ek 1 : Anket	
Ek 2 : Görüşme Soruları	
İzin Yazıları	
Özgeçmiş	

ÖZET

Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyleri, Ana-Baba Tutumları ve Ailede Görülen Risk Faktörleri Üzerine Bir Çalışma **Zülal ERKAN**

Doktora tezi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Danışman: S.Sonay GÜÇRAY

Haziran, 2002, 140 Sayfa.

Bu çalışmada, ergenlik dönemindeki öğrencilerin sosyal kaygı düzeylerinin (olumsuz değerlendirilmekten korkma ile sosyal kaçınma ve huzursuzluk boyutları) ana baba tutumlarına ve cinsiyete göre değişip değişmediği; sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ailelerinde yer alan risk faktörlerinin neler olduğu; anne ve baba tutumlarını nasıl betimledikleri incelenmiştir.

Örnekleme, Adana ve İçel'de bulunan resmi genel liselerden seçilen 782 öğrenciden oluşmaktadır. Bu çalışmada, nicel ve nitel veri toplama yöntemleri beraber kullanılmıştır. Araştırmada ergenlerin sosyal kaygı düzeylerini belirlemek için Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma (ODK) ile Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk (SKH) Ölçekleri (Watson Ve Friend,1966); Ana Baba Tutum Envanteri (Eldeleklioğlu, 1996), aile risk faktörleri soru listesi, görüşme formu kullanılmıştır. Nicel verilerin analizinde çok faktörlü (3x2) varyans analizi; χ^2 (ki kare) bağımsızlık testi ve bağımsız gruplar için oran testi (z)'inden yararlanılmıştır. Sosyal kaygı düzeyi yüksek (altı öğrenci) ve düşük (altı öğrenci), toplam 12 öğrenci ile, kendi ana ababa tutumlarını nasıl betimlediklerini ve ailelerinde yer alan risk faktörlerinin neler olduğunu belirlemek için yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır

Bu araştırmanın sonuçlarına göre, ana-baba tutumlarının ODK Ölçeği puanları ile SKH Ölçeği puanları üzerindeki temel etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Koruyucu -istekçi ve otoriter ana baba tutumlarına sahip öğrencilerin, ODK ve SKH Ölçeklerinden yüksek puan aldıkları, demokratik ana- baba tutumuna sahip öğrencilerin ise ODK ve SKH Ölçeklerinden düşük puan aldıkları gözlenmiştir. Ana baba tutumu ve

cinsiyet değişkenlerinin ODK ve SKH Ölçekleri puanları üzerindeki ortak etkileri, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Sosyal kaygı açısından boşanma durumu, evde yaşayan birey sayısı, anne ve babanın eğitim durumu, ailenin gelir durumu, ailenin çocuğunu kıyaslama durumu ve ailenin sosyal faaliyetlere katılmama durumu risk faktörü olarak gözlenmiştir. Bu çalışmanın nitel veri toplama yöntemlerinden elde edilen sonuçlara göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinde, demokratik tutumların oranları düşük; koruyucu ve otoriter ana baba tutumlarının oranının yüksek olduğu; kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ailelerinde demokratik tutumların oranları yüksek, koruyucu ve otoriter tutumlarının oranlarının düşük olduğu gözlenmiştir. Ayrıca ilgisiz ana baba tutumu ile dengesiz ve kararsız tutumların da varlığı gözlenmiştir. Görüşme yapılan öğrenciler ise ailelerinde yer alan risk faktörleri, "kardeş kaybı, aile bireylerinden birinin süreğen bir hastalığının olması, ekonomik sorunlar, anne baba arasındaki eğitim farkı, anne baba arasındaki geçimsizlik, babanın alkol alması, kasabada yaşanması, ailenin otoriter ve koruyucu tutuma sahip olması, aile büyüğü ile birlikte yaşanması" şeklinde ifade etmişlerdir .

Anahtar Kelimeler: Sosyal Kaygı; Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma; Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk; Ana-Baba Tutumları; Aile Risk Faktörleri.

Abstract

A Study on Adolescents' Level of Social Anxiety, Parental Attitude and The Type of Risk Factors Taking Place in the Families

Zülal ERKAN

Ph.D.Thesis, Education Science Department

Supervisor: Doç.Dr. Sonay GÜÇRAY

June, 2002, 140 pages

In this study whether the level of social anxiety (the fear of negative evaluation, social avoidance and distress) of the adolescent students vary according to parental attitude and gender, the type of risk factors that take place in the families of the students whose social anxiety is high and the students whose social anxiety is low, and how these students describe the parental attitude of their parents have been observed.

The sample of this research consists of 782 students taken from official general high schools in Adana and İçel. In this study, quantitative and qualitative data collection techniques were used together. In this study, the scales of Fear of Negative Evaluation-FNE and Social Avoidance and Distress- SAD (Watson and Friend,1966) have been used for the social anxiety level of the students; Parents attitude Envanories (Eldeleklioğlu,1996), family risk factors Questionarie, semi structured interview techniques have been used.

In the analysis of quantitative data, the multiple variance analysis technique and Scheffe-F test, χ^2 independence test and for the independent groups the ratio test (z) have been used. An interview was hold with 12 students, 6 with high level of social anxiety and 6 with low level of social anxiety, using semi structured interview techniques to findout what the risk factors taking place in the families are and how they describe their parents' attitude. According to results, the main effects of the parents' attitude on the FNE and SAD scale points have been found significant. The students who have protective-demanding and authoritative parental attitude have been observed to have taken high points from the FNE and SAD scales, the students who have democratic parental attitude have been observed to have taken low points.The common effect of the parental attitude and gender distinction

variations on the points of FNE and SAD scales have not been found significant. It has been observed that divorce, the number of the family members, educational background of the parents, the income of the family, the family's participation in the social activities are risk factors, in terms of social anxiety. According to the result of the content analysis obtained from the qualitative data, it has been observed that the frequency of the democratic attitudes in the families of the students with high level of social anxiety is low and the frequency of protective- demanding and authoritative parental attitudes is high. It has also been observed that in the families of students with low level of social anxiety, the frequency of these students' meeting democratic parental attitudes is high and the frequency of these students' meeting protective-demanding and authoritative parental attitude is low. Furthermore, the existence of unstable and indifferent parental attitude has been noticed. All the students interviewed state the risk factors taking place in their families as, " the loss of brother or sister, the chronic illness that one of the family members has economical problems, the gap between the educational level of the parents, the discord of parents, Father's addiction to alcohol, living in a small town, the authoritative and protective-demanding, parental attitude, living with an elder member of the family".

Key Words: Social Anxiety; Fear of Negative Evaluation; Social Avoidance and Distress; Parental Attitude and Family Risk Factors.

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı gerçekleştirmemi sağlayan, bilgileri ve olumlu yaklaşımlarıyla bana her zaman destek olan tez izleme komitesi üyeleri sayın Doç. Dr. S.Sonay GÜÇRAY'a, Yar.Doç.Dr.Sabaahattin ÇAM ve Prof.Dr. Ayşe AVCI'ya,

Araştırmamın nitel boyutu ile ilgili verilerin toplanması ve analiz aşamasında bana yol gösteren Yar.Doç.Dr. Meral ATICI'ya ve Doç.Dr.Ayşe BALCI'ya,

Verilerin analizlerinde bana yardımını hiç bir zaman esirgemeyen sayın Doç.Dr. Adnan ERKUŞ'a,

Çalışmalarımı bir an önce tamamlayabilmem için bana her türlü kolaylığı sağlayan ve anlayış gösteren bölüm başkanım sayın Prof.Dr. Zafer GÖKÇAKAN'a,

Tezin yazımı sırasında bilgisayarla ilgili karşılaşılan problemlerin üstesinden gelmemde yardımcı olan, Öğr. Gör. Bingül HARMAN'a,

İngilizce Tez özetinin yazılmasında yardımlarını esirgemeyen Okutman Dönercan Dönük ve Firdevs ULAŞ'a,

Verlerimin işlenmesi aşamasında bana yardımlarını hiç esirgemeyen sevgili öğrencilerim Raşit ve Hasan'a,

Ayrıca bu çalışmayı burslarıyla destekleyen Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA)'ne; Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına ve bu araştırmaya (SOSBE.2002.D.2) destek olan Ç.Ü.Araştırma Fonu Saymanlığına,

Bu tezin yazılması aşamasında bana olağan üstü anlayış ve sabır gösteren oda arkadaşlarım Bülent GÜNDÜZ, Çağla GÜRSOY ve Figen KILIC'a,

Çalışmalarımın her aşamasında her türlü desteğini ve sabrını esirgemeyen sevgili eşim Serdar ERKAN'a ve biricik oğlum Umut Can ERKAN'a teşekkürü bir borç biliyorum.

Çalışmamın, tüm araştırmacı ve uygulamacılara yararlı olmasını ümit ediyorum.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

İnsanlar tehlikeli gördükleri durumlarda, bir miktar kaygı duyar. Genel olarak kaygıyı, insan yapısında mevcut, çevresel ve psikolojik olaylara gösterilen bir duygusal tepki şeklinde tanımlarsak, bunun evrensel ve normal bir insan duygusu olduğunu kabul etmekte zorlanmayız. Ancak kaygıyı, kaynağı ve başlangıcı bilinçsiz olmasına rağmen bilinçli bir şekilde hissedilen, beraberinde bazı fizyolojik değişmelerin de görüldüğü hoş olmayan bir yaşantı şeklinde tanımlarsak, bu duygunun normal olduğunu kabullenmekte güçlük çekeriz. Kaygının hoş olmama özelliği, onu normal davranışlardan çok, normal olmayan davranışların kökenine yerleştirmiştir. Kaygı, insanı yaşamı boyunca bazen motive ederek, yaratıcı ve yapıcı davranışlara teşvik ederken, bazen bu davranışları engeller. Kaygı, genellikle huzursuz eden bir duygu olarak nitelendirilebilir. Korku ve kaygı, insanlıkla birlikte ve özellikle toplumsal yaşamın gelişmesiyle kaçınılmaz bir yaşantı olmuştur (Öner, 1977).

Kaygı, psikoloji yazınında çok geniş olarak kullanılan bir kavram olmakla birlikte kaygının korku, fobi ve stres kavramları ile yer değiştirilerek de kullanıldığı görülmektedir. Korku, algılanan bir tehlike karşısında duyuşsal, bilişsel, davranışsal ve fizyolojik tepkilerdir. Genellikle belli bir nesne veya kavrama gösterilen tepkidir ve kişinin kendisini korumasında önemli bir araçtır. Fobi, tehlikenin dışında, çoğunlukla mantık dışı, özel bir korku durumudur (Robinson, Rotter, Fey ve Vogel, 1992). İnsanın içinde bulunduğu çevrenin, ortamın ve koşulların dışında oluşur. Fobinin içeriği ve şiddeti düşünceyle, mantıkla anlatılamaz, açıklanamaz; iradeyle denetlenemez, engellenemez ve önlenemez (Köknel, 1995). Stres, olumlu ve olumsuz olayların neden olduğu bir gerilim olarak tanımlanabilir (Robinson ve diğ. 1992). Kaygı, tehdit edilen, meydana okunan bir ortamda, bireyin kendisini yetersiz görmesidir. Birey yüz yüze geldiği bu durum süresince, kişisel yetersizliklerinin, arzu edilmeyen sonuçları üzerinde odaklaşır (Sarason, 1975).

Karacan, Şenol ve Şener'e (1996) göre, bir çok nedenden dolayı kişi kendini kaygılı hissedebilir. Kaygıya yol açan uyarı, sosyal bir ortamda utanmaya neden olduğundan, sosyal kaygı üzerinde de durulmalıdır. Sosyal kaygı, toplum içinde konuşma, yemek yeme, birileriyle tanıştırılma gibi bir ya da genel olarak hemen tüm sosyal ortamlardan kaçınma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kişi böyle durumlarda, başkaları tarafından dikkatle izlendiği ve incelenip değerlendirildiği duygusu içindedir .

Sosyal ortamlarda çoğu insan, hafif bir kaygı duyabilir. Bireyin böyle bir kaygı duyması, duymamasından daha sağlıklı kabul edilebilir. Hafif bir kaygı, bireyin ayakları üzerinde durmasını ve çevreye daha duyarlı olmasını sağlar. İnsanlar yaşamları boyunca çeşitli dönemlerde, özellikle ergenlik döneminde, utanma duygusu yaşadığı ve kendini güvensiz hissettiği durumlarla karşılaşabilir. Bu duygular, zaman içinde insanın kendine olan güveni ve deneyimleri arttıkça azalır. Kimi insan yetişkin yaşta da bazı aktiviteler sırasında, sosyal kaygı duyabilir. Örneğin, otorite karşısında ya da kalabalık önünde konuşurken, kısmi bir kaygı duyabilir. Bu gibi kaygılar, bireyin performansını ve yaşantısını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu kaygıların şiddeti artar ve bireyin aktivitelerini ve genelde yaşamını olumsuz olarak etkilemeye ya da kısıtlamaya başlarsa, sosyal fobiden söz edilebilir. Sosyal fobili bireyler, birçok ortamda, kendilerine bakıldığı ya da kendileri hakkında olumsuz yorumlar yapıldığına ilişkin kaygı duyarlar. Temel korkuları, özellikle kalabalık önünde gülünç duruma düşmek ve başkalarının önünde aşağılanma duygusu yaşamaktır (Sungur ve Dilsiz, 1995).

Amerikan Psikiyatri Birliği DSM-IV Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabında (1994) sosyal kaygı, sosyal fobi ile birlikte aynı başlık altında "*...tanımadık insanlarla karşılaştığı ya da başkalarının gözünün üzerinde olabileceği, bir ya da birden fazla toplumsal ya da bir eylemi gerçekleştirdiği durumdan, belirgin ve sürekli bir korku duyma. Kişinin küçük düşeceği ya da utanç duyacağı bir biçimde davranacağından korkması*" (s.,176) şeklinde tanımlanmıştır.

Sosyal kaygı ile sosyal fobi arasındaki belirgin benzerliğe karşın; sosyal fobinin, sosyal kaygının aşırısı olup olmadığı konusunda tartışmalar vardır. Bir çok araştırma sonuçlarına göre, sosyal fobi, sosyal kaygının aşırılığını ortaya koymaktadır. Bazı araştırmalarda sosyal fobinin, sosyal kaygıdan niteliksel olarak farklı olduğu belirtilse de sosyal fobi ile sosyal kaygı arasındaki farkın her şeyden önce derecelendirilmeden kaynaklandığı belirtilmektedir (Leary ve Kowalski, 1995).

Beck ve Emery (1985)'ye göre, sosyal kaygıyı, diğer kaygılardan farklı yapan özellik, hayali veya gerçek ortamlarda, kişilerarası değerlendirilmenin olması ya da olma olasılığının bulunmasıdır. Bu nedenle sosyal kaygı, "değerlendirilme kaygısı" olarak da isimlendirilebilir. Sosyal kaygı, yalnız kişinin başkaları tarafından nasıl algılandığı ve değerlendirildiği ile ilgili olarak oluşmaz, aynı zamanda değerlendirilme olasılığının varlığı da buna neden olmaktadır.

Sosyal kaygı, önceleri sosyal ortamlarda duyulan kaygı, korku ve rahatsızlık yaşantıları; sosyal ortamlardan kasıtlı olarak kaçınma ve başkaları tarafından olumsuz değerlendirilmekten korkma olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda, sosyal kaygının sosyal ortamlardan kaçınma ve huzursuzluk duyma ile olumsuz değerlendirilmekten korkma boyutu bir araya getirilmiştir (Watson ve Friend, 1969). Bu iki boyutu değerlendirmeye yönelik, Watson ve Friend (1969) tarafından "Sosyal Ortamlardan Kaçınma ve Huzursuzluk (SKH) ile Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma (ODK)" ölçekleri geliştirilmiştir. Geçerlik ve güvenirliliği yüksek olan bu ölçekler günümüzde de oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır (Heimberg, Hope, Rapee ve Bruch, 1988; Papsdorf ve Alden, 1998; Mansell ve Clark, 1999).

Sosyal kaygıyı utangaçlık gibi, ona yakın kavramlardan da ayırmak gerekir. Utangaçlık, bireylerin hayatları boyunca bazı durumlarda yaşadığı çok geniş bir kavramdır. Zaman zaman bu iki yapı birbirinin yerine kullanılmaktadır. Utangaçlığın, sosyal kaygı ve çekingen sosyal davranışlar olmak üzere iki unsuru vardır (Leary ve Kowalski, 1990)

Schlenker ve Leary (1982)'nin sosyal kaygıyı açıklamak için ortaya koydukları kendilik sunum (the self-presentation approach) yaklaşımına göre, birey sosyal ilişkilerde bulunduğu insanlar üzerinde, belli izlenimler oluşturmaya güdülenmiştir. Ancak, bu izlenimlerin oluşup oluşmayacağından emin değildir. Böyle durumlarda birey yoğun sosyal kaygı yaşar. Leary ve Kowalski'ye (1993) göre, sosyal kaygı hisseden birey, insanlarla iletişimde bulunmaktan kaçınır. Eğer sosyal iletişimden kaçınmak mümkün değilse, bu şartlar altında yapabileceği en iyi şeyin, sosyal imajını korumaya çalışmak olduğunu düşünür. Aynı zamanda, insanlar üzerinde yaratmak istediği izlenimleri, yaratamayacaklarını düşündükleri için de, en azından istenilmeyen olumsuz izlenimleri oluşturmaktan kaçınmak eğilimindedir.

Birçok insanın kabul ettiği gibi, başkaları üzerinde bırakılacak izlenim oldukça önemlidir. İnsanlar, belli ortamlarda iyi izlenim bırakmanın yollarını araştırmaktadırlar. Bu nedenle başkalarının, kendileri hakkındaki düşünceleriyle ilgilidirler. Sosyal kaygılı bireyler, başkalarından sosyal onay alma ile yoğun bir şekilde ilgilenmektedirler. Başkaları tarafından kabul edilme ve onaylanma ihtiyacı yüksek olan kişilerin sosyal kaygı düzeyleri, kabul edilme ihtiyacı daha düşük olan bireylere göre, daha yüksek olmaktadır (Ellis, 1962; Goldfried ve Sobocinski, 1975; Akt. Leary ve Kowalski, 1995). Olumsuz değerlendirilme korkusu, sosyal onay alma çabalarıyla ilişkilidir. Olumsuz değerlendirilme korkusu yüksek olan kişilerin, onay alma veya onay almamaktan kaçınma motivasyonları yüksektir (Watson ve Friend, 1969). Sürekli sosyal kaygı ölçümleriyle, olumsuz değerlendirmekten korkma ölçümleri arasında, orta ve yüksek düzeyde ilişkilerin varlığı, sosyal kaygıda, olumsuz değerlendirilmekten korkmanın önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır (Leary ve Kowalski, 1995; Rapee ve Heimberg, 1997).

Bruce ve Atezaz (1999) sosyal kaygının 11 ve 19 yaşlar arasında ortaya çıktığını, 25 yaşın üstünde ise, daha az görüldüğünü belirtmektedir. Sosyal kaygının başlangıç yaşına ilişkin klinik ve epidemiyolojik çalışmaların sonuçları, ergenlik dönemine odaklanmaktadır.

Bir çok araştırmada, sosyal kaygının başlangıç yaşının ortalama olarak 13-14 arasında değiştiği görülmektedir (Akdemir ve Cinemre, 1996; WPA, 1995).

Leary ve Kowalski'ye (1995) göre, ergenlik dönemi sosyal kaygının en fazla yaşandığı dönemdir. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olan ergenlikte, bireyin çevresinde ve iç dünyasında bir çok değişiklikler olmaktadır. Ergenlikte, sosyal ilişkiler ve etkileşimler giderek karmaşıklaşmakta ve bu daha çok sorumluluk almayı gerektirmektedir. Bu dönemde karşılaşılan bir çok durum veya problem bireyin hayatında ilk kez karşısına çıkmaktadır. Ergen, ailesinden uzaklaşmaya, aile dışındaki çevre ve insanlara ilgi duymaya başlar. Bu ilgi özellikle arkadaş grubuna yönelik olup, arkadaş çevresiyle ilişkiler büyük önem kazanmaktadır. Ayrıca ergenliğe kadar kendi cinsinden olan arkadaş gruplarına, karşı cinsten arkadaşlar da katılır. Arkadaşlarının kendisi hakkındaki değerlendirmelerini önemser ve kendini beğendirmek amacıyla, tutum ve davranışlarını da değiştirebilir. Ergenlik döneminde, arkadaş gruplarınca kabul edilmek, önem kazanmaktadır. Erikson, ergenin aile dışındaki bir sosyal ortamda

kendisini kanıtlamasının, ergenlik döneminin önemli bir özelliği olduğunu belirtmektedir. Ergenler kendilerini, çocukluk davranışlarını bırakıp, yetişkin davranışlarını göstermesi gereken, bir çok yeni rollerde bulurlar. Ancak bu rollerde kararsızdırlar. Dikmeer (1997), ergenlik dönemini, kararsızlıkların ve kendini ifade etmede zorlukların yaşandığı bir dönem olarak ifade eder.

Schneier ve arkadaşları (1992) sosyal fobinin kadınlarda, erkeklere göre görülme sıklığının yaklaşık 1/2 oranında olduğunu belirtmektedirler. Başka bir çalışmada ise klinik ortamda, sosyal kaygının kadın ve erkeklerde görülme oranı 1/1 olarak gösterilmektedir (Rapee, Sanderson ve Barlow, 1988). Çocuklar ve ergenlerin ilk dönemlerinde, kızların erkeklerden daha yüksek seviyede sosyal kaygı taşıdıkları, özellikle olumsuz değerlendirilmekten korkma boyutunun daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Ergenlik dönemindeki kızlar, kendilerinin görünüşü ve davranışları hakkında başkalarının yapmış olduğu değerlendirmelere erkeklerin verdiğiinden daha fazla önem vermektedir (La Greca, Lopez, 1997).

Sosyal kaygıda (fobide), kişinin başlıca korkusu, başkalarının yanında küçük düşmek, sıkıntı ya da utanç duymaktır. Bu kişiler, başkalarıyla etkileşimde bulunmalarını gerektiren ya da bir eylemi başkaları yanında yerine getirmeleri gereken durumlardan korkarlar ve bu durumlardan olabildiğince kaçınmaya çalışırlar. Çocuk ve ergenlerde sosyal kaygı, çoğunlukla sınıfta arkadaşlarının önünde konuşma ya da tahtaya yazı yazma, öğretmen ya da karşı cinsiyetten arkadaşları ile konuşma, okul tuvaletlerini kullanma, toplu halde yemek yeme durumlarında ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, böylesi sosyal durumlarda yaşadıkları kaygıyı, diğer insanların anlayacağından ve gülünç duruma düşeceklerinden de korkarlar. Korktukları durumla karşılaştıklarında da kaygının bedensel tepkilerini yaşarlar (Karacan, Şenol ve Şener, 1996).

Sosyal etkileşimler, insanın doğasında var olan ve kaçınamayacağı bir olgudur. Aile, çocuğun ilk sosyal yaşantılarını edindiği yerdir. Çocuğun yakın çevresi, fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını giderirken, aynı zamanda kişilik gelişimine de katkıda bulunur. Bugün artık kişilik gelişiminde, ailenin önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Nitekim Cüceloğlu (1998), *“kişilerin davranış özelliklerini açıklayabilmek için, onların içinde yetiştiği aile ortamını, nasıl bir çevre içinde hangi etkilerin altında büyüdüklerini bilmek isteriz. Bu isteğimizin altında bireyin bugünkü davranışıyla içinde yetiştiği*

ortamın özellikleri arasında bir ilişki olduğu düşüncesi yatmaktadır.” (s., 331) demektedir.

Her ana-baba bilerek ya da bilmeyerek, çocuklarına karşı değişik tutum alabilmektedir. Örneğin, ailede kimi çocuklar, daha çok sevilirken, kimilerine baskı yapılmakta; kimileri de istenmedik çocuk olarak kabul edilmektedir ya da daha çok hoşgörü gösterilmektedir. Bütün bu tutumlar, çocuğun hem kişiliğinin, hem de sosyal gelişiminin değişik biçimler kazanmasına neden olmaktadır (Yavuzer, 1979).

Sosyal kaygı ile kendine güven duygusu arasında negatif bir ilişki vardır. Kendine güvenin düşük olmasının öncelikli nedeni, ailenin veya arkadaşlarının kabul edici veya reddedici olmasıyla ilgilidir. Kabul edici ve sevgi dolu aileler kendine güveni olan çocuklar yetiştirirken, aşırı derecede otoriter, sert ya da hoş görülmesi ailelerse, kendine güveni düşük çocuklar yetiştirmektedir (Leary ve Kowalski, 1995). Çalışmalar, sosyal kaygılı bireylerin, kendi ana-babalarını aşırı koruyucu, ilgisiz, reddedici ve çocuklarını utandırma eğiliminde olduklarını göstermektedir (Hudson ve Rapee, 2000).

Fenigstein, Scheier ve Buss (1975) sosyal kaygıda, kaygı düzeyi yüksek ve düşük bireyler arasındaki ayrımı yapacak en iyi gelişimsel değişkenlerin ebeveyn bakımı (otoriter, disiplin, başarı isteği, ihmal, reddetme, aşırı koruma gibi) ile bireyin kendi bedeninden, kişiliğinden ve başarısından tatmin olmayı göstermektedirler. Bununla birlikte, anne-baba tutumlarının çocuğun öz saygı düzeyine etkide bulunabileceğini, özellikle reddedilen, aşırı disiplinle yetiştirilen ve aşırı korunmuş çocukların daha düşük öz saygıya sahip olduklarını, bunun da utanma, sıkılma ve sosyal kaygı ile ilişkisinin olabileceğini belirtmektedirler.

Ana-baba tutumları ve aile içinde yer alan risk faktörleri, çocuğun gelişimi üzerinde etkilidir. Ebeveynlerin alkol, uyuşturucu kullanması, evde sürekli geçimsizlik gibi risk faktörleri ergenlerin gelişimini önemli ölçüde etkilediği gibi ileride nasıl bir kişi olacağının da zeminini hazırlamaktadır. Sosyal kaygı, kişilerarası ilişkilerde ve bireyin psikolojik fonksiyonlarında önemli bir etken olarak, psikolojik yardımı gerektiren, psikiyatri ve psikoloji alanlarında özellikle üzerinde durulan bir problemdir. Bu bağlamda sosyal kaygının kaynağına yönelik araştırmalara katkıda bulunmak amacıyla, Türk toplumunda, ergenler tarafından algılanan ana-baba tutumları ile sosyal kaygının ilişkisini ortaya koymakta yarar vardır. Ayrıca sosyal kaygılı bireylerin, aile

yaşamlarında, başka ne gibi risk faktörleri ile yüz yüze geldiklerinin araştırılması da önemlidir.

Bu bilgilere dayanarak bu araştırmanın problemi, **ergenlik dönemindeki öğrencilerin, sosyal kaygı düzeyleri (sosyal ortamlarda olumsuz değerlendirilmekten korkma ile sosyal kaçınma ve huzursuzluk boyutları), ana-baba tutumlarına ve cinsiyete göre değişmekte midir ? Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük ergenlerin ailelerindeki risk faktörleri nelerdir? Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrenciler kendi ana babalarının tutumlarını nasıl betimlemektedirler?** şeklinde ifade edilmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, lise ikinci sınıfa devam eden öğrencilerin, olumsuz değerlendirilmekten korkma ile sosyal kaçınma ve huzursuzluk boyutlarını içeren sosyal kaygı düzeylerinde, ana-baba tutumları ve cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığını araştırmaktır. Çalışmanın diğer bir amacı da, sosyal kaygı puanları yüksek ve düşük olan öğrencilerin ailelerinde karşılaştıkları risk faktörlerinin neler olduğunu ve ana baba tutumlarını nasıl betimlediklerini belirlemektir. Bu amaçlara ulaşmada, nicel ve nitel veri toplama yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu nedenle araştırmanın nicel boyutu ile ilgili araştırma soruları şu şekilde oluşturulmuştur :

- 1.0. Lise ikinci sınıfa devam eden öğrencilerin, sosyal ortamlarda Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği puanları ana-babalarının tutumlarına ve cinsiyetlerine göre değişmekte midir ?
- 2.0. Lise ikinci sınıfa devam eden öğrencilerin sosyal ortamlarda, Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği puanları ana-babalarının tutumlarına ve cinsiyetlerine göre değişmekte midir ?
- 3.0. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ailelerinde yer alan risk faktörleri nelerdir?

Araştırmanın nitel boyutu ile ilgili araştırma sorusu da şu şekilde oluşturulmuştur:

- 4.0. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük olan ergenler, kendi ana baba tutumlarını nasıl betimlemektedirler? Ailelerinde gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri ailelerindeki risk faktörleri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Sosyal yaşamın gereği olarak insanlar, birbirleriyle etkileşim halindedirler. Bu etkileşimler sayesinde, insanlar birbirlerine duygularını, düşüncelerini, isteklerini aktarabilmektedirler. Kişilerarası olumlu ilişkilerin kurulabilmesi, sürdürülmesi ve bu ilişkiden doyum sağlanabilmesi için bireylerin birbirlerine duygu, düşünce ve isteklerini belirtmesi gerekir (Sorias, 1986). Oysa sosyal kaygı, olması gereken bu etkileşimlere ket vurmaktadır. Bu durum ergenlerde, sosyal yalıtıma ve akranların kabul etmemesine neden olabilmektedir.

Sosyal kaygı, özellikle alternatif kişilik modellerinin test edildiği ve yeni arkadaşlıkların kurulduğu; sosyal etkileşim becerilerinin geliştiği; bireyin kendini sınıadığı çok önemli bir dönem olan ergenlik çağında engelleyici olabilmektedir (WPA, 1995).

Ergenlik döneminde, arkadaşlık ilişkileri ve akranlar, yetişkinlikte esas olan yeterlik duygusunun kazanılmasında ve sosyal becerilerin gelişmesinde, önemli bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra akran ilişkileri, yetişkinlikteki kimlik ve bağımsızlık duygusunun kazanılmasında da pekiştirici bir rol oynamaktadır. Bundan dolayı ergenlerin kişilerarası ilişkilerini engelleyen faktörler, klinik ve gelişimsel araştırmalarda kritik bir alanı oluşturmaktadır (La Greca ve Lopez, 1997).

Sosyal kaygı, kişiler arası bağlamda rol alması nedeniyle, çok önemli bir yapıdır (Creed ve Funder,1998). Sosyal ilişki gerektiren durumlardaki başarısızlık ve kaçınma eğilimi kişisel, akademik ve profesyonel yaşamda son derece olumsuz etkilere neden olabilir. Sosyal kaygı (fobi), günümüzde önemsenmeyen bir sorun olmaktan çıkmış, yaygın rahatsızlıklara neden olan bir kaygı bozukluğu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Önceleri nadiren rastlandığı düşünülen sosyal kaygının, artık on kişiden en az birinde hayatının bir döneminde ortaya çıktığına inanılmaktadır (WPA, 1995).

Ergenlerde, sosyal kaygının yüksek olması, gelecekte uyumsuzluğun habercisidir (Zigler ve Phillips, 1960; Akt: Warren, Good ve Velten, 1984). Sosyal kaygı, önlenilmediği takdirde, alkolizm, madde bağımlılığı ve intihar açısından ciddi risklere neden olabileceği ve bu sonuçların kişiye, arkadaşlarına, ailelere ve genel anlamda tüm topluma önemli yükler getireceği belirtilmektedir (WPA, 1995; Heckelman ve Schneier, 1995; Bruce ve Atezaz, 1999).

Ayrıca, sosyal kaygısı yüksek olan bireylerin benlik saygılarının sürekli düşük olması, doyurucu sosyal ilişkilerinin olmaması, yalnız olmaları ve yaşam standartlarını artırabilecek çalışma ortamlarını yakalayamamaları nedeniyle sosyal kaygının günümüzde önemli bir ruh sağlığı sorunu olarak görülmeye başlanmıştır (Karacan, Şenol ve Şener, 1996).

Bazı ailelerde, sosyal kaygının (sosyal fobi) daha çok görülmesi, genetik bir bağın yanında, bazı anne babaların davranışlarının, çocukta sosyal kaygının gelişimi üzerine bir etkisinin olabileceğini düşündürmektedir. Türk toplumunda, çocuğun psikolojik gelişiminde önemli rolü olduğu bilinen aile ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, aile boyutunun daha çok aile yapısı, ana-baba tutumları, ana-baba çocuk arasındaki ilişkiler, aile bağları, aile fonksiyonu gibi boyutlarda ele alındığı görülmektedir. Ailede, çocuk ve ergenin sağlıklı gelişimini olumsuz yönde etkileyen risk faktörlerinin neler olduğu, ve bunların etkisinin nasıl olduğu ile ilgili çalışmalara rastlanmamıştır. Bu konu ile ilgili çalışmalara bir başlangıç oluşturmak amacıyla, bu çalışmada sosyal kaygılı bireylerin ailelerinde bulunan risk faktörlerinin neler olduğunu belirlemenin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Sosyal kaygı, ergenlerin kişilerarası ilişkilerinde ve psikolojik fonksiyonlarında önemli bir etken olarak ele alınsa da, Dünyada ve Türkiye 'de çocuklar ve ergenler üzerinde bu konuda yapılan araştırmalar başlangıç aşamasındadır. Ergenlik dönemindeki öğrencilerin sosyal kaygının, olumsuz değerlendirilme ve sosyal kaçınma boyutları açısından, algıladıkları ana-baba tutumları ve cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin araştırılması ve sosyal kaygılı öğrencilerin aile içinde ne gibi risk faktörleri ile karşı karşıya olduklarını belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmanın, Türkiye'deki konu ile ilgili sınırlı sayıdaki araştırmalara ve bu önemli konunun anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırmanın, ruh sağlığını korumada önemli bir fonksiyona sahip olan, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri

kapsamında, sosyal kaygı düzeyi yüksek olan ergenlerin, kendileri ve anne ve babalarıyla yapılacak çalışmalara da yol göstereceği düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

1. Araştırma verileri, Adana (Seyhan, Yüreğir) ve İçel (Merkez, Mezitli) İli Merkez İlçelerinde bulunan ve Liselerin 2.sınıflarına devam eden 782 öğrenciden toplanmıştır. Bu nedenle, sonuçlar ancak benzer gruplara genellenebilir.
2. Araştırmada incelenen sosyal kaygı, Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma ve Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeklerinin (Watson ve Friend, 1969) ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
3. Araştırmada ele alınan ana baba tutumları, kullanılan Ana-Baba Tutum Ölçeği'nin (Eldeleklioğlu, 1996) ölçtüğü niteliklerle ve araştırma kapsamında hazırlanan görüşme soruları ile sınırlıdır.
4. Aile risk faktörleri, araştırma kapsamında hazırlanan soru listesi ve görüşme soruları ile sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar

1. Öğrencilerin ölçekleri, içtenlikle ve yansız bir şekilde yanıtladıkları kabul edilmektedir.
2. Öğrencilerin, görüşmeler sırasında kendilerine sorulan yarı yapılandırılmış soruları içtenlikle yanıtladıkları varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Sosyal Kaygı (Social Anxiety): Gerçek veya hayali sosyal ortamlarda kişisel değerlendirmenin var olduğu veya ihtimalinin bulunduğu durumlarda ortaya çıkan kaygıdır (Shlenker ve Leary,1982, s: 642).

Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma (Fear of Negative Evaluation): Kişinin başkaları tarafından değerlendirilmesinden endişelenmesi, değerlendirilme ortamlarından kaçınması ve başkalarının onu olumsuz değerlendirme beklentisidir (Watson ve Friend,1969, s: 449).

Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk (Social Avoidance and Distress): Diğer insanlarla birlikte olmaktan, biriyle konuşmaktan kaçınma ya da herhangi bir nedenden dolayı diğer insanlardan kaçma (Watson ve Friend,1969, s: 449).

Kendilik Sunumu (Self-Presentation): Kendilik (benlik) imajını (self-images) hayali ya da gerçek izleyiciler önünde kontrol etme girişimidir. İnsanlar genellikle kendilerini mantıklı, çekici, dürüst vb. istenilen sosyal şekillerde gösterirler. İnsanların kendileriyle ilgili oluşturmak istedikleri izlenim, onların ne elde etmek istediklerine, kişiliklerine ve ortamdaki kaynaklanan faktörlere bağlıdır (Shlenker ve Leary, 1982, s: 643).

Demokratik Ana-Baba Tutumu: Demokratik ana-baba çocuğuna içten ve derin bir sevgi duyar ve bunu şartsız olarak gösterir. Çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına karşı hassastır. Davranışlarını ilgi ve anlayışla izler, otonom iradesine ve sağlıklı uyuma değer verir, yaşına göre bazı kararlar almaya çocuğu teşvik eder, önemli konularda alınan kararların nedenlerini çocukla tartışır, onun görüşlerine değer verir, sözlü alışverişe imkan sağlar, hemen her konuda çocuğa iyi bir rehber olmaya çalışır (Kuzgun, 1972, s: 16).

Otoriter Ana-Baba Tutumu: Otoriter ana-baba sevgisini çocuk istenilen şekilde davrandıkça gösterir. Mutlak itaat bekler, istek ve emirlerin tartışmasız yerine getirilmesini ister, aksi halde cezaya başvurur (Kuzgun, 1972, s: 16).

Koruyucu Ana-Baba Tutumu: Ana-babanın aşırı koruması, çocuğa gerektiğinden fazla kontrol ve özen göstermesi anlamına gelir. Bunun sonucu çocuk,

diğer kimselere aşırı bağımlı, kendine güveni olmayan, duygusal kırıklıkları olan bir kişi olabilir (Yavuzer,1999, s: 141).

Ailedeki Risk Faktörleri: Ailede bulunan ve ergenin duygusal, sosyal ve davranışsal gelişimini olumsuz yönde etkileyen durumlardır. Aile geçimsizliği, fiziksel veya cinsel taciz, çocuklar ile zayıf ilişkilerin olması, anne ya da babanın ruh sağlığının bozuk olması, üvey anne ya da baba ile yaşamak. gibi durumlar aile risk faktörlerine örnek verilebilir (Magaly, 1993, s: 831).

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde sırasıyla sosyal kaygı tanımı, sosyal kaygının nedenleri ile ilgili yaklaşımlar, sosyal kaygıda ailenin rolü, sosyal kaygıda çevre faktörlerinin rolü, ana baba tutumları, ailedeki risk faktörlerine ilişkin açıklamalar yer almıştır. Ayrıca sosyal kaygı ve ana baba tutumları ile ilgili yurt içi ve yurt dışında yapılmış araştırmalar da özetlenmiştir.

2.1. Kuramsal Açıklamalar

2.1.1. Sosyal Kaygı (Sosyal fobi) Tanımı

Sosyal kaygı (fobi) ilk kez 1903 yılında Janet tarafından tanımlanmıştır. Janet “sosyal fobi” (phobie des situations sociales) adını verdiği bu kavramı, konuşurken, piyano çalarken, yazı yazarken başkaları tarafından seyrediliyor olmaktan korkan bireyler için kullanmıştır. Sosyal kaygının, bağımsız olarak tanımlanması oldukça yenidir. Sosyal kaygı belirtileri, 1952 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı-DSM-I ve 1968 yılında kabul edilen DSM-II de o dönemin psikoanalitik yaklaşımının etkisiyle tek bir grup halinde ele alınmıştır. Psikoanalitik bakış açısına göre, fobik semptomların, bastırılmış temel iç güdülerin sonucu olduğu düşünülmektedir. Marks ve Gelder’in 1966 yılındaki araştırma bulguları, başlangıç yaşı, seyri gibi ölçütlere göre, bu fobilerin birbirlerinden ayrı ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur. 1980 yılında yayınlanan DSM-III de sosyal kaygının temel özelliği, başkalarının önünde yazı yazma, konuşma yapma gibi performans gerektiren ortamlarda, dikkatli bir şekilde başkaları tarafından incelenmekten, aşırı bir şekilde

korkmaktır. Sosyal kaygılı kişiler, korkularının yersiz ve aşırı olduğunun farkındadırlar (Heckelman ve Schneier, 1995).

Sosyal kaygı, açık bir biçimde ilk defa DSM-III de ortaya konulmuş ve bu dönemlerde psikolojik özellikleri kadar, biyolojik özellikleri ve altında yatan nedenleri keşfedilmeye çalışılmıştır. Sosyal kaygı, tanısındaki en önemli özellik, farklı durumlarda meydana gelen aşırı gözlenme ve incelenme korkusudur. Sosyal kaygı, toplum içinde konuşma, umumi tuvalete gitme gibi sürekliliği olmayan sosyal durumlarla ilişkili korku ve kaçınma olarak tanımlanmıştır (Moutier ve Stein, 1999).

DSM-III-R ile birlikte, sosyal kaygının tanımlama güçlükleri fark edilmiş ve bu güçlüklerin giderilmesi yolunda bir çaba ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun sonucunda sosyal kaygı “başkalarınca değerlendirileceği bir ya da birden çok durumdan sürekli korkma; utanç duyacağı ya da rezil olacağı biçimde davranabileceğinden veya bir şey yapacağından korkma” olarak tanımlanmış, örnekleri arasında da toplum önünde konuşurken, konuşmasını sürdüremeyecek olma, başkalarının yanında yemek yerken, yedikleriyle boğulacakmış gibi olma, genel tuvaletleri kullanamama, başkalarının önünde yazı yazarken elin titremesi, sosyal durumlarda soruları cevaplandıramayacak olma ya da aptalca şeyler söyleyecek olma durumları belirtilmiştir (DSM-III-R, 1989).

Son olarak DSM-IV’ de sosyal kaygı (fobi) “ *tanımadık insanlarla karşılaştığı ya da başkalarının gözünün üzerinde olabileceği , bir ya da birden fazla toplumsal ya da bir eylemi gerçekleştirdiği durumdan belirgin ve sürekli bir korku duyma. Kişi, küçük duruma düşeceği ya da utanç duyacağı bir biçimde davranacağından korkar (ya da anksiyete belirtileri gösterir). Kişi, korkusunun aşırı ya da anlamsız olduğunu bilir. Korkulan toplumsal ya da bir eylemin gerçekleştirildiği durumlardan kaçınılır ya da yoğun kaygı, sıkıntı ile bunlara katlanılır. Kaçınma, toplumsal ya da bir eylemin gerçekleştirildiği durumdan sıkıntı duyma, kişinin olağan günlük işlerini, mesleki ya da eğitimle ilgili işlevselliğini, toplumsal etkinliklerini ya da ilişkilerini bozar...*” şeklinde tanımlanmaktadır (DSM-IV, 1994, s. 176-177).

DSM-IV’de sosyal kaygı (fobi), genelleştirilmiş ve genelleştirilmemiş olmak üzere iki farklı alt türe ayrılmaktadır. Genelleştirilmiş tip, bir çok sosyal ortamda ortaya çıkan korkuları kapsarken; genelleştirilmemiş tip, sosyal ortamlardan daha az korkan ve başka insanların önünde iş yapmak, bir performans ortaya koymak gibi, belli korkuları

gösteren bireyleri belirlemek için tanımlanmıştır. Bu alt türlerin niteliksel ve niceliksel olarak farklılık gösterip göstermediği bir çok tartışmanın konusu olmaktadır. Araştırmacılar bu alt türlerin temel doğasının, özde benzer olduğu konusunda fikir birliği içindedirler (Rapee ve Heimberg, 1997).

Sosyal kaygının (sosyal fobi) temel özellikleri Dünya Psikiyatri Birliği Sosyal Fobi Çalışma Grubu - WPA (1995)'de şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Sosyal ortamlarda davranışlarının başkaları tarafından inceleme altında tutulma korkusu,
2. Performans gösterilmesi gereken, utanç doğurabilecek ya da gururu incitebilecek durumlarda belirgin ve sürekli bir korku,
3. Korkulan durumlardan sürekli kaçınma davranışı,

Sosyal kaygı ve sosyal fobi arasındaki açık benzerliğe rağmen, sosyal fobinin sosyal kaygının aşırısı olup olmadığı ile ilgili sorular vardır. Sosyal kaygı ve sosyal fobi arasındaki farkın her şeyden önce bir derece sorunu olduğu ile ilgili yaklaşımların yanı sıra, sosyal fobinin niteliksel olarak sosyal kaygıdan farklı olduğu ile ilgili görüşlerde vardır. Heimberg ve Scholing, Emmelkamp, bu niteliksel farklılıkları, sosyal fobili insanların, sosyal ortamlardaki kaygı durumlarının, daha yoğun olup; sosyal ortamlarla karşılaşmaktan kaçınma eğiliminin daha sık ve kaygılarının günlük hayatlarını daha sınırlandırıcı, daha fazla sorun çıkarttığı şeklinde açıklamaktadırlar (Leary ve Kowalski, 1995).

DSM-III-R (1989) ve DSM-IV (1994)' de sosyal kaygı, sosyal fobi ile aynı başlık altında ele alınmış ve ayrı bir bozukluk olarak tanımlanmamıştır. Eğer kaygıya yol açan uyaran, sosyal bir ortamdan kaynaklanıyorsa ve insan hayatını sınırlandırıcı bir takım tepkilere neden oluyorsa sosyal kaygıdan söz edebiliriz. Ayrıca sosyal fobinin sosyal kaygı durumunun daha şiddetli bir durumu olduğunu ve insan hayatını daha fazla sınırlayıcı olduğu düşünülebilir.

2.1.2. Sosyal Kaygının Nedenleri İle İlgili Yaklaşımlar

Çeşitli psikolojik yaklaşımlar sosyal kaygının nedenlerini, nasıl oluştuğunu farklı şekillerde açıklamaya çalışmışlardır. Bu yaklaşımlardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

2.1.2.1. Kendilik Sunum Yaklaşımı (The Self-Presentation Approach)

DSM-IV sosyal fobinin tanımında, açıkça kendilik sunumu faktörlerini kabul etmektedir. Leary ve Kowalski (1990), kendilik sunum yaklaşımının, sosyal kaygının anlaşılmasında, oldukça kolaylık sağlayan bir yaklaşım olduğunu belirtmektedirler.

Shlenker ve Leary (1982)' nin ortaya koyduğu kendilik sunum yaklaşımına göre, sosyal kaygı, gerçek veya hayali sosyal ortamlarda kişisel değerlendirmelerin var olduğu veya ihtimalinin bulunduğu durumlarda ortaya çıkan kaygıdır. Sosyal ortamlar, insanların konuşma yaptıkları veya konuşmaya katıldıkları; başkaları tarafından odak noktası olma gibi durumları kapsamaktadır. Bu gibi sosyal etkileşim durumları, kişilerarası değerlendirilme beklentisi taşır. İnsanlar, bir sosyal durum içindeyken ya da öyle bir durumda olacaklarını düşündüklerinde bile sosyal kaygı yaşarlar .

Schlenker ve Leary'e (1982) göre kendilik sunumu, benlik imajını (self-image) hayali ya da gerçek izleyiciler önünde, kontrol etme girişimidir. İnsanlar, genellikle kendilerini mantıklı, çekici, dürüst gibi istenilen sosyal şekillerde gösterirler. İnsanların, kendileriyle ilgili oluşturmak istedikleri izlenim, onların ne elde etmek istediklerine, kişiliklerine ve ortamdan kaynaklanan faktörlere bağlıdır. Başkalarının, kendileri hakkındaki görünen, beklenen ya da hayali tepkileri, ona istediği izlenimleri verip vermediği ile ilgili geri bildirim sağlayacaktır. Eğer başkaları, bireyin ortaya koyduğu izlenime uygun bir tavır sergilerse, kişi kendilik- sunumu hedefini başarıyla yerine getirmiş olacaktır. Eğer başkaları, beklenen davranışları göstermezlerse, kişi başarısız olacaktır. Gerçek ya da hayali izleyicilerin tepkilerinin önemi, kendilik sunumu davranışını, diğer davranışlardan ayırır. Neredeyse bütün davranışlar, kişi hakkında bilgi vermesine rağmen, her davranış, kendilik sunumu olarak sınıflandırılmaz. Kendilik sunumu davranışında, bireyin hedefi kendisini izleyenlerin, onu nasıl

gördüklerini, kontrol etmektir. Eğer izleyenlerden, beklenen bir tepki alınırsa, bu davranışın ne kadar etkili olduğu görülür. Bu yaklaşıma göre insanlar, a) başkaları üzerinde belirli bir izlenim bırakma ve başkalarının değerlendirmeleriyle ilgilenmedikleri b) belirli bir izlenim yaratmaya çalıştıkları ve bunda başarılı olacaklarına inandıkları zaman, sosyal ortamlarda kişiler arası güven hissederek. Ancak, bir çok sosyal ortamda, insanlar böyle bir güven hissetmemektedirler. Belli bir izlenim yaratmak istemelerine rağmen, a) bunu nasıl yapacaklarından emin olmazlar (örneğin, karşısındakilerin ne gibi şeylerden etkileneceklerini bilememek gibi); b) başkalarından beklenen tepkileri almaya yarayacak imajı yansıtamayacaklarını düşünürler (örneğin, yeterli görünmek isteyip de, öyle olmadıklarından şüphelenmek gibi); c) istedikleri kadar imajlarını yansıtamayacaklarını düşünürler (örneğin; biraz becerikli göründüklerini düşünürler, ancak çok becerikli görünmek isterler); d) toplumun saygısını yitirmelerine neden olacak, kendilik-sunumunun reddedileceği olayların ortaya çıkacağına inanırlar (örneğin; yetenekleriyle övündükten sonra bununla ilgili bir sınavda başarısız olmak gibi). Kısacası, belirli izlenim yaratmak istemelerine rağmen, başkaları üzerinde istedikleri izlenimi elde edemeyeceklerine inanırlar. Bu şartlar sosyal kaygıyı doğurmaktadır.

Leary ve Kowalski (1995), sosyal kaygıyı doğuran durumları aşağıda belirtilen alt başlıklar altında açıklamaktadırlar:

Kendilik Sunumu Motivasyonu (Self-Presentational Motivation): Sosyal kaygı, gerçek veya hayali kendilik sunumunda karşılaşılan zorluğa karşı bir tepkidir. Sosyal karşılaşmalarda, bireyin kendilik sunumu ile ilgili bir sıkıntı ortaya çıkmadıkça, sosyal kaygı yaşamaması da olası değildir. Kendilik sunumu teorisine göre, insanların istenilen izlenimi bırakmaya motive olduğu, ancak bunu nasıl yapacaklarından emin olmadıkları durumlarda da sosyal kaygı oluşmaktadır. Kendisinin başkaları üzerindeki izlenimlerini kontrol etmeye güdülenmemiş ya da bu izlenimleri kontrol edebileceğini hisseden insanlar, sosyal karşılaşmalarda, sosyal kaygı yaşamayacaklardır. İnsanların izlenimlerini kontrol etme dereceleri, olaylara, insanlara ve zamana göre değişiklik gösterir. Bazı karşılaşmalarda veya bazı insanlarla birlikteyken birey, başkalarının kendisi hakkında ne algıladıklarıyla ilgilenmez, yani o kişinin izlenim motivasyonu sıfırdır. İzlenim motivasyonu sıfır olduğunda, sosyal kaygı yaşanmaz. Bazı durumlarda

da, insanlar kendileri hakkında belirli izlenim oluşturmaya motive edilmişlerdir. İzlenim motivasyonu sıfırı geçtikçe sosyal kaygı derecesi de artmaktadır.

İzlenim Yönetme (Impression Monitoring): İnsanlar, başkalarının kendilerini nasıl algıladıklarına ve kendilerini değerlendirdiklerine sürekli ilgi duymaktadırlar. Günümüzde bir çok insan kendilerini diğer insanlara çekici göstermek için her yıl diyetlere, kozmetik ürünlere ve estetik ameliyatlarına, çok büyük paralar harcamaktadırlar. Anne babalar, çocuklarına ilk izlenimin önemini ve “komşuların ne düşüneceğini” göz önüne almalarını vurgulamaktadırlar. Bir çok insan, toplum içinde konuşma veya bunun olma olasılığında dahi, elinin ayağının titrediğini hisseder. Çünkü dinleyicilerin kendilerini nasıl değerlendirecekleri konusunda kaygılıdır.

İzlenim yönetme, bir insanın, diğer insanların kendisi hakkında oluşturduğu izlenimlerini kontrol etmek için gösterdiği çabayı ve düşünce miktarını ifade eder. Başkaları tarafından nasıl görüldüklerini ve değerlendirildiklerini gözlemleyen insanlar, izlenimlerini kontrol etmeye güdülenmeyecekler ve dolayısıyla sosyal kaygı yaşamayacaklardır. Leary'nin çalışmalarında görüldüğü gibi, insanların diğerlerinin tepkilerine karşı ilgisiz olduğu ve izlenime dikkat etmeme (impression oblivion) durumu vardır. İnsanlar bu durumdayken, başkalarının kendileri hakkında düşündüklerine ve hatta başkalarının kendileri hakkında, ne izlenim edindiklerine karşı ilgisizdirler. Örneğin, sinemada bir filme çok dalıp, çevredeki insanlara tamamen ilgisiz kaldıktan sonra, film bittiğinde, diğer insanların varlığının farkına varıp, davranışları kontrol etmek gibi. İzlenime dikkat etmeme durumu, bazen ortaya çıkmasına rağmen, çoğunlukla insanlar, başkalarının kendileriyle ilgili tepkilerini, bilinçsiz veya dikkatsizce gözlerler. İnsanlar dikkatlerini bilinçli bir şekilde, başka şeylere yönlendirirken, başkalarının kendilerini nasıl değerlendirdikleriyle ilgili ipuçlarına şöyle bir göz atarlar. İnsanlar, başkalarının kendileriyle ilgili tepkileri hakkında, bilinçli bir şekilde düşünüyorlarsa, örneğin, “başkaları benim hakkımda ne düşünüyor ?”; ”ne kadar aptalca bir şey söyledim !”; ”ellerimin titrediğini fark ettiler mi? ”gibi durumlarda birey, kendi izleniminin (impression awareness) farkındadır. Bazen insanlar, sadece başkalarının kendileriyle ilgili tepkilerine karşı, bilinçli bir şekilde farkında değildirler; aynı zamanda kendilik sunumu, düşüncelerine tamamen hükmederse, bu duruma izlenim odağı (impression focus) denir. İnsanlar kendilik sunumu ile ilgili endişelere o kadar odaklanmaktadırlar ki, bu onların davranışlarını

etkilemektedir örneğin, halk önünde konuşan biri dinleyicilerin izlenimleriyle o kadar ilgilenir ki, akıcı ve düzgün olan konuşması bozulabilir.

Toplumsal Kendilik Farkındalığı (Public Self Awareness) : Fenigstein, Scheier ve Buss (1975), çalışmalarında bu kavramı toplumsal bilinçlilik olarak ele almaktadırlar. Bireyi, başkaları üzerinde etki yaratabilmenin farkında olan, sosyal bir obje olarak tanımlamışlardır. Çalışmalarında toplumsal bilinçlilik ve sosyal kaygı arasında önemli bir bağın olduğunu, ancak bunun kendi başına sosyal kaygıyı oluşturmadığını belirtmektedirler.

Leary ve Kowalski (1995), toplumsal kendilik farkındalığını, kişinin bilinçli bir şekilde, başkalarına nasıl görüldüğünün farkında olması; başkalarının kendilerini nasıl anlayıp değerlendirdikleriyle ilgilenmesi şeklinde açıklamaktadırlar. Örneğin, bir partide başkalarının kendileri hakkında ne düşündüklerine odaklanan insanlar eğlenemezler. Bu bireylere, dikkatlerini kendilerine değil de, o ortamdaki diğer insanlara odaklamaları öğretilerek, sosyal kaygıları azaltılabilmektedir .

Dikkat ve İlgi Çekme (Scrutiny and Conspicuousness): İzlenimi kontrol etme, izlenim motivasyonunu ve sosyal kaygı, başkalarının bizim dış görünüşümüzü ve toplumsal davranışlarımızı, izlediklerinin farkına varmamızla, ortaya çıkarmaktadır. İlginin merkezi olduğunda, bireyde kendinin gözlendiği ve büyük olasılıkla değerlendirildiği gerçeğini uyandırır. Bu noktada izlenim kontrolü başlamaktadır. Dikkatin merkezinde olup da, başkalarının ne düşündüğünü düşünmemek, genellikle çok zordur. İnsanlar, genellikle büyük bir grubun ilgi odağı oldukları zaman, utandıklarını söylemektedirler.

Başkalarının Özellikleri: Bazı insanlar, başkalarının düşüncelerine, değerlendirmelerine ve tepkilerine diğer insanlara göre daha çok değer vermektedirler. Çoğu insan, çekici, yeterli ve sosyal bakımdan cazip ve güçlü olan insanların, kendilerini nasıl değerlendirdikleriyle ve onların kendilerine nasıl davrandıklarıyla daha çok ilgilenmektedirler. Başkalarının değerlendirmesi, insanların öz saygı ve değer duygusu üzerinde etkili olduğu için, insanlar bu kişilerden olumsuz değerlendirme yerine, olumlu değerlendirme almak için güdülenmektedirler. İnsanların yetenekli, güçlü ve yüksek mevkideki insanların değerlendirmelerine, daha çok değer vermelerinin diğer bir nedeni de, bu insanların ödül ve cezaları kullanma yetkisine sahip olmalarıdır.

Bunun için, insanların neden otorite konumundaki kişilerin değerlendirmeleriyle bu kadar ilgilendiklerine şaşırılmamalıdır.

Sosyal kaygıyı hızlandıran ve şiddetlendiren bir başka özellik ise karşı tarafın cinsiyetidir. Amerikalıların büyük bir bölümü, karşı cinsiyetten biriyle etkileşim içindeyken, kendilerini rahatsız hissettiklerini belirtmektedirler (Arkowitz, 1978; Glass, 1976; Zimbardo, 1977; Akt. Leary ve Kowalsky, 1995). Kendilik sunumu açısından bakıldığında, karşı cinsiyetle karşılaşıldığında, kaygının niye ortaya çıktığını anlamak kolaydır: İnsanlar karşı cinsiyet üzerinde, olumlu bir izlenim bıraktıklarında, sosyal ve seksüel açıdan cazip olduklarını gösteren, kendilerini kanıtlamalarına yarayacak geri bildirimler alacaklardır. Bunun yanında, bireyin farklı cinsiyetlerle birlikte yaptığı işlerdeki başarısı, diğer insanlara karşı, kendisinin sosyal değerinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca, birileriyle ilk defa karşılaşmak, yeni insanlarla tanıştırmak ve yabancılarla etkileşim içinde olmak, bir çok insan için sosyal kaygı doğurmaktadır. Aynı zamanda, değerlendirilme ortamları da sosyal kaygı yaratmaktadır. Örneğin, iş görüşmesi veya yarışma gibi durumlarda, açık ve kesin bir değerlendirme söz konusudur. Başkaları tarafından değerlendirilmek, potansiyel pozitif ve negatif sonuç taşıdığı için, insanlar başkalarının izlenimleriyle ilgilenir ve bu durumda, sosyal kaygı ortaya çıkar. Başkalarının değerlendirmeleri ve tepkileri ne kadar değerli ve önemli olursa, insanlar bu sonuçları elde etmeye daha çok ilgilenecekleri için, izlenimlerini kontrol etmeye, daha çok motive olacaklar ve daha çok sosyal kaygı yaşayacaklardır.

Düşük Sonuç Beklentileri: Schlenker ve Leary (1982) göre, bireyler başkaları üzerinde belirli bir etki bırakmayı hedeflediklerinde ancak bu hedefi gerçekleştirmede kendi özelliklerine ve yeteneklerine güvenmedikleri zaman daha fazla sosyal kaygı yaşamaktadırlar. İnsanlar, kendi performansları ve standart bir performans arasında zıtlık görecektir ya da olduğunu düşüneceklerdir. Beklenen sonucun düşük olduğu ve performansla, standart arasındaki farkın fazla olduğu durumlarda, sosyal kaygı yaşanması artacaktır.

Onay Alma İsteği: Leary ve Kowalski'ye (1995) göre, insanlar bazen başkalarının değerlendirmelerini umursamazlarken, bazen de onları etkilemek ve kabul edilmek için çok çaba harcarlar. Başarısızlık, insanın sosyal onay alma isteğini çoğaltır. Bunun iki nedeni vardır: 1) Bireyin eksiklikleri, herkes tarafından biliniyorsa birey, insanlarda oluşturduğu bu izlenimi düzeltmek isteyecektir. Çünkü, başkalarının değerlendirmeleri

birey için önemli sonuçlar doğurmaktadır. 2) İnsanın kendini değerli hissetmesi, başkalarının onu değerlendirmesine bağlıdır. Başkalarının değer biçmesi, insanın kendini nasıl gördüğünü ve değerlendirdiğini belirler. Çünkü insanın kendi hakkındaki duyguları, başkalarının onu nasıl gördüğüne bağlıdır. İnsan, başkalarından olumlu değerlendirmeler alarak, öz-saygısını arttırabilir. Sonuç olarak, başarısızlığa uğradıktan sonra, kişi, başkalarının onayını ve kabulünü sağlamak için bu izlenimini düzeltmeye motive olacaktır. Başarısızlıktan sonra daha çok onaylanmak isteyen bireyler, sosyal kaygı hissetmeye daha açık olmaktadır. İnsanların, başkaları tarafından onay alma ihtiyacı olaylara ve zamana göre değişmektedir. Fakat bazı insanlar, karakterleri gereği sürekli onay alıp, hoşnutsuzluktan kaçınmayla ilgilenirler. Çünkü olumsuz bir şekilde değerlendirilmekten endişelenen bu insanlar, başkaları üzerinde iyi bir izlenim bırakmak için çok çalışmaktadırlar. Onay alma ihtiyacı yüksek olan ve olumsuz değerlendirilmekten çekinen insanlar, başkaları üzerinde iyi bir izlenim bırakmak için daha çok motive olacaklar ve daha çok sosyal kaygı yaşayacaklardır. Sosyal kaygılı bireyler arasında yapılan bir araştırmada, bu bireylerin ortak özelliklerinin, onaylanma ihtiyacı ile eleştirilme korkusu olduğu gözlenmiştir. Olumsuz değerlendirilmekten korkan bireyler, başkalarını nasıl etkileyeceklerini bilmedikleri için daha çok kaygılanacaklardır

Başkaları tarafından kabul edilme ve onaylanma ihtiyacı yüksek olan bireylerin, sürekli sosyal kaygı puanları, kabul edilme ihtiyacı daha düşük olan bireylere göre daha yüksek çıkmaktadır (Ellis,1962; Goldfried ve Sobocinski, 1975; Akt. Leary ve Kowalski, 1995). Yapılan çalışmalarda, sosyal kaygı ölçümleriyle, olumsuz değerlendirilmekten korkma ölçümleri arasında orta ve yüksek düzeyde ilişkilerin bulunması, sosyal kaygıda olumsuz değerlendirmekten korkmanın, önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır (Watson ve Friend, 1969; Leary ve Kowalski, 1993).

2.1.2.2. Sosyal Kaygıda Bilişsel Model

Clark ve Wells (1995) sosyal kaygı açıklamak için geliştirdikleri bilişsel kurama göre, sosyal kaygının özü, başkalarında arzulanan tarzda belirli bir izlenim bırakma isteği ve aynı zamanda bunu becerebilme konusunda duyulan güvensizliktir. Sosyal kaygılı bireyler, tehlikeli görünen sosyal durumlara girdiklerinde, uygunsuz ve kabul görmeyecek biçimde davranma tehlikesi içinde olduklarını ve bunun statülerini, değerlerini yitirmelerine, reddedilmelerine yol açacağını düşünürler. Sosyal kaygılı birey, toplumsal bir durumu bir kez bu şekilde algıladığında, bir “kaygı programı” otomatik olarak başlar. Kaygı programı, bilişsel, somatik, duygusal ve davranışsal değişikliklerin karmaşık bir bütünlüğüdür. Bu, evrimsel geçmişimizden gelmiştir ve ilkel ortamlarda bizi gerçek tehlikelerden korumak için ortaya çıkmıştır. Ancak tehlike gerçek olmaktan çok imgeselse, bu kaygı yanıtı büyük ölçüde uygunsuzdur. Yararlı bir işlev görmek yerine, algılanan tehdidin uzantısı ve tehdit algısını artıran, yeni bir kaynak haline gelir ve böylelikle sosyal kaygıyı sürdüren ya da artıran bir kısır döngü ortaya çıkarır. İlk olarak kaygının, somatik ve davranışsal belirtileri ortaya çıkar. Örneğin, yüz kızarması, kendini rezil ettiğinin kanıtı olarak yorumlanır; çarpıntı, denetimi yitirmek üzere olduğunun bir işareti haline gelir. İkinci olarak, sosyal kaygılı bireyler, somatik tepkileriyle ve olumsuz sosyal değerlendirilme düşünceleriyle, zihinsel olarak, aşırı meşgul olmaya başlarlar. Bu durum, onların sosyal imaları anlamlandırma işlevlerini, olumsuz etkiler. Bu durumu fark ettiklerinde de bunu sosyal tehdit ve başarısızlık düşüncelerinin yeni kanıtları olarak görürler. Bunun ardından sosyal kaygılıların davranış biçimleri (daha soğuk ve kapalı görünüşleri), başkalarının pek dostça olmayan tepkilerine yol açabilir, bu da sosyal kaygılı bireylerin korkularını kısmen doğrulayabilir.

2.1.2.3. Sosyal Beceri Modeli

Sosyal beceri modeline göre, sosyal kaygı, sosyal beceri eksikliği sonucu oluşur. Yani, sosyal kaygı belli karşılaşmaların gerektirdiği davranışların yetersizliği sonucudur. Bu yetersizliğin nedenleri şu şekilde sıralanabilir: 1) Kişinin, karşılaşmalarda nasıl davranacağı ile ilgili bir deneyimi olmayabilir ya da bunu nasıl yapması gerektiğini öğrenmeye fırsatı olmayabilir. 2) Kişi bu davranışları öğrense bile, pratiğe koymada yetersiz olabilir. 3) Kişi davranışları öğrenmiştir, ancak onları uygun bir şekilde pratiğe koyamamaktadır. Eğer sosyal beceri eksikliğinden dolayı sosyal kaygı yaşıyorsa, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük bireyler arasında, sosyal beceri ölçümlerinde anlamlı bir farklılık olması gerekmektedir. Ancak, bununla ilgili bulgular çelişkilidir (Edelman, 1992) .

2.1.3. Sosyal Kaygıda Ailenin Rolü

Sosyal kaygısı olan kişilerin, birinci dereceden yakınlarında sosyal fobi ortaya çıkma olasılığı, sosyal fobisi olmayan kişilerin aynı yakınlarıyla kıyaslandığında yaklaşık üç kat daha fazladır. Bozukluğun bazı ailelerde daha fazla görülüyor olması, genetik bir bağın yanında, anne babaların bazı davranışlarının çocukta sosyal kaygı gelişmesi üzerine, doğrudan bir etkisinin olabileceğini düşündürmektedir. Sosyal kaygısı olan kişilerin anne babalarının, diğer anne babalara göre daha reddedici, bununla birlikte daha fazla koruyup kollayan kişiler oldukları görülmektedir. İleri derecede kaygılı bir anne baba örneğinde, anne ya da baba çocuk üzerinde o kadar aşırı koruyucu ve kollayıcı olabilir ki, çocuğun kendi başına araştırma ve inceleme yapma gereksinimini engelleyebilir. Böyle bir engellenme, çocuğun özerkleşmesini ve kendine güven kazanmasını zorlaştırmaktadır. Sürekli bir korku içinde olan çocuk, savunma mekanizması olarak kaçınmayı kullanır ve insanlarla karşı karşıya gelme yaşantısını yaşayamamaktadır. Bu durum önemli bir takım baş etme becerilerinin gelişmesini önler (Liebowitz, Gorman ve Fyer, 1985; Akt. Karacan, Şenol ve Şener, 1996).

Sınırlayıcı ve aşırı koruyucu ebeveyn tarzı, çocuğun bağımsızlık, otonomi ve yeteneklerini kısıtlar. Bu durum sonuçta, ebeveyne bağımlılık olarak geri döner.

Ebeveynin ilgisiz ve dışlayıcı tavırları, çocukta güçlü bir şekilde onaylanma ve kabul görme ihtiyacı duymasına neden olur. Anne-baba, çocuğun gerçek ihtiyaçlarına önem vermemektedir. Bu tür davranışlar, çocukta yanlış değerlendirilme korkusunun gelişmesine neden olabilmektedir. İleride bu çocuklar sosyal kaygısı olan bireyler olabilmektedir (Allaman ve Crandall, 1972).

Olumsuz değerlendirilme korkusu, sadece sosyal kaygının temel nedeni değil, ayrıca çekingen bireylerin de problemidir. Ebeveynlerin, kişilerin dış görünüşlerine ve tavırlarına aşırı önem vermesi, çocuğun devamlı dışarıdan izlendiği ve eleştiriliyormuş hissine kapılmasına neden olabilmektedir. Ayrıca aşırı koruyucu ebeveyn tarzının, anne-babanın kendi güvensizliklerinden ileri geldiği de belirtilmektedir (Buss,1980, Akt. Takako, 1994).

Arrindel, Kwee, Methorst ve Van Der Ende (1989) sosyal kaygısı olan insanlarda, anne ve babanın dışlamasına maruz kalmanın, özellikle de babanın dışlamasına maruz kalmanın, agoraphobic durumdan, sosyal fobili olanları ayıt etmede önemli bir faktör olduğunu belirtmektedirler .

Takako (1994) sosyal kaygılı bireylerin ebeveynlerin kontrol etmeye, kural koymaya, aşırı korumaya ve çok az duygusal destek vermeye meyilli olduğunu belirtmektedir. Ailelerin bu şekildeki yaklaşımları, çocuğun sosyal ortamlarda, tedirginlik yaşamasına neden olmaktadır. Ebeveynlerin aşırı koruması, özgürlükleri kısıtlaması, sosyal kaygıyı meydana getirebilmektedir.

Hudson ve Rapee (2000) de, sosyal kaygının etiolojisi ile ilgili çevresel faktörleri göz önünde bulundurduklarında, aile ortamının da çok önemli olduğunu belirtmektedirler. Sosyal kaygının (fobinin) gelişiminde ailenin katkısını, 1) Sosyal kaygılı bireylerin anne-babalarının çocuk yetiştirme tarzları, 2) Sosyal durumlarda ebeveynlerin model olması ve anne-babaların kısıtlı olarak çocuklarını sosyal ortamlara maruz bırakması şeklinde açıklamaktadırlar.

1-Anne-Babaların Çocuk Yetiştirme Tarzları: Araştırmalar, sosyal kaygılı bireylerin ebeveynlerini, aşırı koruyucu, ilgi bakımından eksik, reddedici, utanma taktiklerini daha çok kullanan kişiler olarak algılama eğiliminde olduklarını göstermektedir. Eastburg ve Johnson (1990; Akt. Hudson ve Rapee, 2000), yüksek okula devam eden utangaç kız öğrencilerin, annelerini daha az kabul eden, daha çok kontrol edici olarak sınıflandırma

eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir. Sosyal kaygısı yüksek olan kız öğrenciler, sosyal kaygısı düşük olan kız öğrencilerle kıyaslandığında, babalarını daha reddedici, daha çok ihmal edici ve daha çok otoriter, disiplin kullanan kişiler olduğu; annelerinin de daha çok ihmal edici ve aşırı koruyucu olduğu bilgisini vermişlerdir

2- Model Alma ve Sosyal Ortamlara Katılımda Yetersizlik: Çocuklarda sosyal yaşantı azlığı, sosyal kaygının gelişmesinde önemli rol oynayabilir. Bir ailenin, diğer ailelerle sosyal ilişkide bulunma derecesi de önemli olabilir. Eğer çocuk, sosyal ortamlara nadiren girerse, sosyal ortamların, zararlı olmadığını öğrenme fırsatını yeterince bulamaz. Çocuğun, sosyal ortamlara sınırlı bir şekilde sokulması, çocuğun akranlarıyla ilişkisini geliştirme ve uygun sosyal beceriler geliştirme fırsatını da engeller. Buna ek olarak sosyal kaygılı ebeveynler, çocuklarına, sosyal ortamların tehlikeli olduğunu öğretebilirler ve bu ortamlardan kaçınmada model olabilirler. Araştırmalar, sosyal kaygılı bireylerin, ebeveynlerini sosyal kaygıya neden olan durumlardan kaçınan kişiler olarak algıladıklarını göstermiştir. Ebeveyni model alma ve sosyal ortamlara katılımda yetersizlik, sosyal kaygıda oldukça önemli bir role sahiptir (Hudson ve Rapee, 2000).

Bögels, Oosten, Muris ve Smulders (2001), sosyal açıdan kaygılı çocukların ebeveynlerinin, başkalarının değerlendirmelerine daha çok önem verdikleri, çocuklarını sosyal davranışlara daha az teşvik ettiği ve ailelerin daha az sosyalleşebilme özelliğine sahip olduklarını belirtmektedir.

Sonuç olarak sosyal kaygının oluşmasında anne-baba tutumlarının önemli olduğu ve özellikle otoriter ve koruyucu anne-baba tutumlarının sosyal kaygının oluşmasında önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir.

2.1.4. Sosyal Kaygıda Diğer Çevre Faktörlerinin Rolü

Hudson ve Rapee (2000), bilişlerin şekillenmesinde ve bireyin diğerleri tarafından olumsuz değerlendirilmesinden korkmasına yol açan çevresel faktörleri şöyle açıklamaktadırlar:

Travmatik Sosyal Yaşantılar: Sosyal kaygının kökenleri, sosyal açıdan travmatik olan yaşantılara dayanabilir. Ost ve Hugdahl (1981; Akt. Hudson ve Rapee, 2000) yaptıkları çalışmalarının sonuçlarına göre, sosyal fobili bireylerin % 58'i sosyal fobilerinin başlangıcı ile ilgili travmatik bir olay yaşamış olduklarını ifade etmişlerdir. Travmatik yaşantılar dışında, gözlem yoluyla da sosyal kaygının ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir. Bir çalışmada, sosyal kaygılı deneklerin % 13'ü korkularının başlangıcında, kendilerinin doğrudan yaşamadığı, travmatik bir olayı gözlediklerini bildirmişlerdir (Mineka ve Zinbarg, 1995).

Sosyal İzolasyon: Bir çocuğun alay edilme, tehdit edilme, gülünme, reddedilme ya da diğer çocuklardan ayrı bırakılma şeklinde travmatik yaşantıları olabilir. Sosyal fobili bireyler, 8-12 yaşlarında daha az arkadaşına sahip olduklarını bildirmişlerdir. Sosyal izolasyon, çocuğun kendi kendisini algılamasını etkileyebilir. Akran grubundan ayrı olma, çocuğun sosyal becerilerinin gelişmesini önleyebilir. Sosyal becerilerdeki eksiklik, çocuğun ayrı kalmasına neden olabilir. İhmal edilme, okulda çok az arkadaşına olma ya da hiç arkadaşına olmama, çocuğun kendini yetersiz olarak algılamasına neden olabilir.

Hastalık: Literatürde çocukluk döneminde geçirilen önemli hastalıkların, sosyal kaygı ve utangaçlığa neden olabileceği ileri sürülmüştür. Bununla birlikte bu ilişkinin yönünü belirlemek oldukça güçtür. Belirli hastalıkların, çocukların diğer çocuklardan ayrı kalmasına neden olabilir. Bu da çocuğun kendisini farklı hissetmesine neden olabilir. Çocuk, kendini sürekli inceleme altında hissedebilir bu durum sosyal kaygıya neden olabilir. Hastalık ve sosyal kaygı arasındaki ilişkinin incelenmesi için daha çok araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Doğum Sırası: Sosyal kaygı ve kaçınma şikayetleri ile baş vuran bireylerin bayanlardan % 36'sının, erkeklerden de % 63'nün tek çocuk ya da ilk çocuk olarak

doğmalarından kaynaklandığı belirtilmektedir. Ayrıca büyük kardeşin, bir sosyal rol modeli fonksiyonu görebileceğini ve tek çocukların böyle bir modelden yoksun kalacağını ve ilk doğan çocukların muhtemelen daha utangaç olabileceği ileri sürülmektedir. Çünkü ilk çocuk, başarması için baskı altındadır. Sonra doğan çocukların ilk doğan çocuklara göre sosyal yaşam bakımından daha etkili sosyal beceriler geliştireceği belirtilmektedir.

2.1.5. Ana -Baba Tutumları

Maccoby (1984), çocuğun sosyalleşmesine etki eden birçok faktör içinde, en önemli faktörün, aile olduğunu belirtmektedir. Ana-babanın, çocuğunun sosyalleşmesi için kullandığı yöntemler, seçtiği ödül ve cezalar, öğretme biçimleri, aktarmaya çalıştığı değerler çocukların ilgileriyle, sosyal becerileriyle birbirlerinden farklı kişilikler geliştirmesine neden olur. Çocuğun kişilik gelişimindeki önemi nedeniyle, ana-baba çocuk ilişkileri, çok eskiden beri, araştırmacıların ilgisini çekmiş, çeşitli araştırmalara konu olmuştur

Baumrind (1968; 1971b; Akt. Yılmaz, 1999), ebeveyn ile çocuk arasındaki etkileşimi incelemiş ve çocuk yetiştirme konusunda, ana baba stili ile ilişkili 4 boyut belirlemiştir. Bunlar 1) Ebeveyn kontrolü boyutu: Ebeveynlerin koyduğu kurallara çocukların ne ölçüde uymak zorunda olduklarını gösterir. 2) Ebeveyn çocuk iletişimde açıklık boyutu: Anne ve babaların verilecek kararlarda çocuklarının fikirlerine ve düşüncelerine ne derece saygı gösterdiklerini, bu konuda çocuklarını ne derece cesaretlendirdiklerini ve çocukların davranışlarına sınırlamalar getirildiğinde bunun nedenlerinin ne ölçüde açıkladıklarını gösterir. 3) Olgunluk beklentisi boyutu: Anne ve babaların çocuklarını zihinsel, sosyal ve duygusal alanda, başarılı olmaları için ne derece teşvik ettiklerini gösterir. Örneğin yüksek olgunluk beklentisine sahip olan anne babalar, çocuklarına “kendi yetenek ve çabalarıyla yaşamayı öğrenmelisin” mesajını verirler. 4) Bakım destek boyutu: Anne ve babaların çocuklarına bakarken ve onlarla ilişki kurarken ne derece yakın, sevecen ve sıcak davrandıklarını gösterir. Baumrind, bu dört boyuta bağlı olarak, üç temel ana babalık stili ortaya atmıştır. Bunlar otoriter, demokratik ve izin verici ana baba stilleridir. Bu sınıflamaya göre, kontrol ve olgunluk beklentisi boyutlarında yüksek, açık iletişim ve bakım boyutlarında düşük olan anne

babalar, otoriter olarak adlandırılmaktadır. Otoriter ana-babalar, koydukları kurallara çocuklarının koşulsuz uymasını ve itaat etmesini beklerler. Çocuklar kurallara uymadıkları zaman ceza uygulanır; anne babalar çocuklarıyla pek fazla görüş alışverişinde bulunmazlar. Çocuklarından, söyledikleri her şeyi sorgulamadan kabul etmelerini beklerler. Bütün boyutlarda anılan özelliklere yüksek derecede sahip olan anne babalar, demokratik olarak adlandırılmaktadır. Demokratik anne babalar, çocuklarından olgun davranış beklerler ve aynı zamanda gerekli olduğunda, kurallara uymalarını isterler. Sıcak ve ilgilidirler; sabırlı ve duyarlı bir şekilde çocuklarını dinlerler; aile içinde verilecek olan kararlarda çocuklarının görüşlerini alırlar. Bu tür ailelerde, çocuk yetiştirmede akılcı ve demokratik bir yaklaşım izlenir. Kontrol ve olgunluk beklentisi boyutlarında düşük, açık iletişim ve bakım boyutlarında yüksek olan anne babalar ise izin verici olarak adlandırılmaktadır. İzin verici ebeveynler, çocuklarına daha fazla özgürlük verirler, çocuklarını hiçbir şekilde kontrol etmezler ve bazen de ihmale varan bir hoşgörü ile davranırlar. Aynı zamanda, çocuklarına karşı sıcak ve sevecendirler ve çocuklarının bütün kararlarını, kendilerinin vermesini beklerler.

Maccoby ve Martin (1983), Baumrid'in, ana-baba davranışlarına ilişkin sınıflamalarını yeniden gözden geçirdikleri çalışmalarında, otoriter, izin verici ve ihmalci ana-baba tutumlarını şu şekilde özetlemiştir:

Otoriter tutum: Ebeveynin, çocukları üzerindeki beklenti ve istekleri, çocukların istek ve ihtiyaçlarının kabulü ile dengelenmemiştir. Çocukların, ebeveynlerinin yerine getirmekle sorumlu oldukları bazı gereksinimleri olduğu anlaşılmasına rağmen, otoriter ebeveynler, bu gereksinimlerin çocukları tarafından dile getirilmesi konusunda, katı sınırlar koyarlar. Çocuklar istediklerini engellemeye başlar. Ebeveynin istekleri ise buyruk halini alır. Çocuklara, ebeveynlerinin kurallarından sapma gösterdiklerinde ciddi, özellikle fiziksel cezalar uygulanır.

İzin Verici Tutum: İzin verici ebeveynlerin, çocuklarının cinsel ve saldırgan dürtülerini de içeren, tüm dürtülerine karşı kabul edici ve toleranslı davrandıkları; daha az ceza uyguladıkları; otoritelerini kullanmalarının ya da kontrol edici davranmalarının uygun olduğu durumlarda bile bundan kaçındıkları; çocuklarına kendi davranışlarını ayarlama ve kendi kararlarını almada bütün durumlarda, izin verdikleri ve çocuklarının

yatma, yeme gibi zamanlama programlarını ayarlama konusunda çok az kuralları olduğu bulunmuştur.

Otoritatif Tutum: Bu tutumu gösteren ebeveynler, şu özellikleri göstermektedir: Çocuktan yaşına uygun davranışlar göstermesini beklemek ve basit standartlar koymak; kuralların yerine getirilmesini sağlamak için, gerekli olduğunda yaptırım uygulamak; çocuğun bağımsızlığını ve kişiliği desteklemek ve cesaretlendirmek; ebeveyn çocuk arasında açık bir iletişimin olması.

İhmalkar, İlgisiz Tutum: Çocuğun, ailenin bir üyesi olarak, en azından asgari düzeyde, ebeveynin tutarlı bir şekilde göstereceği duygusal yakınlığa, sağlığı ve gelişimi konusunda ilgiye ihtiyacı vardır. İlgi gösterme konusunda tutarsız olan ebeveynler, kimi zaman ilgilerini tamamıyla sarf edip diğer zamanlarda, çocuğun aktivitelerine zorunlu ilgi gösterirler ve çocuklarına harcayacak çok az ilgi ve zamanları olur.

Genel olarak ana-baba tutumları iki temel boyutta ele alınmaktadır. Bunlar kabul etme-reddetme ve özerklik-denetim boyutlarıdır. Kabul eden ana-baba, ılımlı, şefkatli, çocuğu ile gurur duyan, anlayışlı, çocuk merkezli, çocuğun bağımsız davranışlarına olumlu tepki veren, uyguladığı disiplinin nedenlerini ve sonuçlarını açıklayan, fiziksel cezaya başvurmayan ana- babadır (Becker, 1964; Purcell ve Weiss,1971; Akt. Aksaray, 1992).

Macoby ve Martin (1983)'e göre, ılımlı ve kabul eden ana-baba, çocuklarına beklentilerinin mantıklı açıklamasını yaptığı için, çocuk kurallara daha fazla uyar. İlimli ana-babanın çocukları, kendileri hakkında olumlu düşüncelere sahiptirler, kendilerine güvenleri yüksek, kaygı seviyeleri düşüktür. İlimli ve kabul eden tutumla eğitilen çocuk, düşmanca tutumla eğitilen çocuktan, daha fazla ana-babasını memnun etmek ister .

Kagan (1971), ana-baba tutumunun reddetme boyutunu ise çocuktan hoşlanmama, ona kızgın olduğunu gösterme olarak ele almıştır. Reddetme tutumu, değişik yaşlarda farklı biçimlerde gösterilirse de, genel olarak çocuğun sevgi, yiyecek, konfor gibi ihtiyaçlarını ihmal etmek, açık ve doğrudan eleştiri, şiddet ve kızgınlık gösterme gibi davranışları içerir. Çocuğunu açık olarak reddetmese de, onun için yüksek standartlar

koyan ve bu standartlarla çocuğuna eziyet eden anneyi çocuk reddediyor olarak algılayabilir

Ana-baba tutumlarının ikinci boyutu, özerklik-denetim (demokratik-otoriter tutum) boyutudur. Çocuğun olumlu sosyalleşmesi için, sadece ılımlılık ve kabul etme tutumları yeterli değildir. Ana-babanın belli düzeyde kontrol, sınırlama ve standartlar koyması da gerekir. Çocuğun sosyalleşmesinin amacı, dış güçler tarafından kontrol edilmek yerine kendi kendini yönlendirebilmesidir. Aşırı denetleyen ya da aşırı özerklik tanıyan ana-baba tutumları, çocuğun bu yeteneğinin gelişmesine zarar verecektir (Schiamberg, 1988).

Kuzgun (1972), çocuğa karşı gösterilen sevgi ve uygulanan kontrolün derecesine göre demokratik, ilgisiz ve otoriter olmak üzere üç tip ana-baba tutumundan söz etmektedir:

Demokratik Ana-Baba: Çocuğuna içten ve derin sevgi duyar ve bunu şartsız olarak gösterir. Çocuğun arzu ve ihtiyaçlarına hassastır, davranışlarını ilgi ve anlayışla izler, yaşına göre kendisi ile ilgili bazı kararlar almaya teşvik eder, önemli konularda alınan kararların nedenlerini çocukla tartışır, onun görüşlerine değer verir.

Otoriter Ana-Baba: Çocuğuna karşı sevgisini çocuk istenilen şekilde davrandıkça gösterir. Yani sevgiyi istenen davranışların belirip gelişmesi için bir pekiştireç olarak kullanır. Ana-baba, kendisini toplumsal otoritenin temsilcisi olarak görür ve mutlak itaat bekler. İstek ve emirlerinin tartışmasız yerine getirilmesini ister, aksi halde cezaya baş vurur. Her türlü kararı kendi alır.

İlgisiz Ana-Baba: Çocuğunu ihmal eder. Çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarından habersizdir. Çocuğunun nerede ne yaptığı ile ilgilenmez, varlığından rahatsız olduğundan, çocuğunu çevresinden mümkün olduğu kadar uzak tutmaya çalışır. İlgisiz ana-baba çocuğuna en az sevgi gösteren ve davranışlarına en az kontrol uygulayan ana-babadır.

Yavuzer (1993), çocuğun kişiliğinin oluşumunda büyük önem taşıyan ana baba tutumlarını 5 ana başlık altında toplamıştır. Bunlar:

Aşırı Baskılı Otoriter Tutum: Çocuğun kendine olan güvenini ortadan kaldıran, onun kişiliğini hiçe sayan tutumdur. Anne baba çocuğa katı bir disiplin uygular, her

kurala uymak zorunda bırakılır. Anne babadan birisi ya da her ikisinin baskısı altında olan çocuk, sessiz, uslu, nazik, dürüst ve dikkatli olmasına karşılık; küskün, silik, çekingen, başkalarının etkisinde kolay kalabilen, aşırı hassas bir yapıya sahip olabilir.

Aşırı Hoş Görülü Tutum: Böyle bir ortamda , çocuk ailede insiyatif sahibi tek kişidir ve onun isteklerine diğer aile bireyleri kayıtsız şartsız uyar. Ana-baba ile çocuk arasında sağlıklı bir iletişimin bulunmaması, çocuğun dengesiz bir ortam içinde abartılmış bir sevgi gösterisi içinde büyüyor olması, onun doyumsuz bir birey olmasına neden olur.

Dengesiz ve Kararsız Tutum: Ana-babanın dengesiz ve kararsız tutumu, çocuğun eğitim ve gelişimini olumsuz açıdan etkiler. Buradaki denge ve tutarsızlık ana-baba arasındaki görüş ayrılığından olabildiği gibi, anne veya babanın şahsında gösterdikleri değişken davranış biçiminde de görülebilir. İster anne-baba arasındaki “kararsızlık ve dengesizlik” durumunda isterse bir ebeveynin değişken tutumunda olsun çocuk hangi koşulda nasıl davranacağını bilemez. Bu da çocukta bazı iç çatışmaların, huzursuzlukların, ardından da dengesiz ve tutarsız bir yapının oluşumuna neden olur.

Aşırı Koruyucu Tutum: Ana-babanın aşırı koruması, çocuğa gerektiğinden fazla kontrol ve özen göstermesi anlamına gelir. Bunun sonucu çocuk, diğer kimselere aşırı bağımlı, güvensiz, duygusal kırıklıkları olan bir kişi olabilir.

Güven Verici ve Hoşgörülü Tutum: Ana-babanın çocuklarına karşı hoşgörü sahibi olmaları, çocukların bazı kısıtlamalar dışında, arzularını diledikleri biçimde gerçekleştirmelerine izin vermeleri anlamındadır. Ana-babanın hoşgörüsünün normal bir düzeyde gerçekleşmesi, çocuğun kendine güvenen, yaratıcı, toplumsal bir birey olmasına yardım eder. Böyle bir tutumda evde kabul edilen ve edilmeyen davranışların sınırları bellidir. Bu sınırlar içinde çocuk özgürdür. Böyle bir ortamda yetişen çocuk, girişimci, öz güvenli ve kendi kendine karar verip sorumluluk sahibi bir birey olur.

2.1.6. Ailedeki Risk Faktörleri

Son yıllarda çocuğun gelişiminde önemli rolü olduğu bilinen Aile Risk Faktörleri, sosyal bilimcilerin ilgisini çeken bir konu haline gelmiştir. Magaly (1993), Latin ergenlerdeki intiharın, aile risk faktörleri ile ilişkisini belirlemek amacıyla yapmış olduğu araştırmasında aile risk faktörlerini, aile üyeleri arasındaki yetersiz ilişki, anne-babanın boşanması, anne ya da babanın evi terk etmesi, aile geçimsizliği, üvey anne/baba ile yaşamak, yalnız anne ya da baba ile yaşamak, ailenin çok katı ve cezalandırıcı olması, aile üyeleri arasındaki sevgisizlik, fiziksel veya cinsel taciz, anne-baba ile birlikte yaşamama, ailenin aşırı dindar olması şeklinde sıralanmıştır. İntihar eden Latin ergenlerin çoğunun bir çok nedenlerden dolayı gerçek aileleri ile birlikte yaşamadığını, çoğunluğunun boşanmış ailelerden geldiğini belirtilmektedir. Wood ve Furlong (1997) ise ailede yer alan risk faktörlerini ailede psikiyatrik hasta olması, fiziksel taciz, cinsel taciz, anne ya da babanın evi terk etmesi, intihar eğilimi, alkol veya uyuşturucu kullanımı şeklinde sıralamışlardır.

Gerard ve Buehler (1999) gençlerin problem davranışları üzerinde, aile risk faktörleri ile ilgili üç modelden söz etmektedirler. Bunlar: 1) bağımsız-katkılı model (independent-additive model), 2) etkileşimsel model (interactive model), 3) katlamalı model (exponential model) dir.

1. Bağımsız-Katkılı Model (independent-additive model): Bu model risk faktörlerinin bağımlı değişken üzerindeki ana etkisini ya da bağımsız etkisini inceleyen bir modeldir. Bu modele göre risk faktörlerinin toplam etkisi, risk faktörlerinin tek tek etkilerinin toplamıdır. Shaw ve Emery (1988;Akt. Gerard ve Buehler,1999) dört kronik aile problemi (anne-baba çatışması, anne depresyonu, evde aşırı kalabalıklaşma ve aile geliri) ile okul çağındaki çocukların psikolojik uyumu arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bu araştırmacılar, 5-12 yaşındaki çocuklar, risk faktörlerinin sayısı arttıkça problemleri içselleştirme ve dışsallaştırma ölçümlerindeki puanların da daha çok arttığını bulmuşlardır. Bu araştırmanın sonuçları, bu modeli desteklemektedir.

2. Etkileşimsel Model (İnteractive model): Bu modele göre, risk faktörünün ikisi arasında en az bir koşullu ilişki vardır. Koşullu ilişkinin anlamı, bir risk faktörü ve

çocuğun uyum ölçümü arasındaki ilişki ikinci faktörün düzeyine bağlıdır. Etkileşim modelinin bir türü de zarar vermeye karşı koruyucu modeldir. Bu model de öne sürülen stresi daha ağırlaştırıcı ya da önleyici faktörleri inceler. Koruyucu faktörler, (örneğin yüksek sosyo ekonomik statü, iyi bir anne-baba bakımı gibi) diğer streslerin zararlı etkilerinden korumaktadır. Oysa zarar verebilen faktörler, (örneğin, düşük sosyo ekonomik statü, yetersiz anne-baba bakımı gibi.) zararlı etkileri daha da ağırlaştırmaktadır.

3. Katlamalı Model (Exponential model): İlk defa 1979 yılında Rutter tarafından tanıtılan bu modele göre, risk faktörlerinin toplam etkisini ileri sürmektedir. Risk durumunun belli derecelere katlanılabiliyor, ancak risk faktörlerinin birikimi gençlerin uyumsuzluğunda, hızlı bir artışla ya da katlamalı bir artışla sonuçlanır. Bağımsız katkı modelinde, bireysel risk faktörlerinin etkilerinin tek tek toplamı yansıtılırken, Katlamalı Modelde ise, bireysel risk faktörlerinin birbirlerini potansiyel olarak etkilediğini ve bu etkilerin çoğaldığını öne sürmektedir. Rutter (1971; Akt. Gerard ve Buehler, 1999) yapmış olduğu bir araştırmasında iki ailesel risk faktörünün, çocuğun psikiyatrik bozukluğu ihtimalinde dört kat artış sağlamıştır. Dört faktör bu riski 10 kat artırmıştır.

Gerard ve Buehler (1999) bu üç risk modelini kullanarak ebeveyn arası çatışma, yetersiz ebeveyn bakımı, ekonomik sıkıntı ve gençlik dönemi problem davranış arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçları, gençlerin psikolojik uyumu üzerinde çok yönlü aile risk faktörlerinin katlamalı etkilerine ilişkin düşüncesi desteklenmiştir.

Ülkemizde çocuğun psikolojik gelişiminde önemli rolü olduğu bilinen aile ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında aile boyutunun daha çok aile yapısı, ana-baba tutumları, ana-baba çocuk arasındaki ilişkiler, aile bağları, aile fonksiyonu gibi boyutlarda ele alındığı görülmektedir. Ailede yer alan risk faktörlerinin neler olduğu, bu faktörlerin etkilerinin nasıl olduğu ile ilgili çalışmalara da rastlanılmamıştır. Bu konu ile ilgili çalışmalara bir başlangıç oluşturmak amacıyla, bu çalışmada sosyal kaygılı bireylerin ailelerinde bulunan risk faktörlerinin neler olduğunu belirlemek amaçlarımız içinde yer almıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde ilk olarak sosyal kaygı ile ilgili daha sonra da ana baba tutumları ile ilgili yurt içi ve yurt dışında yapılmış araştırmalara yer verilmiştir.

2.2.1. Sosyal Kaygı İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Leary ve Kowalski'nin (1995) sosyal kaygı ile ilgili araştırmaları, sosyal kaygıya neden olan sosyal ortamların özelliklerini araştıran çalışmalar; sosyal kaygıda bireysel farklılıkları ve bireylerin duygusal, bilişsel ve fizyolojik tepkilerini araştıran çalışmalar; sosyal kaygıdaki bireysel farklılıkların kaynağını inceleyen çalışmalar ve son olarak da yüksek sosyal kaygıyı azaltmaya yönelik sağaltım çalışmaları olmak üzere dört grupta incelenebileceğini ifade etmektedirler. Bu yaklaşımı temel alıp Türkiye'de yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, bu gruplamaların her birine örnek teşkil edecek çalışmaların çok sınırlı olduğunu görmekteyiz. Yurt içinde yapılan çalışmaların daha çok sosyal kaygının bazı demografik değişkenlerle ilişkisine yönelik çalışmalara yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Aşağıda bu konu ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

Sungur (1990), yapmış olduğu araştırmasında, sosyal fobili bireylerde terapist tarafından yapılan yüzleştirme ve hastanın kendi kendine yaptığı yüzleştirme biçimlerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Deneklerden 24'ü sosyal fobili bireyler olmak üzere, 80 kişilik deney ve kontrol grupları ile çalışılmıştır. On dört hafta süren, sağaltımın sonuçlarına göre, yüzleştirmenin olduğu sağaltımın etkililiği, yüzleştirme içermeyen sağaltıma göre daha başarılı bulunmuştur. Ancak, yüzleştirmenin iki ayrı uygulama biçimi arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Öztaş (1996) çalışmasında, üniversite öğrencilerinin demografik değişkenlerinin, sosyal kaygı düzeylerine etkisini incelemiş, Türk gençleri ile Hollandalı gençler arasında kaygı düzeyi açısından kültürlerarası bir karşılaştırma da yapmıştır. Bu araştırma da Van Dam-Baggen ve Kraaimaat'ın 1987 yılında geliştirdikleri "Kişilerarası Ortamlar Envanteri" güvenilirlik çalışması yapılarak kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, Türk öğrencilerin sosyal durumlarda Hollandalı öğrencilere göre daha fazla rahatsız olduklarını gösterirken, öğrencilerin bu duruma girme sıklığı açısından

anamlı bir fark bulunmamıştır. Demografik değişkenlerin sosyal kaygı üzerindeki etkisine yönelik sonuçlar, sosyo ekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen Türk öğrencilerin, sosyal durumlarda daha fazla rahatsız olduklarını ve bu durumlara daha az girdiklerini göstermiştir. Kız ve erkek öğrenciler arasında sosyal durumlarda yaşanan rahatsızlık ve bu durumlara girme sıklığı açısından anlamlı bir fark bulunmazken, kızlarda sosyal davranış sıklığının, sosyo-ekonomik değişkenden daha fazla etkilendiği görülmüştür.

Gümüş (1997), üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı düzeylerini cinsiyet, yaş, akademik başarı durumu, devam edilen fakülte, yaşamın çoğunun geçirildiği yerleşim birimi, anne ve babanın eğitim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan sosyal kaygı düzeyini belirlemek için “Sosyal Durumlarda Kendini Değerlendirme Envanteri”, bağımsız değişkenler için araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini farklı fakültelerde okuyan 608 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı düzeylerinin cinsiyet, yaş, akademik başarı durumu ve devam edilen fakülteye göre değişmediği ortaya çıkmıştır. Yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimine göre, öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farklılığın büyük ve küçük kentler lehine olduğu saptanmıştır. Ayrıca anne ve babalarının eğitim düzeylerine göre öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farkın lise ve üniversite düzeyinde eğitime sahip olma lehine olduğu bulunmuştur.

Demir (1997), 4. ve 8. sınıflarda okuyan ilkokul ve ortaokul öğrencilerinde sosyal fobinin görülme sıklığı ve sosyal fobili çocukları normal kontrol grubundaki çocuklardan ayırt eden özelliklerini araştırmıştır. Çalışma üç ayrı okuldaki 1482 öğrenciyle sürdürülmüştür. Çalışmanın ilk aşamasında öğrenciler Çapa Çocuk ve Ergenler için Sosyal Fobi Ölçeği ve Çocuklar için Sosyal Anksiyete Ölçeği kullanılarak taranmış ve kesme puanı üzerinde puan alanlar belirlenmiştir. Her okulda ilkokul ve ortaokul öğretmenleriyle toplantılar yapılarak sosyal fobi belirtileri hakkında bilgi verilmiş ve sınıflarındaki bu belirtileri gösteren öğrencileri belirtmeleri istenmiştir. Kesme puanı üzerinde puan alan öğrencilerle birlikte, öğretmenlerce isimleri bildirilen öğrenciler ve diğer öğrenciler arasından rastlantısal olarak seçilen % 10 oranında öğrenci de tanısal görüşmelere alınmıştır. Görüşmeler sosyal fobi için Tanısal Görüşme

Formu kullanılarak yapılmıştır. Kontrol grubu tüm örneklemden rastlantısal olarak seçilen öğrencilerden oluşturulmuş ve olgu grubuyla okul, sınıf ve cinsiyet bakımlarından eşleştirilmiştir. İkinci aşamada öğrencilerden bazı sosyo demografik verilere, kendisinin ve ana-babasının sağlık durumuna, ailesi ve sosyal çevresiyle ilişkilerine yönelik bilgiler alınmıştır. İkinci aşamada Piers-Harris Çocuklar için Öz Kavramı Ölçeği, Sınav Kaygısı Envanteri, Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği gibi ölçekler kullanılmıştır. Çocuk Davranış Değerlendirme Ölçeği aracılığıyla ana-babalarından da bilgi alınmıştır. Sosyal fobi tanısı alan öğrencilerin oranı % 3.9 olarak bulunmuştur. Sosyal fobili çocukların benlik saygılarının daha düşük olduğu, daha fazla depresyon ve kaygı belirtisi bildirdikleri, anneleriyle ilişkilerini daha az iyi olarak nitelendikleri belirlenmiştir.

Sosyal kaygının ülkemizde yeni bir araştırma konusu olması, çok yönlü olarak tanınmaması ve sağaltımına ilişkin sınırlılıklara neden olmaktadır. Ancak son yıllarda hem yurt dışında hem de yurt içinde bu alana duyulan ilgi sosyal kaygıyla ilgili yapılan araştırmaların sayısında da önemli bir artışa neden olmaktadır.

2.2.2.Sosyal Kaygı İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Sosyal kaygı ile ilgili yurt dışında yapılmış çalışmalara bakıldığında, sosyal kaygıya neden olan, sosyal ortamların özelliklerini araştıran çalışmalara, sosyal kaygıda bireysel farklılıkları, sosyal karşılaşmalarda bireylerin duygusal, bilişsel ve fizyolojik tepkilerini araştıran çalışmalara, sosyal kaygıdaki bireysel farklılıkların kaynağını inceleyen çalışmalara ve ayrıca yüksek seviyedeki sosyal kaygıyı azaltmaya yönelik sağaltım çalışmalarını görebilmekteyiz. Aşağıda ilk olarak betimsel daha sonra deneysel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı araştırmalara yer verilmiştir.

Smith ve Sarason (1975), sosyal kaygının algı üzerindeki etkilerine ve kişiler arası olumsuz geri bildirimlere verilen tepkilerle ilgili bir araştırma yapmışlardır. Araştırmada Watson ve Friend'in (1969) geliştirdikleri 30 maddelik Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği kullanılarak düşük (0-7 puan), orta (8-16 puan) ve yüksek kaygılı (17-30 puan) gruplar oluşturulmuştur. Ölçek 104'ü erkek, 107' si bayan olmak üzere 211 kişiye uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, yüksek ve orta

kaygılı bireyler, düşük kaygılı bireylere göre, diğerlerinin değerlendirmelerini daha olumsuz algıladıkları görülmüştür. Yüksek kaygılı denekler, orta ve düşük kaygı grubundaki deneklerden daha çok olumsuz değerlendirilme alma ihtimalinin olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca bayanların, olumsuz değerlendirilmede, kendilerini daha çok kötü hissettikleri ortaya çıkmıştır. Sosyal kaygısı yüksek olan deneklerin başkalarının kendilerini olumsuz değerlendireceği konusunda daha yüksek beklentiye sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Warren, Good ve Velten (1985), ortaokul öğrencilerinden (7.,8.ve 9.sınıf) 12 ve 14 yaş grubunun sosyal kaygılarını belirlemek amacıyla yapmış oldukları çalışmalarında, Watson ve Friend'in (1969) Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma ile Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği'ni 429 öğrenciye uygulamışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, sosyal değerlendirilme kaygısında, cinsiyete ve yaşa göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ortaokul öğrencilerinin Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği puanları, yüksek okul öğrencileriyle aynı düzeyde olduğu gözlenirken, Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği puanları, daha düşük düzeyde bulunmuştur. Bu da yüksek okul öğrencilerinin daha kolay yalnız veya çekingen kalabildikleri, oysa ortaokul öğrencilerinin, gün boyunca diğer öğrencilerle ilişki kurma zorunluluklarının daha fazla olduğu şeklinde açıklanmıştır. Araştırmanın diğer bir bulgusu da, Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği puanları ile sosyometrik ölçümler arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur.

Turner, Beidel ve Larkin (1986), kliniğe baş vurmuş sosyal fobi tanısı almış deneklerle kliniğe baş vurmamış sosyal kaygısı olan ve olmayan deneklerden oluşan üç grubu ele aldıkları çalışmalarında, gruplar arasındaki fizyolojik, davranışsal ve bilişsel farklılıkları incelemişlerdir. Bilişsel değerlendirmeler, deneklerin kendi cinslerinden ve karşı cinsten kişilerle, karşılıklı etkileşimlerinden sonraki duygu ve düşüncelerinin incelenmesi yoluyla yapılmıştır. Sosyal kaygısı ve sosyal fobisi olanlar, olmayanlara göre daha fazla olumsuz düşünce ve daha az olumlu düşünce bildirmişlerdir. Her üç grubun da kendi cinslerinden birisiyle konuşurken en düşük, karşı cinsten birisiyle konuşurken orta düzeyde ve topluluk önünde konuşma yaparken en yüksek kan basıncına sahip oldukları, sosyal kaygısı olmayan grubun kan basıncı ortalamasının iki grubun ortalamalarından daha düşük olduğu görülmüştür.

Monfries ve Norman (1994) araştırmalarında sosyal kaygının kaynağını incelemişlerdir. Araştırmanın 385 Avustralyalı yetişkin oluşturmuştur. Deneklerin yaş ortalamaları 30.63 tır. Araştırmada, Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği, Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği ve Toplumsal ve Kendilik Bilinci Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, benlik bilinçliliği (private self consciousness) ve toplumsal bilinçlilik (public self consciousness) ile sosyal kaygı arasında ilişki bulunmuştur. Bulgular toplumsal ve benlik bilinçliliğin, sosyal kaygının bir önceli olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte benlik bilinçliliğin, olumsuz değerlendirilme boyutu ile daha çok ilişkili olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve özellikle utangaç bireyler için kaygının odak noktası (locus) bilişseldir, bununla birlikte performansları ile daha fazla ilgili olan bireylerin odak noktası davranışsaldır.

Greca ve Lopez (1998) çalışmasında, ergenlerdeki sosyal kaygının arkadaşlık ilişkileriyle bağlantısını araştırmışlardır. Sosyal kaygıyı ölçmek için Sosyal Kaygı Ölçeği-Çocuk Formunu ergenlere uyarlanmıştır. Çalışmanın 15 ile 18 yaşları arasındaki ergenler oluşturmuştur. Araştırmada, ergenler için Sosyal Kaygı Ölçeği, çocuklar ve ergenler için Sosyal Destek Ölçeği, ergenler için Kendilerini Algılama Profili kullanılmıştır. Ayrıca en iyi arkadaşlarının sayısı ve arkadaşlıklarının niteliği ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre kız öğrencilerin erkeklere göre daha fazla sosyal kaygılı oldukları görülmüştür. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, arkadaşları tarafından daha az kabul edilip, desteklendiklerini ve başkalarına daha az ilgilerini çektikleri belirtilmektedir. Sosyal kaygı ile arkadaş kabulü arasında bir bağ olduğu ortaya konulmuştur.

Magnusdottir ve Smari (1999) çalışmalarında, ergenlerde sosyal kaygıda olumsuz olayların rolünü incelemişlerdir. Araştırma 13- 15 yaş arasında 168 İzlandalı öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada, Sosyal Fobi ve Kaygı Envanteri-Çocuk formu ve çocuklar için Depresyon Envanteri ile Değerlendirme Envanteri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sosyal kaygının, bireyin kendisine yapılan korkutucu, olumsuz olaylarla ilişkili olduğu belirtilmektedir.

Sosyal fobide sınav kaygısı, sınav kaygısı olanlarda da sosyal fobi sık görülmektedir. Bediel ve Turner (1988), sınav kaygısı ölçeğinden, yüksek puan alan çocuklarda en sık görülen bozuklukların, sosyal fobi ve aşırı kaygı bozukluğu olduğunu

bildirmişlerdir. 8-12 yaşlarındaki ilkökul çocuklarından sınav kaygısı olan ve olmayan 25'er çocuğu karşılaştırmışlar ve sınav kaygısı olan grupta 6 çocukta sosyal fobi, 6 çocukta aşırı kaygı bozukluğu, bir çocukta basit fobi, 2 çocukta ayrılma kaygısı belirlemişlerdir. Diğer gruptaki çocuklardan herhangi bir tanı alan olmamıştır. Sınav kaygısı olan çocuklardaki olumsuz değerlendirilme korkusunun yalnızca sınav durumuyla sınırlı kalmayıp diğer alanlara yayılması da dikkat çekici bulunmuştur.

Sosyal kaygı ile ilgili betimsel çalışmalarda, algı, kişilerarası olumsuz geri bildirimler, cinsiyet ve yaş, arkadaşlık ilişkileri, olumsuz olayların rolü, sınav kaygısı değişkenleri ele alınarak yapılan çalışmaların yanı sıra sosyal kaygılı bireylerle sosyal kaygısı olmayan bireyler arasındaki fizyolojik, davranışsal ve bilişsel farklılıklar ile sosyal kaygının kaynağını incelemeye yönelik araştırmalara rastlanmıştır. Deneysel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmalara da aşağıda yer verilmiştir.

Schelver ve Gutsch (1983) deneysel çalışmalarında, bireysel olarak yapılan bilişsel terapinin sosyal kaygı, başkaları tarafından olumsuz değerlendirilme korkusu, durumluk ve sürekli kaygı, kontrol odağı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Onbeş öğrenci deney grubunu, onbeş öğrenci kontrol ve onbeş öğrenci de plasebo grubunu oluşturmuştur. Sosyal kaygılı deneklerin seçiminde, Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeğı ile Kaygı Soru Listesi kullanılmıştır. Deneklerin seçiminde, 1) SKH Ölçeğı puanının %15'lik dilime düşmesi yani, SKH Ölçeğı puanının bu örneklem için 13 ve yukarısı olması, 2) son bir yılda kişilerarası kaygı yaşantısının olması 3) Çalışmalara gönüllü olarak katılma ölçütü olarak alınmıştır. Bu deneysel çalışmanın ön ve son test ölçümlerinde, Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeğı, Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeğı, Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri, İçsel-Dışsal Kontrol Odağı Ölçeğı kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, bireysel olarak verilen bilişsel terapinin, sosyal kaygıyı ve olumsuz değerlendirilmekten korkmayı ve sürekli kaygıyı düşürdüğü sonucuna varılmıştır.

Clements ve Avery (1984), sosyal beceri eğitiminin utangaç üniversite öğrencileri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Deneklerin seçiminde, 1) bireylerin kendilerini utangaç olarak algılamaları, 2) bireylerin haftada en az bir ya da iki kez utanç hissettikleri yaşantılarının olması, 3) bireylerin kişiler arası ilişkilerinde utangaçlıklarını problem olarak görmeleri, 4) Sosyal Ortamlar Envanterinde yer verilen otuz ortamdan en az onunda bununla ilgili sorun yaşamış olması ölçütü olarak alınmıştır. 12 kişi deney,

12 kişi de kontrol grubunu oluşturmuştur. Denekler üç hafta 1,5 saat sũren, sosyal beceri eğitimi almışlardır. ˆn ve son test olarak Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk ˆlçeęi, Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma ˆlçeęi, Kendini ve Davranışlarını Değerlendirme Testi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına gre, deneklerin sosyal kaygı dũzeylerinde ve kendilerini olumsuz değerlendirme dũzeylerinde azalma, sosyal ortamlara ve etkileşimlere aktif olarak katılımda artış gzlenmiştir.

Beidel, Turner ve Dancu (1985) alışmalarında, sosyal kaygının, bilişsel, fizyolojik ve davranışsal ynlerini değerlendirmişlerdir. Sosyal kaygısı olan 26 kişi deney ve 26 kişi kontrol grubunu oluşturmuştur. Deney; 1) Plansız olarak karşı cinsle birebir iletişim kurmak, 2) Kendi cinsinden aynı iletişimi kurmak ve 3) Bireyin kendisi tarafından seçilen ancak, daha nce hazırlığı yapılmayan bir konu hakkında konuşma yapmak şeklinde üç blũmde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada lũmler için, Watson ve Friend'in (1969) Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk ˆleęi ile Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma ˆleęi; Spielberger, Gorsuch ve Lushene'in 1970 de geliştirdikleri Durumluk-Sũrekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. Araştırma bulgularına gre, sosyal kaygılı bireylerde duygusal gerilim, sosyal kaygısı olmayanlara gre yũksek çıkmıştır. Sosyal kaygılı bireyler çok sayıda olumsuz, az sayıda olumlu dũřũnceler ũretmiřlerdir. Bireysel değerlendirmeler sonucu sosyal kaygılı bireylerin sosyal becerilerinin iyi olmadığı ortaya çıkmıştır.

Turner, Beidel, Cooley, Woody ve Messer (1994) sosyal fobi tanısı almış 17 hastaya çok ynlũ davranışcı yaklaşımın yer aldığı, sosyal etkinlik terapisi (Social Effectiveness Therapy (SET)) uygulamışlardır. ˆrneklemin yaş ortalaması, 35.9 dur. Bu çalışmada, n ve son test lũmlerinde, Sosyal Fobi ve Kaygı Envanteri, Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk ˆleęi, Sosyal Uyum ˆleęi, Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma ˆleęi, Korku Soru Listesi, Durumluk ve Sũrekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına gre, sosyal etkinlik terapisi sosyal fobinin tedavisinde etkili olduğu bulunmuştur.

2.2.3. Ana Baba Tutumları İle İlgili Araştırmalar

Bu bölümde ilk olarak sosyal kaygı ile ana baba tutumlarına ilişkin yurt içi ve daha sonra yurt dışı literatüre yer verilmiştir.

Son zamana kadar yapılan yazın taraması sonucunda, Türkiye’de sosyal kaygı ile ana baba tutumları arasındaki ilişkiye yönelik sadece bir tane bilimde uzmanlık tezine rastlanmıştır. Aykıl (2000) yapmış olduğu çalışmasında, algılanan anne-baba çocuk yetiştirme davranışlarının, ergenlerin sosyal ansiyeteleri üzerindeki etkisine bakmak ve özellikle sosyal ansiyeteyi etkileyen davranışları araştırmıştır. Aynı zamanda deneklerin yaşı ve sosyo demografik değişkenlerin bu davranışlar ve sosyal ansiyete üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Çalışmanın örnekleme iki okuldan alınan 284 öğrenci oluşturmuştur. Bu öğrencilerden 145’i 13, 139’u ise 16 yaşında dır. EMBU (Yetiştirilme Anılarım, Perris ve Arkadaşları,1980) ve STAI-T (Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri-Sürekli Kaygı Testi, Spielberger,1970) envanterleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, annenin aşırı korumacılığının ve babanın duygusal sıcaklığının sosyal ansiyeteye en fazla etki eden çocuk yetiştirme davranışları olduğunu göstermiştir. Ayrıca, annelerini “yüksek ilgili düşük korumacı” olarak algılayan deneklerin sosyal ansiyete puanlarının “yüksek ilgi-yüksek koruma” ve “düşük ilgi-düşük koruma” olarak algılayan deneklerden daha az olduğu bulunmuştur. Sürekli kaygı üzerinde etki yapan davranışların ise annenin reddi ve aşırı korumacılığı olduğu saptanmıştır.

Aşağıda Yurt içinde yapılmış ana-baba tutumlarına yönelik bazı araştırmalara da yer verilmiştir.

Kuzgun (1973) demokratik, ilgisiz ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının genç yetişkin çağdaki bireylerin kendini gerçekleştirme düzeylerine etkisini araştırmıştır. Bu çalışmada ana- baba tutumlarını ölçen Ana-Baba Tutum Envanteri ile kendini gerçekleştirme düzeyini ölçen Kişisel Yönelim Envanteri uygulanmıştır. Önce Ana-Baba Tutum Ölçeği’nin 381 denek’e uygulanmasından, her bir ana-baba tutumu için bir dağılım elde edilmiştir. Ana-babalarını birinci derecede demokratik olarak algılayan 53, İlgisiz olarak algılayan 55 ve otoriter olarak algılayan 56 denek seçilmiş ve bunların Kişisel Yönelim Envanteri puanları karşılaştırılmıştır.

Sonuç olarak, içten ve şartsız bir sevgi, saygı ve anlayış ile karakterize edilen demokratik tutumun kendini gerçekleştirme düzeyini olumlu yönde etkilediği; buna karşılık, içten sevgi ve ilgi yokluğu, anlayışsız ve sıkı bir disiplinle karakterize edilen otoriter tutumun kendini gerçekleştirmeyi engellediği bulunmuştur. İlgisiz tutumun ise, bu iki tutumun ortasında kaldığı, sevgi yokluğunun kendini gerçekleştirmeyi olumsuz yönde etkilemesine karşılık, sıkı kontrolün olmayışının bireyin kendini gerçekleştirme için biraz daha olanak sağladığı sonucuna varılmıştır.

Erkan (1986), Gazi Eğitim Fakültesi 1984-1985 öğretim yılı 1.sınıf öğrencileri üzerinde, ana-babalarını demokratik, otoriter ve ilgisiz olarak algılayan bireyler arasında benlik kavramları ve ideal benlik kavramlarının bağdaşım dereceleri yönünden fark olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında 1.sınıf öğrencilerinden 640, ikinci aşamasına ise bu öğrencilerden ana-baba tutumlarına göre seçilen 160 öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerden 84'ü ana-babalarını demokratik olarak, 46'sı otoriter ve 30'u da ilgisiz olarak algılayan bireyleri temsil etmek üzere seçilmiştir. Ana-baba tutumu ile ilgili veriler Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen Ana-Baba Tutum Envanteri ile toplanmıştır. Benlik ve ideal benlik kavramı ile ilgili veriler ise, Öner tarafından 1981 yılında geliştirilen sıfat listesinin iki ayrı yönergeyle iki kez uygulanması sonucu elde edilmiştir. Ana-baba tutumlarına göre üç gruba ayrılan deneklerin bağdaşım dereceleri Kappa Katsayısı yoluyla tespit edilmiştir. Bu üç grubun benlik kavramları ile ideal benlik kavramlarının bağdaşık olduğunu göstermektedir. Araştırma bulgularına göre benlik-kavramı ile ideal benlik kavramlarının bağdaşımı demokratik ortamda en yüksek, otoriter ortamda ise en düşük düzeydedir.

Bostan (1993) araştırmasında, 14-16 yaş ergenlerinin uyum düzeyleri ve ana-baba tutumlarını algılamalarını bazı değişkenlerin etkileyip etkilemediğine bakılmıştır. Ayrıca, çocukların uyum düzeyleri ile ana-baba tutumlarını algılamaları arasındaki ilişkinin yönü ve derecesi saptanmıştır. Araştırmanın örneklemini, 168 kız ve 170 erkek olmak üzere toplam 338 genç oluşturmuştur. Araştırmada uyum düzeylerini belirleyebilmek amacıyla Hacettepe Kişilik Envanteri ve ana baba tutumlarını algılamalarını ölçmek içinse Ana-Baba Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Hesaplanan korelasyon katsayılarının önem testi sonucunda, anne ve babanın tutum puanları ile uyum puanları arasındaki ilişki demokratik tutum açısından pozitif yönde; ilgisiz ve otoriter tutum açısından ise negatif yönde önemli bulunmuştur.

Akbağ (1994), lise öğrenimi görmekte olan 16 yaş ergenlerinin çocukluk dönemlerine ilişkin olarak algıladıkları ana-baba tutumları ile uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Kadıköy İlçesindeki genel resmi liselerin ikinci sınıflarına devam etmekte olan 16 yaş grubu 359'u kız, 352'si erkek olmak üzere toplam 712 öğrenciye, Hacettepe Kişilik Envanteri ve Algılanan Anne-baba Davranışları Envanteri uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, algılanan anne-baba tutumlarının, lise öğrenimi görmekte olan ergenlerin uyum düzeyleri üzerinde etkili bir değişken olduğu ortaya çıkmıştır. Çocuğa ilgi ve şefkat göstermenin amaçlarına ulaşmasında yardımcı olmanın, standartların belirgin olmasının ve çocuğa getirilen kısıtlamaları, ondan beklenen davranışları, davranışlarının getirdiği sonuçları onunla neden sonuç ilişkisi içinde ikna edici bir şekilde tartışmaya dayanan tutarlı disiplinin ergenlerin uyumlarını olumlu yönde desteklediği sonucuna varılmıştır. Fiziksel ve duygusal cezalandırma, ayrıcalıklardan yoksunlaştırma gibi hiçbir eğitsel değeri olmayan disiplin yöntemlerini uygulamanın ve koruyuculuk davranışının artmasına bağlı olarak ergenlerin uyum düzeylerinin düştüğü görülmüştür. Elde edilen bir başka bulguya göre de erkek ergenlerin kişisel ve genel uyum düzeylerinin kız ergenlerinkinden daha yüksek olduğu, sosyal uyum düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmadığı; bununla birlikte anne-babanın eğitim durumunun tutumları üzerinde etkili bir değişken olduğu sonucuna varılmıştır.

Düzgün (1995) araştırmasında, lise 2.sınıf öğrencilerinin psikolojik belirtileri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, Erzurum İl'i merkezindeki resmi liselerin ikinci sınıfına devam eden 225 kız ve 223 erkek olmak üzere toplam 448 öğrenciden oluşmuştur. Öğrencilerin psikolojik belirti düzeyleri 1994 yılında Şahin ve Durak tarafından geliştirilen Kısa Semptom Envanteri ile; ana-baba tutumları da Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen ana-Baba Tutum Envanteri ile ölçülmüştür. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin Hostilite, Somatizasyon, Depresyon, Anksiyete ve Olumsuz Benlik belirtisi üzerine ana-baba tutumunun önemli etkisi bulunduğu ortaya çıkmıştır. Otoriter ana-baba tutumu öğrencilerin Hostilite belirtisini; otoriter ana-baba tutumu öğrencilerin somatizasyon belirtisini önemli düzeyde etkilemektedir. Otoriter ana-baba tutumu ile demokratik ana-baba tutumu depresyon belirtisini anlamlı ölçüde fakat ters yönde etkilemektedir. Buna göre, otoriter ana-baba tutumu öğrenciyi olumsuz etkileyerek depresyona yol açarken, demokratik tutum, depresyonu engelleyici yönde olumlu bir etkiye sahiptir. İlgisiz ana-baba

tutumunun ise, depresyon üzerinde önemli bir etkisi bulunmamıştır. Otoriter ana-baba tutumu öğrencilerin kaygı belirtisini pozitif yönde etkilerken, demokratik ana-baba tutumu kaygı belirtisini negatif yönde anlamlı düzeyde etkilemektedir. İlgisiz ana-baba tutumunun ise, kaygı üzerinde önemli bir etkisi bulunmamaktadır. Otoriter ana-baba tutumu öğrencilerin Olumsuz benlik belirti düzeyini pozitif yönde önemli ölçüde etkilerken, demokratik ana-baba tutumu Olumsuz benlik belirtisini negatif yönde anlamlı düzeyde etkilemektedir. İlgisiz ana-baba tutumunun ise Olumsuz benlik belirtisi üzerinde önemli bir etkisi bulunmamıştır.

Orbay (1996) araştırmasında, benlik kavramı, ana-baba tutumları ve ruhsal bozukluklar arasındaki etkileşimi incelenmiştir. Çalışma örneklemini “normal” ve “psikiyatrik” grup olarak adlandırılan iki grup çocuk ve ergenle, onların ana-babalarından oluşmuştur. Araştırmaya 9-16 yaş arasından seçilen 156 normal çocuk ve ergen ile ana-babaları ve psikiyatri kliniğine başvurarak çeşitli sorunlar nedeniyle yardım isteyen 76 psikiyatrik çocuk ve ergen ile ana-babalarından oluşan toplam 464 kişi katılmıştır. Elde edilen bulgulara göre benlik kavramı ile demokratik tutum arasında pozitif bir ilişki, sıkı baskı ve disiplin arasında ise negatif bir ilişki bulunmuştur. Davranış bozuklukları ve okul başarısızlığı olanların olumsuz benlik kavramına sahip olduğu bu çocukların ailelerinin daha koruyucu olduğu bulunmuştur. Demokratik tutumu uygulayan ana babaların çocuk ve ergenlerinin davranış bozukluğu gösterme sıklığının ise daha düşük olduğu bulunmuştur. Araştırmada sosyo ekonomik düzey ile davranış bozuklukları, ana-baba tutumları ve benlik kavramı arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Bekiroğlu (1996) araştırmasında, bağlanma tarzları ile aile ortamı, kaygı ve depresyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Örnekleme oluşturan 81 üniversite öğrencisinin bağlanma tarzları, Yetişkin Bağlanma Ölçeği; aile ortamını algılama şekilleri, Aile ortamı Envanteri; kaygı seviyeleri, Süreksiz Durumluk/Sürekli Kaygı Ölçeği ve depresyon seviyeleri, Beck Depresyon Envanteri kullanılarak ölçülmüştür. Araştırmaya katılan kişiler bağlanma tarzı açısından güvenli ve güvensiz olmak üzere ikiye ayrılmıştır: Bu iki grup arasında kaygı ve depresyon puanlarında anlamlı farklar bulunmuştur. Güvenli olarak sınıflandırılmış grubun her iki puanı da daha yüksek çıkmıştır.

Tuzgöl (1998) araştırmasında, ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin cinsiyet, okul türü, anne-babalarının öğrenim durumu ve ailenin gelir düzeyine göre saldırganlık düzeylerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini hazırlık, lise1.ve 2. sınıfa devam eden 465 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri, araştırmacı tarafından 1982 yılında Kocatürk tarafından geliştirilen Saldırganlık Envanteri'nden yararlanılarak hazırlanan Saldırganlık Ölçeği; ana-baba tutumları, Bilal tarafından 1984 yılında geliştirilen, "Ana-Baba Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, ana-baba tutumu ve cinsiyet değişkenlerinin saldırganlık düzeyine ortak etkileri anlamlı olmamakla beraber, cinsiyetin saldırganlık düzeyine temel etkisi anlamlı bulunmuştur. Ana-baba tutumu ile yaş ve anne-babanın öğrenim durum değişkenlerinin saldırganlık düzeyine ortak ve temel etkileri anlamlı bulunmamıştır.

Yurt içinde ana-baba tutumları ile ilgili araştırmalara bakıldığında ana-baba tutumu ile bireylerin kendini gerçekleştirme düzeylerine etkileri; benlik kavramları ve benlik kavramlarının bağdaşım dereceleri yönünden fark olup olmadığı; uyum düzeyleri; saldırganlık düzeyleri; psikolojik belirtiler gibi değişkenlerle ilişkili çalışmalara rastlarken sosyal kaygı ile ilgili bir tek çalışmaya rastlanılmıştır. Aşağı da sosyal kaygı ve ana baba tutumlarına yönelik yapılmış çalışmalara yurt dışından örnekler verilmeye çalışılmıştır.

Takako (1994), çekingen ve sosyal fobisi bulunan bireylerin ailesel ve gelişimsel geçmişlerini ortaya koyduğu ilişkiyel çalışmasında aile faktörü olarak anne baba davranış özelliklerini ve aile stillerini; gelişimsel faktörler olarak da doğum sırası, ailenin taşınma sayısı, okuldaki arkadaş ilişkileri gibi demokratik etkileri incelemiştir. Araştırmasında üç gruptan örneklem oluşturmuştur. Birinci grupta sosyal fobili 14 erkek (yaş ortalaması: 33.57), 11 bayan (yaş ortalaması: 33.82) toplam 25 kişi bulunmaktadır. İkinci grupta, normal utangaç grubu, 4 erkek (yaş ortalaması:35.50) ve 14 bayandan (yaş ortalaması:32.29) toplam 18 kişiden oluşmaktadır. Üçüncü olarak utangaç olmayan, normal grupta da 12 erkek (yaş ortalaması:34.42) ve 16 bayan (yaş ortalaması :29.93) toplam 28 kişiden oluşmaktadır. Toplam 71 kişiyi içeren örneklem grubuna, Turner, Beidel, Dancu ve Keys tarafından 1989 da geliştirilen Sosyal fobi ve Kaygı Envanteri; Spitzer 1987 de geliştirilen yapılandırılmış görüşme formu; 1975 yılında Derogatis tarafından geliştirilen Kısa Semptomlar Envanteri; 1979 yılında Parker tarafından geliştirilen Aile Bağları Envanteri; Suzuki tarafından 1990 yılında

geliştirilen Arkadaş İlişkileri Envanteri; 1987 yılında Coopersmith tarafından geliştirilen Benlik Saygısı Envanteri ile Watson ve Friend tarafından 1969 yılında geliştirilen Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçekleri kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, ebeveynin az ilgi gösterip, aşırı korumacı tavır takınması, sosyal kaygıyı geliştiren nedenler olarak belirtilmektedir. Sosyal fobisi olanlar, ilgi eksikliğine maruz kalmış ve babaları aşırı korumacı kişiler olarak algılanmaktadır. Araştırma bulgularına göre, ailelerin çocuk yetiştirme tarzları düşük benlik algısı, olumsuz değerlendirilme korkusu ve sosyal fobi durumlarının ailesel nedenlerini oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışma sonuçları, çocukların aileleri ile ilişkileri ve ebeveynlerinin çocuk yetiştirme tarzları bilinmedikçe sosyal fobiklerle, normal utangaç bireyleri birbirinden ayırmanın çok zor olduğunu belirtmektedir.

Maria (1999) sosyal kaygılı ve normal çocukların aile-çocuk ilişkisindeki farklılıkları ortaya koyabilmek amacıyla, gözleme dayalı çalışmasında 15 sosyal kaygılı ve 15 sosyal kaygısı olmayan toplam 30 (yaş ortalaması 11.9) çocuk ve bu çocukların aileleri örneklem olarak alınmıştır. Sosyal kaygılı çocukları belirlemek için, çocuklar için Sosyal Fobi ve Kaygı Ölçeği kullanılmıştır. Çocuklar ilk önce anneleri ile sonra babaları ile daha sonra anne ve babaları ile birlikte bir pazıl işini yaparken videoya kaydedilmişlerdir. Annelerin çocukları ile oyun sırasında kullandıkları sözel ifadeler, emredici, açıklayıcı, olumsuz geribildirim, olumlu geribildirim, soru ve öneriler şeklinde kodlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek çocuklara sahip ailelerin bu sözel ifadeleri kaygılı olmayan çocukların ailelerine göre, daha az kullandıkları, daha az olumlu geribildirim verdikleri ve daha fazla olumsuz geri bildirim verdikleri tespit edilmiştir. Karşılaştırma grubundaki aileler ve çocuklar, iletişimde aileleri ile benzer şeyler göstermişlerdir. Başkalarının sözlü anlatım niteliğini yansıtma eğilimi oldukça güçlüdür. Örneğin, olumlu geribildirimi, olumlu geri bildirimler, tarafsız sözlü anlatımı, tarafsız sözlü anlatımlar izlemiştir. Buna karşın sosyal kaygılı çocukların ailelerinde bu tarz benzerlikler görülmemiştir. Onların en çok dikkati çeken eğilimleri, çocuklarının olumlu sözel ifadelerine, olumlu cümlelerden daha çok doğal ifadelerle tepkide bulunmalarındır.

Bögels, Oosten, Muris ve Smulders (2001) çalışmalarında, sosyal kaygılı çocuk ve ergenlerin ebeveynlerinin yetiştirme tarzını reddedici, aşırı koruyucu, duygusal sıcaklıktan yoksun ve başkalarının düşüncesine önem veren, sosyalleşmeyi

önemsemeyen ebeveynler olarak algılayıp algılamadıklarını araştırmışlardır. Yaşları 8 ve 18 arasında değişen 190 çocuk ve ergen, örnekleme oluşturmuştur. Araştırmada Sosyal Kaygı Ölçeği, Çocuk Yetiştirme Tarzı Ölçeği, Korku Soru Listesi kullanılmıştır. Bu çalışmada ilişkisel ve uç grup karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre çocukların annelerinin aşırı koruyuculuğunu algılama özelliği, regresyon analizleri sonucunda da sosyal kaygıyı önceden tanımamıza olanak sağlamıştır. Uç grup karşılaştırmalarında, ebeveynsel reddetme, duygusal yakınlık ve ailenin sosyalleşebilmesi üzerinde, sosyal açıdan kaygılı ve normal çocuklar arasında beklenildiği gibi farklılıklar bulunmuştur. Sosyal açıdan kaygılı çocukların ebeveynlerinin, başkalarının değerlendirmelerine daha çok önem verdikleri, çocuğun sosyal davranışlara daha az teşvik edildiği ve ailelerin daha az sosyalleşebilme özelliğine sahip oldukları görülmüştür.

Caffery ve Erdman'nın (2000) yapmış oldukları vaka çalışmaları sonuçlarına göre fobik reaksiyonlarda, çocukların aileleri tarafından korunmadıklarını algıladıklarını ve bu çocukların, çevreleriyle etkileşimde bulunmaktan çekindiklerini ve isteksiz olduklarını; aile çevrelerinin aşırı derecede düzensiz olduğunu ve aile içinde sözel ve fiziksel cezaların kullanıldığını belirtmektedirler. Ayrıca ailelerini temel güveni sağlamada ve kendilerini korumada yetersiz algılayan ergenlerde sosyal ortamda utangaç ve kaygılı olmaktadır. Yetişkinlerdeki, agorafobi ve çocuklardaki okul korkuları ile güvensiz aile bağları arasında ilişki olduğunu belirtmektedirler.

Yurt dışında yapılan araştırmalara bakıldığında, sosyal kaygılı çocuklarla ergenlerle ve yetişkinlerle gerek ailesel ve gelişimsel geçmişleri, aile çocuk ilişki tarzlarını, gerekse, ailelerin çocuk yetiştirme tarzlarına yönelik çalışmaların yer aldığı görülmektedir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, bu araçlarla ilgili güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları, verilerin toplanması ve analizi hakkında bilgiler verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada veriler nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılarak toplanmıştır. Bu nedenle çalışma iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada ana-baba tutum algısı (demokratik, koruyucu-istekçi, otoriter) cinsiyete bağlı olarak ergenlerin sosyal kaygı düzeylerinde (olumsuz değerlendirilmekten korkma, sosyal kaçınma ve huzursuzluk) anlamlı farklılaşma olup olmadığını ve kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ailelerinde yer alan risk faktörlerinin neler olduğunu incelemek amacıyla karşılaştırma tarzı ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

İkinci aşamada, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük olan ergenlerin ana- baba tutumlarını nasıl algıladıkları ve ailelerinde yer alan risk faktörlerinin neler olduğu, nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Bu çalışmada bağımsız değişken olarak:

1-Ana-baba tutum algısı:

Demokratik ana baba tutumu

Koruyucu- istekçi ana baba tutumu

Otoriter ana baba tutumu

2- Cinsiyet

3- Ailede görülen risk faktörleri (ana-babanın eğitim düzeyi, ekonomik gelir gibi alınmıştır.

Bağımlı değişken olarak :

1- Sosyal kaygı düzeyi:

Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma

Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmada, nicel ve nitel veri toplama yöntemleri birlikte kullanıldığı için örneklem seçimi de iki aşamada gerçekleştirilmiştir.

1.Aşama: Araştırmanın evrenini İçel (Mersin merkez ve Mezitli ilçeleri) ve Adana (Seyhan ve Yüreğir ilçeleri) illerinde, resmi genel liselerde okuyan lise 2. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Örneklem seçiminde, ilk olarak Adana ve İçel ili Milli Eğitim Müdürlüğü istatistik şubelerinden 2000-2001 yılına ait genel liseleri ve öğrenci sayılarını gösteren listeler alınmıştır. Bu listelere göre, Adana ilinde lise ikinci sınıfa devam eden öğrenci sayısı 11134 (kız: 5370; erkek: 5764); Mersin ilinde lise 2. sınıfa devam eden öğrenci sayısı 5018 (kız: 2550; erkek: 2468) dir. Toplam 16152 öğrenci çalışma evrenini oluşturmaktadır. İkinci olarak, alt ve orta sosyo ekonomik düzeyi temsil ettiği düşünülen okullar içinden, basit küme örnekleme yolu ile Adana ilinden 4 okul; İçel ilinden 6 okul seçilmiştir. Örneklem oluşturmada, son olarak örnekleme giren okullardan her alanı (fen, türkçe-matematik, sosyal, spor, dil gibi) temsil eden birer şube, küme örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

Cinsiyet değişkeni araştırmada bir bağımsız değişken olarak dikkate alınmaktadır. Evrendeki cinsiyet oranlarının (Adana ili için %48 kız; % 52 erkek; Mersin ili için %51 kız,%49 erkek) örnekleme de benzer olmasına dikkat edilmiştir. Bu nedenle, sadece cinsiyet değişkeni açısından tabakalı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bunun için ilk

olarak örneklem büyüklüğü Cochran (1962; Akt. Balcı, 1995) tarafından önerilen ve aşağıda belirtilen formül kullanılarak hesaplanmıştır:

$$n = \frac{t^2 * (PQ)}{d^2} \quad \begin{array}{l} N= \text{Evren büyüklüğü} \\ n= \text{Örneklem büyüklüğü} \\ d= \text{Hoşgörü düzeyi (.05 ya da ,01)} \\ t= \text{Güven düzeyinin tablo değeri (1,96} \\ \text{veya 2,58)} \end{array}$$

Bu formül gereği örneklem büyüklüğü .05 hoşgörü düzeyi için Adana ili 371 kişi, İçel ili 357 kişi olmak üzere toplam 728 kişi olarak bulunmuştur. Örneklem büyüklüğü belirlendikten sonra, Adana ilinden 178 kız (%48'i kız), 193 erkek (%52'si erkek); İçel ilinden 182 kız (% 51'i kız) 175 erkek (% 49'u erkek) öğrencinin örnekleme dahil edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Uygulamada olabilecek veri kaybı da göz önüne alınarak toplam 900 öğrenciye ölçekler uygulanmıştır.

Ölçekler, araştırmacı tarafından öğrencilere uygulanmıştır. Ölçeklerin değerlendirilmesi aşamasında, ölçekler teker teker maddelerin doldurulup doldurulmaması açısından incelenmiştir. Ölçeklerden herhangi birinde bir maddenin, boş bırakılması ya da anne-babalarından birinin hayatta olmaması durumunda ölçekler değerlendirmeye alınmamıştır. Bu kriterlere göre Adana ve İçel illerinden toplam 900 öğrenciden 782 öğrencinin ölçekleri değerlendirilmeye alınmıştır. Cinsiyet açısından, örneklemin de evrende olduğu oranda, tabakalanmış olmasına çalışılmıştır. Şöyle ki, Adana ilinden 181 kız (% 48.27); 194 erkek (%51.73) toplam 375 öğrenci; Mersin ilinden 217 kız (% 53.32); 190 erkek (%46.68) öğrenci toplam 407 öğrencinin sonuçları değerlendirilmeye alınmıştır. Araştırmanın Adana örneklemini oluşturan öğrencilerin okullara ve cinsiyete göre dağılımı ve örneklem içi yüzdeleri Tablo 1' de yer almaktadır.

Tablo 1

**Araştırmanın Adana Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin
Okullara ve Cinsiyete Göre Dağılımı ve Örneklem İçi Yüzdeleri**

Cinsiyet Okullar	Kız	Erkek	Toplam
5 Ocak Lisesi	24	43	67
Paksoy Lisesi	40	32	72
Kozanoğlu Lions Lisesi	45	81	126
Ticaret Anadolu Lisesi	72	38	110
Toplam	181	194	375
%	48,27	51,73	100

Adana iline ait okullardaki, sınıf mevcutlarının, daha fazla olması nedeniyle Adana ilinden dört okul örnekleme dahil edilirken, İçel ilinden beş okul örnekleme alınmıştır. Araştırmanın İçel örneklemini oluşturan okullara ve cinsiyete göre dağılımı ve örneklem içi yüzdeleri Tablo 2' de verilmektedir.

Tablo 2

**Araştırmanın İçel Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin
Okullara ve Cinsiyete Göre Dağılımı ve Örneklem İçi Yüzdeleri**

Cinsiyet Okullar	Kız	Erkek	Toplam
Tevfik Sırrı Gür Lisesi	29	41	70
Gazi Lisesi	35	41	76
Sabancı Lisesi	82	56	138
Salim Yılmaz Lisesi	30	28	58
İçel Anadolu Lisesi	41	24	65
Toplam	217	190	407
%	53,32	46,68	100

Lise birinci sınıf öğrencilerinin, yeni bir ortama girmiş olmalarının etkisiyle sosyal kaygı düzeylerinin yüksek olabileceği; lise son sınıf öğrencilerinin ise üniversite sınavlarına hazırlanıyor olmalarının kaygı düzeylerini olumsuz bir şekilde etkileyeceği varsayımından yola çıkılarak bu öğrenciler örnekleme alınmamıştır.

Örnekleme alınan lise ikinci sınıf öğrencilerinin en düşük yaş 15, en yüksek yaş 18 ve yaş ortalaması 15.90 (n=782)'dir. Bu öğrencilerin aile tipi, anne baba eğitim düzeyi gibi bazı sosyo demografik özellikleri aşağıda Tablo 3, 4 ve 5'de gösterilmektedir.

Tablo 3

Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Aile Tipine Göre Dağılımı ve Örneklem İçi Yüzdeleri

Aile Tipi	f	%
Çekirdek Aile	750	95.9
Geniş Aile	32	4.1
Toplam	782	100

Tablo 3'de örnekleme oluşturan 782 lise ikinci sınıf öğrencisinin % 95.9 'u çekirdek aileye, % 4.1'i de geniş aileye sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4

Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı ve Örneklem İçi Yüzdeleri

Annelerin Öğrenim Durumu	f	%
Okur yazar olmaması	87	11.3
İlk Okul Mezunu	322	41.3
Orta Okul Mezunu	114	14.6
Lise Mezunu	176	22.5
Yüksek okul/ Üniv.	81	10.3
Toplam	782	100

Tablo 4’de örneklemini oluşturan 782 lise ikinci sınıf öğrencisinin annelerinin öğrenim durumlarına bakıldığında % 11.3’nün okur yazar olmadığı, % 41.3’nün ilk okul, % 14.6’sının orta okul, %22.5’nin lise ve % 10.3’nün yüksek okul ve üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Babanın öğrenim durumu ile ilgili frekans ve yüzde dağılımları Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5

Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı ve Örneklem İçi Yüzdeleri

Babanın Öğrenim Durumu	f	%
Okur yazar olmaması	24	3.1
İlk Okul Mezunu	270	34.5
Orta Okul Mezunu	137	17.5
Lise Mezunu	203	26
Yüksek okul/ Üniv.	148	18.9
Toplam	782	100

Tablo 5’de örnekleme oluşturan 782 lise ikinci sınıf öğrencisinin babalarının öğrenim durumlarına bakıldığında % 3.1’nin okur yazar olmadığı, % 34.5’nin ilk okul, % 17.5’nin orta okul, %26’sının lise ve % 18.9’nun yüksek okul ve üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

2. Aşama: Çalışmanın ikinci aşaması için örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden aşırı veya aykırı durum örnekleme kullanılmıştır (Yıldırım, 1999). Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük olan bir grup öğrenciyle, ana- baba tutumlarını nasıl betimledikleri ve ailelerinde yer alan risk faktörlerinin neler olduğunu belirlemek amacıyla görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan öğrencilerin seçiminde, şu yol izlenmiştir: Örnekleme oluşturan öğrencilerin (n:782) her iki ölçekten aldıkları puanların ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Değerler, SKH ölçeği için \bar{X} : 9.956 , Ss:5.004; ODK ölçeği için \bar{X} :16.812, Ss:5.482 olarak bulunmuştur. Ölçeklerden alınan puanların ortalamadan bir standart sapma üstü ve altı bu çalışma için kesme noktası olarak kabul edilmiştir. SKH ölçeği için 15 puan ve üstü ; ODK ölçeği içinde 22 puan ve üstü sosyal kaygılı olarak kabul edilmişlerdir. SKH ölçeğinden 5 puan ve altında puan alanlar, ODK ölçeğinden de 11 ve daha düşük puan alanlar, düşük kaygılı olarak değerlendirilmişlerdir. Bu kriterleri karşılayan, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin sayısı 66; sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin sayısı da 54 olarak bulunmuştur. Bu öğrenciler arasından random olarak seçilmiş, sosyal kaygı düzeyi yüksek altı öğrenci ve sosyal kaygı düzeyi düşük altı öğrenci olmak üzere toplam 12 öğrenci ile anne baba tutumları ve ailede yer alan risk faktörlerini belirlemeye yönelik görüşmeler yapılmıştır.

Ölçeklerin kullanıldığı çalışmalar incelendiğinde, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük bireyleri belirlemek için alınan kesme noktalarının farklı örneklem gruplarına göre değiştiği görülmüştür. Örneğin Smith ve Sarason, (1975) yaptıkları çalışmada, 30 maddelik ODK Ölçeğini kullanmışlar ve (0-7) puanlar arasında düşük, (8-16) puanlar arasında orta, (17-30) puanlar arasında yüksek sosyal kaygı düzeyi olarak sınıflandırmışlardır. Mansell ve Clark (1999) ise ODK ölçeği için, alttan ve üstten % 25’ lik kesme noktasının 17 ve 9 puanlarına denk geldiğini belirtmektedirler. Puanı 17 ve yukarıya olan bireyler yüksek sosyal kaygılı gruba, puanı 9 ve aşağıya olan bireylerde düşük sosyal kaygılı gruba dahil edilmişlerdir.

3.3 Veri Toplama Araçları

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan sosyal kaygı ile ilgili veriler, Watson ve Friend (1969) tarafından geliştirilen Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk- (SKH) (Social Avoidance and Distress) ile Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma (ODK) (Fear of Negative Evaluation) ölçekleri kullanılarak elde edilmiştir. Yapılan yazın taraması sonucunda ölçeklerin üzerinde çok fazla çalışıldığı ve çok sayıda araştırmada veri toplama aracı yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür (Papsdorf ve Alden, 1998; Mansel ve Clark, 1999). Bu ölçeklerin Türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları araştırma kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın bağımsız değişkeni olan, ailede görülen risk faktörleri, araştırma kapsamında hazırlanan “Ailedeki Risk Faktörleri Soru Listesi” kullanılarak elde edilmiştir.

Araştırmanın, diğer bağımsız değişkeni olan ana-baba tutumları konusunda veri toplamak için, Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen ve Eldeleklioğlu (1996) tarafından yeniden gözden geçirilen, Ana-Baba Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Aşağıda veri toplama araçlarına ait ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

3.3.1. Sosyal Kaygı Ölçekleri

Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk- SKH Ölçeği ile Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma –ODK Ölçeklerine (Watson ve Friend 1969) ait ayrıntılı bilgiler aşağı da yer almaktadır.

3.3.1.1. Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma-ODK (Fear of Negative Evaluation Scale) ve Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk-SKH (Social Avoidance andDistress) Ölçekleri

Heimberg, Hope, Rapee ve Bruch'e (1988) göre bu ölçekler, sosyal fobi ve sosyal kaygı çalışmalarında en sık kullanılan ölçeklerdir. Sosyal kaygı, sosyal ortamlarda duyulan kaygı, korku ve rahatsızlık yaşantıları ile sosyal ortamlardan, kasıtlı olarak

kaçınma ve başkaları tarafından olumsuz değerlendirilmekten korkma olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda yer alan iki boyuttan, sosyal ortamlardan kaçınma ve sıkıntı ile sosyal kaygının diğer bir boyutu olan olumsuz değerlendirilmekten korkma boyutu bir araya getirilmiştir. Sosyal ortamlarda bazı bireyler diğerlerine göre daha kaygılıdır. Bunun nedeni, başkalarının kendileri ile ilgili değerlendirmeleriyle daha fazla ilgilenmeleri olabilir.

a-Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği-(ODKÖ): Olumsuz değerlendirilme korkusu, başkalarının değerlendirmelerini göz önünde bulundurma, onların olumsuz değerlendirmelerinin verdiği sıkıntı ve değerlendirilme ortamlarından kaçınma ve başkalarının kendisini olumsuz değerlendireceği beklentisi olarak tanımlanabilir. Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği, doğru-yanlış formatında hazırlanmıştır. Ölçek 17'si olumlu ve 13'ü de olumsuz ifade edilmiş, toplam 30 maddeden oluşmuştur.

b- Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği (SKHÖ): Sosyal kaçınma ve huzursuzluk, birlikte olmaktan, biriyle konuşmaktan kaçınma ya da herhangi bir nedenden dolayı diğer insanlardan kaçma diye tanımlanabilir. Hem gerçek kaçınma, hem de kaçınma isteği bu tanımın içine dahil edilmiştir. Sosyal kaçınma ve huzursuzluk ölçeği, doğru-yanlış formatında hazırlanmıştır. Ölçek olumlu ifade edilen 14 madde ile olumsuz biçimde ifade edilen 14 madde olmak üzere toplam 28 maddeden oluşmuştur.

3.3.1.2. Orijinal ODK ve SKH Ölçeklerinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları

Watson ve Friend (1969), ölçekleri oluştururken üç temel hedefi göz önünde bulundurduklarını belirtmektedirler. Bu hedefler şunlardır:

1.Hedef: Ölçeklerin homojenliğini sağlamaktır. Bunun için madde geçerliğine bakılmıştır. Madde geçerliği, her bir maddenin, ait olduğu ölçeğin toplam puanı ortalamasıyla korelasyonu olarak ifade edilir (çiftserili korelasyon). ODK ölçeği maddelerinin çiftserili korelasyon katsayılarının ortalaması .72' dir. SKH Ölçeği maddelerinin ise çiftserili korelasyon katsayısı ortalaması .77' tir. SKH Ölçeğinin iki alt

boyutu, yani sosyal kaçınma ve huzursuzluk boyutları arasındaki Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısı $r=.75'$ tir. Homojenlikle ilgili ikinci ölçüt KR-20 güvenilirlik istatistiğidir. ODK ve SKH Ölçeklerinin KR- 20 güvenilirlik katsayısı her iki ölçek için .94 bulunmuştur. İkinci bir örneklem alınarak bir ay ara ile 154 yüksek okul öğrencisi ile yapılan test tekrar test güvenilirlik katsayısı SKH Ölçeği için $r = .94$ ve ODK Ölçeği için $r=.96'$ dir. Bu sonuçlara göre ölçeklerin oldukça kararlı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

2.Hedef: ODK ve SKH Ölçeklerinin, Crown-Marlow Sosyal Beğenirlik Ölçeği arasındaki ilişkiyi minimum hale getirmektir. Crown- Marlow Sosyal Beğenirlik Ölçeği ile her iki ölçek arasındaki korelasyon $r = -.25$ tir ($n= 205, p < .01$). Yazarlar Crowne-Marlow Sosyal Beğenirlik Ölçeği'nin daha homojen bir yapıya sahip olması durumunda (KR-20 $r = .79$) bu korelasyonun daha düşük olabileceğini belirtmişlerdir.

3.Hedef:ODK ve SKH Ölçeği arasındaki ayırt edici ilişkiyi geliştirmektir. İlk örnekleme iki ölçek arasındaki korelasyon $r=.51$ ($n= 205, p < .01$), daha sonra diğer bir örnekleme Spearman Brown korelasyon katsayısı $r = .32$ ($n= 42, p < .05$) bulunmuştur. Her iki ölçümde de normal dağılım elde edilmemiştir. ODK'nın dağılımı neredeyse dikdörtgen şeklindedir. Ölçeğin ortalaması 15.47; standart sapması 8.62 ve medyanı 16'dır. Bu da ölçümün tüm ranjının iyi kullanıldığını göstermektedir. SKH ölçeğinin dağılımı ise çarpıktır. SKH Ölçeğinin modu 0; ortalaması, 9.11; medyan'ı, 7; standart sapması, 8.01'dir SKH Ölçeği puanlarının yüksek düzeyleri psikopatolojikliğe işaret eder. Aşırı sosyal çekilme veya kaygı değişkenleri ile ilişkili olan örneğin şizofreni, normal popülasyonda da normal bir dağılım göstermediği için SKH Ölçeği'nin verilerinin çarpık olması bu şekilde açıklanmaktadır. SKH Ölçeğinde bu normal dağılımın olmaması daha sonra belki psikopatolojik özellikler gösterecek kişilerin önceden tanınmasını daha da kolaylaştırabilir.

Watson ve Friend (1969), her iki ölçeğin puanlarında cinsiyetler açısından anlamlı farklar olduğunu belirtmişlerdir. SKH Ölçeğinin ortalaması erkeklerde $\bar{X} = 11.20$ ($n= 60$), kızlarda $\bar{X} = 8.24$ ($n= 145$) tir. Ortalamalar arasındaki bu farklılık anlamlıdır ($t = 2.64, p < .01$). Bu sonuçlar erkeklerin kızlardan daha çok sosyal kaçınma ve huzursuzluk gösterdiğini ortaya koymaktadır. ODK ölçeğindeki puan ortalaması erkeklerde $\bar{X} = 13.97$; kızlarda $\bar{X} = 16.10$ ($n= 60$) bulunmuştur. Bu farklılık da

anlamlıdır ($t = 1.76$, $p < .01$). Bu sonuçlara göre kadınların, erkeklerden daha çok olumsuz değerlendirilme korkusu yaşadığı görülmektedir.

Watson ve Friend (1969) deneysel çalışmaların da, yüksek ve düşük kaygılı bireyleri belirlemek için SKH ölçeği puanı 11 ve yukarısı olanları sosyal kaygı düzeyi yüksek, 3 ve aşağısı olanları, düşük sosyal kaygılı olarak belirtmektedirler. ODK Ölçeği için kesme noktasını (cut-off) üstten ve alttan % 25 olarak almışlardır. ODK Ölçeği puanı 18 ve yukarısı olanları sosyal kaygı düzeyi yüksek, 9 ve aşağısı ODK Ölçeği puanı düşük olarak sınıflandırmışlardır.

SKH ve ODK Ölçeği puanlarının yüksek ve düşük sosyal kaygılı bireyleri ayırt edici bir özelliğe sahip olduğu belirtilmektedir (Arkowitz, Lichtenstein, McGovern, ve Hines, 1975 ; Glasgow ve Arkowitz, 1975; Akt. Warren, Good, ve Velten, 1984). SKH ve ODK Ölçekleri sosyal beceri ölçümü, kaygı ve kendini düzenleme (self-monitoring) ölçümleri ile yüksek korelasyona sahiptir. Smith ve Sarason (1975) bu ölçeğin yordayıcı geçerliğinin bir çok çalışmada desteklendiğini belirtmektedirler.

Warren, Good ve Velten (1984), sosyal değerlendirilme kaygısını ölçmede geçerli veriler elde edebilmek için, ODK ve SKH Ölçeğini 12-14 yaşları arasındaki orta-sosyo ekonomik düzeydeki 406 gönüllü ortaokul (7.,8. ve 9. sınıf) öğrencisine uygulamışlardır. Araştırma sonuçlarına göre sosyal değerlendirilme kaygısı ortaokul yıllarında cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Ortaokul öğrencileri ODK Ölçeği puanları, yüksek okul öğrencileri ile benzerlik gösterirken, SKH Ölçeği puanları, yüksek okul öğrencilerinkinden daha düşük düzeyde bulunmuştur. SKH Ölçeği puanları ile sosyometrik ölçümler arasında pozitif bir korelasyon bulunmuştur. Bu çalışmaların sonuçlarına göre, bundan sonraki araştırmacı ve uygulamacılara sosyal kaygı ölçümlerinde ODK ve SKH Ölçeğinin kullanılması önerilmektedir.

Literatürde SKH ile ODK Ölçeklerinin geçerliği ile ilgili eleştiriler de yer almaktadır. Turner, Mc Canna ve Beidel (1987) bu iki ölçeğin, ayırt edici ve yordayıcı geçerliklerinin yeterli bir şekilde incelenmediğini belirtmektedirler. Kaygı düzeyi çok yüksek olan hastalar arasında, sosyal fobisi olan hastaları belirlemek için yapmış oldukları çalışmalarının sonuçlarına göre, bu iki ölçeğin genel duygusal huzursuzluğa karşı duyarlı, fakat kaygının özel bir türüne karşı duyarlı olmadığını belirtmişlerdir. Bu

ölçeklerin uygun bir şekilde yapılandırılmış ve geçerli bir ölçek sağlanana kadar sosyal fobi ve sosyal kaygı çalışmalarında kullanılabileceğini önermektedirler.

Turner ve ark. (1987)'nin bu açıklamalarına karşın, Heimberg, Hope, Rapee ve Bruch (1988) alternatif açıklamalarda bulunmuşlar ve bu ölçeklerin sosyal fobinin değerlendirilmesinde yararlı olacağı sonucuna varmışlardır. Ayrıca Heimberg ve ark. (1988) bu ölçeklerin, sosyal fobi hastalarını diğer kaygı bozuklukları olan hastalardan ayırt edememesinin doğal olduğunu, çünkü klinik açıdan önemli olan sosyal kaygının, bütün kaygı bozukluklarında görülebildiğini belirtmektedirler. Sosyal fobi hastaları, kaygı düzeyi bakımından heterojen olabilir. Buna ek olarak sosyal kaygının, depresyonun, huzursuzluğun ve genel duygusal huzursuzluğun önemli bir ögesi olabileceğini de belirtmektedirler. Ayrıca Turner ve Beidel (1988) ODK ve SKH ölçeklerinin, sosyal fobi araştırmalarındaki değerlendirme ve tedavi sonuçlarının ölçümlerinde yararlılıklarının şüpheli olduğunu belirtirken, bu ölçeklerin sosyal kaygıyı değerlendirmede kullanılabilir özellikle olduğunu vurgulamaktadırlar. Çünkü bu ölçekler bir süredir araştırmalara konu olmuş ve değişik çalışmalarda kullanılmaya gelmiştir. Sosyal kaygılı bireyler üzerinde, devamlı kullanımı desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

3.3.1.3. Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma (ODK) ve Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk (SKH) Ölçeklerinin Araştırma Kapsamında Yapılan Uyarılama, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları

Araştırmada, veri toplamak amacıyla kullanılan Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma ve Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeklerinin uyarılama çalışmaları, madde analizleri, güvenirlik ve geçerlik göstergelerinin elde edilebilmesi için sırasıyla şu çalışmalar gerçekleştirilmiştir:

A-Çeviri Çalışmaları: Yabancı Diller Eğitimi Merkezinde çalışan 6 İngilizce Okutman ile özel bir dershanede çalışan 2 İngilizce öğretmeni ve araştırmacının kendisi ölçekleri İngilizce'den Türkçe'ye çevirmişlerdir. İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen ölçekler, İngilizce bilen, bir psikiyatrist ve üç psikolojik danışmana verilerek İngilizce ölçek maddelerinin Türkçe karşılıklarının uygun olup olmadığı ile ilgili görüşleri alınmıştır. Böylece "Tek Yönde Çeviri" yönteminin "Çevirinin Başka Çevirmenlerce

Değerlendirilmesi” koşulu sağlanmıştır. Daha sonra İngilizce dil bilimi ile uğraşan grubun çevirileri ile uzmanların önerdikleri maddeler karşılaştırılmış ve aynı çeviriye sahip maddeler belirlenmiştir. Çevirilerinde fikir birliğine varılamayan maddeler yeni önerilen karşılıkları ile birlikte hem Türkçe hem de İngilizce’yi iyi bilen bir öğretim görevlisine verilerek yeniden İngilizce’ye çevrilmiştir. Bu geri çevirme yöntemi sonucunda orijinalini en iyi temsil ettiği inanan Türkçe karşılıklar kabul edilerek deneysel form oluşturulmuştur.

Elde edilen deneysel formun “Görünüm Geçerliğini” sağlayabilmek için “Tek Yönde Çeviri” yönteminden “Çeviri Sonrası Sorgulama” gerçekleştirilmiştir. Bu iki şekilde yapılmıştır. İlk olarak alanında uzman olan 8 kişilik psikolojik danışman grubuna deneysel form verilerek, onlardan maddelerin anlaşılır olup olmadığını yazmaları, varsa kendi alternatiflerini belirtmeleri istenmiştir. Daha sonra tesadüfi olarak seçilen lise ikinci sınıf öğrencilerine (n=29) ölçeğin deneysel formu verilerek, onlardan maddelerin anlaşılır olup olmadığını yazmaları istenmiştir. Ayrıca araştırmacı tarafından iki öğrenciye de deneysel form birebir uygulanarak öğrencilerin maddelerden ne anladıkları gözlenmiştir. Anlaşılmayan maddeler, yeniden gözden geçirildikten sonra gerekli görülen küçük değişiklikler de gerçekleştirilerek, uygulamada kullanılacak ölçeğin çeviri çalışması tamamlanmıştır. Daha sonra ölçekleri oluşturan maddelerin analizleri yapılmıştır.

B-Madde Analizi: Ölçek maddelerinin geçerliği için madde toplam puan korelasyonlarına bakılmıştır. ODK ve SKH ölçeklerinin madde analizlerinin yapıldığı örneklem 2000-2001 öğretim yılında İçel Yusuf Kalkavan Anadolu lisesi 10.sınıf öğrencilerinden oluşturulmuştur. Toplam 10 şubesi bulunan onuncu sınıflardan tesadüfi olarak belirlenen yedi sınıftan 81 kız, 79 erkek olmak üzere toplam 160 öğrenciye ölçekler uygulanmıştır. Sosyal kaygı sürekli bir değişkendir. Ancak sosyal kaygının ölçülmesinde kullanılan Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma ve Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeklerinde maddelere verilen yanıtlar, yapay süreksiz değişken olduğu için, çift serili (biserial) korelasyon tekniği kullanılmıştır (Baykul, 1996). Otuz maddelik ODK ölçeği maddelerinin çift serili korelasyon ortalaması $\bar{r}_b = .65$; korelasyon ranjının ise .07-.1.0 arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçeğin orijinalindeki maddelerinin çift serili korelasyon ortalaması $\bar{r}_b = .72$ dir. Elde edilen bulgular Tablo-6’da yer almaktadır.

Tablo 6

Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma (ODK) Ölçeği
Madde-Toplam Puan Korelasyon Değerleri

Madde No	r	Madde No	r
1	.07	16	.55***
2	.90***	17	.85***
3	.82***	18	.28***
4	.76***	19	1.0***
5	.49***	20	.66***
6	.50***	21	.71***
7	.90***	22	.76***
8	.46***	23	.80***
9	.76***	24	.50***
10	.66***	25	.93***
11	.18*	26	.83***
12	.24**	27	.21**
13	.76***	28	.69***
14	.72***	29	.82***
15	.91***	30	.73***
Ranj= .07 - 1.0			
$\bar{r}_b = .65$			

* P < .05 **P < .01 ***P < .001

Tablo- 6'da görüldüğü gibi sadece 1. maddenin toplam puanla olan korelasyon değeri anlamlı çıkmamıştır. Madde analizi çerçevesinde 28 madden oluşan SKH ölçeğinin madde toplam puan korelasyonları hesaplanmış ve korelasyon ranjının .14 - .86 arasında değiştiği ve çift serili korelasyon değerleri ortalamasının $\bar{r}_b = .51$ olduğu bulunmuştur. Ölçeğin orjinalindeki maddelerinin çift serili korelasyon ortalamaları $\bar{r}_b = .77$ dir. Elde edilen bulgular Tablo-7' de gösterilmiştir.

Tablo 7

Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk (SKH) Ölçeği
Madde Toplam Puan Korelasyon Değerleri

Madde No	r	Madde No	r
1	.81***	15	.73***
2	.44***	16	.56***
3	.69***	17	.86***
4	.14	18	.81***
5	.23**	19	.32***
6	.48***	20	.29***
7	.35***	21	.53***
8	.75***	22	.63***
9	.61***	23	.74***
10	.41***	24	.64***
11	.36***	25	.38***
12	.47***	26	.48***
13	.41***	27	.70***
14	.72***	28	.45***
Ranj=14 - .86			
$\bar{r}_b = .51$			

* P < .05 **P < .01 ***P < .001

Tablo- 7' de görüldüğü gibi 4. maddenin toplam puanla korelasyon değerleri anlamlı çıkmamıştır. Her iki ölçekte de toplam puanla korelasyon değerleri anlamlı çıkmayan bu maddeler ölçeğin orijinal yapısının bozulmaması düşüncesiyle ölçekten çıkarılmamıştır.

C- Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları : ODK ve SKH Ölçeklerinin güvenirlilik ve geçerlik çalışmalarının gerçekleştirildiği örneklem 2000-2001 öğretim yılında İçel Yusuf Kalkavan Anadolu lisesi 10.sınıf öğrencilerinden oluşturulmuştur. Toplam 10 şubesi bulunan onuncu sınıflardan tesadüfi olarak belirlenen yedi sınıftan 81 kız, 79

erkek olmak üzere toplam 160 öğrenciye ölçekler uygulanmıştır. Uygulama yapılan grubun yaş ortalaması $\bar{X}=16,89$ dur. ODK Ölçeğinden aldıkları puanların aritmetik ortalaması 14.81, standart sapması ise 6.79, ranjı 29 dur. SKH Ölçeğinden aldıkları puanların, aritmetik ortalaması 8.99, standart sapması 5.38, ranjı 22 dir. Grubun tümünden elde edilen veriler, güvenilirlik ve geçerlik hesaplamaları için kullanılmıştır.

Güvenirlik Çalışmaları: ODK ve SKH Ölçeklerinin güvenilirlik çalışmaları için KR-20 iç tutarlık ile test tekrar test yöntemi kullanılmıştır.

1- İç Tutarlık Katsayısı-Kuder Richardson 20 (KR-20) : ODK ve SKH Ölçekleri 1-0 şeklinde puanlanan maddelerden oluşmaktadır. Bu ölçeklerin iç tutarlık katsayılarını belirlemek için KR-20 formülü uygulanmıştır . KR-20 formülü ile hesaplanan iç tutarlık katsayısı ODK Ölçeği için .88; SKH Ölçeği için .85 olarak bulunmuştur. Özgün İngilizce formundaki ölçeklerin KR-20 iç tutarlık katsayıları her iki ölçek için .94 bulunmuştur. Türkçe ölçeklerin güvenilirliğinin özgün İngilizce formu kadar sağlam ve yüksek olduğu söylenebilir.

2- Test Tekrar Test Güvenirliği: Yusuf Kalkavan Anadolu Lisesi ikinci sınıf öğrencilerinden oluşan 160 kişilik gruba, ilk uygulamadan ortalama 28 gün sonra ikinci uygulama yapılmıştır. Test-tekrar test yöntemi ile yapılan güvenilirlik çalışması sonucunda, her iki ölçek için güvenilirlik katsayısı .82 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre ölçeklerin orjinalinde belirtildiği gibi kararlı bir yapıya sahip oldukları söylenebilir.

Yaş ortalaması $\bar{X} = 16.89$ olan lise ikinci sınıf öğrencilerinden elde edilen güvenilirlik çalışmaları ile ilgili bulgular ölçeklerin Türk ortaöğretim öğrencilerinin sosyal kaygılarını ölçmek ya da veri toplamak amacıyla güvenilir bir şekilde kullanılabilen homojen ölçekler olduğunu göstermektedir.

Geçerlik çalışmaları: ODK ve SKH Ölçeklerinin geçerlik çalışmaları için, ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalarla ilgili ayrıntılı bilgiler aşağı da verilmiştir:

1-Ölçüt Bağıntılı Geçerlik Çalışması: Geçerlik çalışmalarına temel olmak üzere, Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri (The State Trait Anxiety Scale) (Öner ve Le Compte, 1982) ve Coopersmith Benlik Saygısı envanteri (Coopersmith Self-esteem

inventories) (Pişkin,1996) ölçüt bağıntılı geçerlik çalışması için kullanılmıştır. İçel Yusuf Kalkavan Anadolu lisesinden 160 lise ikinci sınıf öğrencilerine Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri; ODK ve SKH Ölçekleri ile birlikte uygulanmıştır. ODK Ölçeği puanları ile Durumluk Kaygı Envanteri puanları arasındaki korelasyon katsayısı .24, Sürekli Kaygı Envanteri puanları ile .49 dur. SKH Ölçeği puanları ile Durumluk Kaygı Envanteri puanları arasındaki korelasyon katsayısı .21; Sürekli Kaygı Envanteri ile arasındaki korelasyon katsayısı ise .45 dir. İçel Anadolu lisesinden 116 lise ikinci sınıf öğrencisine Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri ile ODK ve SKH Ölçekleri birlikte uygulanmıştır. ODK Ölçeği puanlarının Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri puanları ile arasındaki korelasyon katsayısı -.56 ve SKH Ölçeği puanlarının Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri puanları arasındaki korelasyon katsayısı -.70 olarak bulunmuştur. Sosyal kaygının, bireyin benlik saygısı ile ilişkili olduğu ilgili yazında belirtilmektedir (Leary ve Kowalski,1990). Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma ile Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçek puanlarının yüksekliğinin düşük benlik saygısı ile kuramsal olarak bağlantılı olacağı dikkate alındığında, ODK ve SKH Ölçekleri puanlarıyla, benlik saygısı puanları arasında negatif yönde bir korelasyon beklenebilir. Bu çalışmada Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri ile ODK ve SKH ölçekleri puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

3.3.1.6. SKH ve ODK Ölçeklerinin Puanlanması

SKH ve ODK Ölçekleri Doğru (D) Yanlış (Y) şeklinde önceden belirlenmiş bir formata göre puanlanmaktadır. SKH Ölçeği 14'ü "doğru" ve 14'ü "yanlış" olarak değerlendirilen toplam 28 maddeden oluşmaktadır. Doğru olarak değerlendirilen madde numaraları 2, 5, 8, 10, 11, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 26, dır. Yanlış olarak değerlendirilen madde numaraları 1, 3, 4, 6, 7, 9, 12, 15, 17, 22, 24, 25, 27, 28 tir. ODK Ölçeği 17'si "doğru" ve 13'ü "yanlış" olarak değerlendirilen maddeden oluşmaktadır, "doğru" olarak değerlendirilen madde numaraları 2, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 14, 17, 19, 20, 22, 24, 25, 28, 29, 30 "yanlış" olarak değerlendirilen madde numaraları 1, 4, 6, 8, 10, 12, 15, 16, 18, 21, 23, 26, 27 dir. Doğru olarak değerlendirilen maddeler doğru olarak yanıtlandığında (1) puan; yanlış olarak yanıtlandığında (0) puan verilmektedir. Daha sonra bu puanlar toplanarak toplam puan elde edilmektedir. Toplam puanların yüksekliği sosyal kaygı düzeyinin yüksekliğini göstermektedir.

3.3.2. Ana Baba Tutum Ölçeği

Araştırmada, bağımsız değişken olan ana-baba tutumları, Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen, daha sonra Eldeleklioğlu (1996) tarafından revizyonu yapılan Ana Baba Tutum Ölçeği kullanılmıştır.

Eldeleklioğlu (1996) tarafından bu ölçek, daha önce Kuzgun (1972) tarafından belirtilen “demokratik”,”otoriter”,”ilgisiz” alt boyutlarına koruyucu, istekçi ve reddedici ana-baba tutumları da eklenerek toplam beş alt ölçek belirlenmiş ve demokratik 35, otoriter 29, koruyucu-istekçi 12, reddedici 15, ilgisiz 18, olmak üzere bu alt ölçekleri betimleyen 119 madde yazılmıştır. Bu maddelerin bazıları (10 otoriter,7 demokratik, 3 ilgisiz) Kuzgun’un orijinal envanterinden alınmış, diğer maddeler ise aynı formda yazılmıştır.

3.3.2.1. Ana-Baba Tutum Ölçeğinin Güvenirliği

Eldeleklioğlu (1996), Ana-Baba Tutum Ölçeği’nin güvenirligini iç tutarlılık ve kararlılık katsayılarını hesaplayarak sınamıştır. Ana-Baba Tutum ölçeğinin iç tutarlılığı; Cronbach Alfa formülü ile hesaplanmış ve bulunan alfa katsayıları demokratik tutum ölçeği .89, otoriter tutum ölçeği .78, koruyucu-istekçi ana-baba tutumları alt ölçeği için .82 bulunmuştur. Ana-Baba Tutum Ölçeğinin kararlılık düzeyini ölçmek için test tekrar test yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin kararlı bir ölçme yapıp yapmadığı 54 kişilik bir öğrenci grubuna 15 gün ara ile aracın iki kez uygulanması ile elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayılarının hesaplanması ile yapılmıştır. Korelasyon değerleri Demokratik Tutum Ölçeği için .92; Koruyucu-İstekçi Tutum Ölçeği için .75; Otoriter Tutum Ölçeği için .79 olarak bulunmuştur .

3.3.2.2. Ana-Baba Tutum Ölçeği'nin Geçerliği

Eldeleklioğlu (1996), Ana-Baba Tutum Ölçeği'nin maddelerini yazarken, daha önce geçerlik ve güvenilirlikleri belirlenmiş Ana-Baba Tutum Ölçeklerini incelemiş ve soruları aynı formda hazırlamıştır. Böylece ölçeğin mantıksal geçerliği sağlamaya çalışmıştır.

Eldelekliođlu (1996) Ana-baba tutum ölçeğini 1992- 1993 öğretim yılında Gazi Üniv.İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi'nde öğrenim gören 4. sınıftan 100 öğrenciye uygulamıştır. Bu uygulamadan sonra yapılan faktör analizi çalışmalarına göre, maddelerin çoğunun I.faktörde toplandığı bunun 2.faktörün izlediği, diğer faktörlere dağılan maddelerin çok az olduğu görölmüştür. Birinci faktörde toplanan maddelerin faktör yüklerinin olduğu yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu maddeler incelendiğinde, faktör yükleri (+) değer alanların demokratik (-) değer alanların ise otoriter tutumu yansıtan maddeler olduğu 2. faktörde toplananların ise koruyucu-istekçi tutumu yansıtan maddeler olduğu görölmüştür. Reddedici ve ilgisiz alt ölçeklerinin faktör yükleri yeterince doyurucu olmadığı için bu alt ölçekteki maddeler ölçekten çıkarmıştır. Demokratik ve Koruyucu-İstekçi alt ölçeği için faktör yükü en yüksek 15'er, Otoriter alt ölçeği için ise 10 madde sečilerek toplam 40 maddelik ana-baba tutum ölçeği oluşturmuştur. Alt ölçekler arasındaki korelasyonları hesaplanmıştır. Demokratik Tutumlar alt ölçek puanları ve Otoriter Tutumlar alt ölçek puanları arasında -0.64; Otoriter ve Koruyucu tutumlar alt ölçek puanları arasında ise .36 korelasyon değerleri bulunmuştur. Bu haliyle ölçeklerin birbirinden az çok bağımsız ölçme yaptıkları belirtilmektedir. Demokratik Tutumlar alt ölçeği ile Otoriter Tutumlar alt ölçeği arasındaki korelasyonun negatif yönde olması birbirinin tersi olan bu davranış boyutlarının bu ölçeklerle ölçülebildiğinin işareti olduğunu belirtmektedir.

Ana Baba Tutum Ölçeđi maddelerine verilen cevaplar, beř basamaklı Likert tipi bir ölçekte derecelenecek řekilde düzenlenmiřtir. Her madde için cevaplar 1'den 5'e kadar; derecelendirilmiřtir. Hiç uygun deđi (1), çok az uygun (2), kısmen uygun (3), olduđu uygun (4), tamamen uygun (5) gibi Likert tipi beř sečilenden ana ve babaları için en uygun olan ifadenin sečilmesi ve iřaretlenmesi istenir. Ölçekteki demokratik tutum, otoriter tutum, koruyucu-istekçi tutum alt boyutlarına verilen puanlar hem ana hem de baba tutumlarını belirlemek için önce ayrı ayrı hesaplanır. Daha sonra annenin

demokratik tutum, otoriter tutum ve koruyucu-istekçi tutum puanları ile, babanın demokratik tutum, otoriter tutum, koruyucu-istekçi tutum puanlarının madde ağırlıkları toplanarak toplam ana-baba tutum puanları elde edilmektedir.

3.3.2. Ailedeki Risk Faktörleri Soru Listesi

Araştırmada, aile risk faktörü olarak düşünülen sorular ile bazı sosyo demografik özelliklere ait sorular beraber ele alınmıştır. Veri toplama aşamasında, “ailede risk faktörleri soru listesi” başlığı öğrencileri olumsuz yönde etkileyebileceği düşünüldüğü için kullanılmamıştır. Bu sorular “Anket” başlığı altında yer almıştır. “Ankette” toplam 38 madde bulunmaktadır (Ek-1).

Ankette yer alan aile risk faktörleri ile ilgili sorular kapalı uçlu, açık uçlu ve göndermeli soru tiplerinden oluşmuştur (Özgüven, 1998). Aile risk faktörleri ile ilgili sorular, uzman kişilerin görüşlerinden ve araştırmalardan (Magaly, 1993; Jonathan, 1993) yararlanılarak oluşturulmuştur. Ç.Ü. Eğitim Bilimleri Bölümünden beş; Sınıf Öğretmenliği bölümünden iki öğretim üyesi ile görüşülerek, ergenlerin biyo-psiko-sosyal gelişimlerini etkileyebilecek risk faktörlerinin neler olabileceği sorulmuş ve belirttikleri risk faktörlerini listelemeleri istenmiştir. Elde edilen verilerden yararlanılarak araştırma kapsamında ergenlerin gelişimini etkileyebileceği düşünülen risk faktörlerini içeren sorular oluşturulmuştur. Sosyal kaygı bağlamında, risk faktörü olabileceği düşünülen temalar şu şekilde sıralanabilir:

1. Ana-babanın birlikte ya da ayrı yaşaması
2. Ailenin kalabalık olup olmaması
3. Yaşanılan aile tipi
4. Kaçınıcı çocuk olduğu
5. Ailenin gelir durumu
6. Anne-babanın eğitim durumu
7. Ailede kronik hastalığın olup olmaması

8. Ailede psikolojik rahatsızlığın olup olmaması
9. Anne-baba geçimsizliği (kavga, fiziksel şiddet)
10. Çocuğun cezalandırılması (fiziksel şiddet vb.)
11. Çocuğun arkadaşları ile kıyaslanması
12. Aile içinde çocuğun kız veya erkek olmasından dolayı olumsuz bir tutumla karşılaşması
13. Ailenin sosyal faaliyetlere katılma sıklığı
14. Babanın alkol kullanma durumu

Ayrıca öğrencilerle yapılan görüşmelerde, öğrencilere kendi gelişimlerini olumsuz olarak etkilediğini düşündükleri, ailede yer alan risk faktörlerinin neler olduğunu belirlemeye yönelik bir soruya da yer verilmiştir. Buradaki amaç, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ailelerinde yer alan risk faktörlerinin neler olduğunu belirlemektir.

3.3.3. Görüşme Formu

Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği ve Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği puanları yüksek ve düşük olan ergenlerin, ana baba tutumlarını nasıl algıladıkları ve ailelerinde kendi gelişimlerini engelleyen risk faktörleri konusundaki düşüncelerini belirlemek amacıyla, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Görüşme formunda ana- baba tutumları Ana Baba Tutum Envanteri'nde olduğu gibi, demokratik, koruyucu istekçi ve otoriter olmak üzere üç boyutta ele alınmıştır. İlk önce öğrencilerin genel olarak demokratik, otoriter, koruyucu-istekçi ana baba tutumundan ne anladıklarına, daha sonra kendi ana-baba tutumlarını nasıl algıladıklarına yönelik sorulara yer verilmiştir . Öğrencilerin sosyal ortamlarda kendilerini nasıl hissettiklerini ve kendi gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen durumların olup olmadığını da içeren 19 sorudan oluşmaktadır. Görüşme formunda yer alan soruların, öğrenciler tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını görebilmek amacıyla bir ön uygulama yapılmıştır. Bunun için

Anadolu lisesi 2. sınıfında okuyan kaygı düzeyi yüksek ve kaygı düzeyi düşük ikişer öğrenciyle görüşme yapılmıştır.

Ön uygulamanın ardından, görüşme formunda yer alan sorular tekrar gözden geçirilmiştir. Değerlendirme sonuçları uzman görüşüne sunulduktan sonra, görüşme soruları 12 ye indirilmiştir. Böylece görüşme formu uygulamaya hazır hale getirilmiştir (Ek-2).

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmayla ilgili verilerin toplanabilmesi için 2001 Ağustos ve Eylül aylarında Adana ilinden dört okul: İçel ilinden beş okul belirlenerek, Adana ve İçel valiliklerinden izin alınmıştır. Uygulamaya geçilmeden önce uygulama yapılacak okulların idarecileri ve varsa okul rehber öğretmenleri ile görüşmeler yapılmıştır. Daha sonra, örnekleme giren sınıflar belirlenmiştir. Uygulama tarihleri ve ders saatleri belirlenirken o gün öğrencilerin sınavlarının olup olmamasına, dikkat edilmiştir. Sınavlarının olmadığı günler, uygulamalar için tercih edilmiştir.

Öğrencilerin sosyal kaygı düzeylerini, ana- baba tutumlarını ve ailede yer alan risk faktörlerini belirlemek amacıyla, ODK ve SKH Ölçekleri, Ana- Baba Tutum Ölçeği ve Aile Risk Faktörleri Soru Listesi ve araştırmanın amacı ile ilgili açıklama bir kitapçık haline getirilmiştir. Öğrencileri etkilememesi için ODK ve SKH Ölçekleri ile Aile Risk Faktörleri Soru listesinin isimleri yazılmamıştır. Bu ölçekler Ekim -Aralık 2001 tarihleri arasında öğrencilere araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Ölçeklerin öğrenciler tarafından doldurulması yaklaşık 60 dakika sürmüştür.

Araştırmada, nitel verilerin toplanması 2002 Ocak-Mart ayları arasında gerçekleştirilmiştir. ODK ve SKH Ölçeklerinin sonuçlarına göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrenciler belirlenmiştir. Görüşme yapılacak öğrencilerin seçiminde ise ilk olarak, fiziksel koşulları, öğrencilerle görüşme yapmaya uygun üç okul belirlenmiştir. Bu okula ait öğrenciler içinden altı sosyal kaygı düzeyi yüksek, altı da sosyal kaygı düzeyi düşük, toplam oniki öğrenci seçkisiz yolla görüşme yapılmak için seçilmiştir. Görüşmeler araştırmacı tarafından, okulların rehberlik servislerinde yapılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce, görüşmenin yapıldığı öğrencilere, bu

çalışmanın amacı ve içeriği ve toplanan verilerin gizliliğiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Görüşmelerin kaydı, öğrencilerden izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılarak yapılmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular, öğrencilere sırasıyla sorulmuştur. Her bir görüşme ortalama 25-30 dakika sürmüştür .

3. 4. Verilerin Analizi

Araştırmayla ilgili ölçeklerin uygulaması tamamlandıktan sonra toplanan kitapçıklar, araştırmacı tarafından teker teker kontrol edilmiştir. Ölçek maddelerinin hepsini tam ve istenen şekilde dolduran öğrencilerin verileri analize alınmıştır. Ölçeklerden birinde bir madde boş bırakan ve anne babası hayatta olmayan öğrencilerin ölçekleri değerlendirmeye alınmamıştır. Bu durumda, 900 öğrenciye verilen ölçeklerden 782 si işlem görmüş 118 tanesi elenmiştir. Bu araştırmada nitel ve nicel veri çözümleme teknikleri birlikte kullanıldığından, analizler şu sıraya göre gerçekleştirilmiştir:

Elde edilen nicel verilerin istatistiksel analizlerinde SSPS 9.0 paket programı kullanılmıştır. Sonuçların yorumlanmasında .05 anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır.

1. Lise ikinci sınıfa devam eden öğrencilerin sosyal kaygı düzeylerinin, ana-baba tutumlarına ve cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığı çok faktörlü (3x2)'lik varyans analizi tekniği ile incelenmiş ve farkın kaynağı da Scheffe-F testi ile araştırılmıştır.
2. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük lise ikinci sınıf öğrencilerinin ailelerinde bulunan risk faktörleri ile ilgili durum saptamaya yönelik verilerin değerlendirilmesinde ise frekanslar ve yüzdelik değerleri ile χ^2 (ki kare) bağımsızlık testi ve bağımsız gruplar için oran testi (z) kullanılmıştır
3. Araştırmanın ikinci aşamasında sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrenciler belirlendikten sonra, seçkisiz yolla (random) belirlenen 6 yüksek ve 6'da düşük sosyal kaygılı toplam 12 öğrenci ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, içerik analizlerine tabi tutulmuştur. İçerik analizi üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada, kasetten görüşmeler dinlenerek yazıya dökülmüştür. Görüşme kayıtlarının yazıya geçirilme işlemi veri kaybını önlemek amacıyla, araştırmacının kendisi tarafından bizzat yapılmıştır. Daha sonra verilerin kodlama işlemi

yapılmıştır. Kodlamalar üzerinde çalışılmış ve bir kod listesi oluşturulmuştur. İkinci olarak bu kodları belirli kategoriler altında açıklayabilen temalar bulunmuştur. Tematik kodlama, ilk aşamada ortaya çıkan kodların benzerlik ve farklılıkları belirlenerek birbiriyle ilişkili olan kodları bir araya getirecek türden temalar belirlenmiştir. Kodlama listesinin ve temaların oluşturulması aşamasında bir uzman görüşüne başvurulmuştur. Görüşme verilerinden iki öğrenciye ait olan metinler rastgele seçilerek bu konuda uzman kişiye verilmiştir. Farklı temalar altında yer alan kodlamalar yeniden incelenmiştir. Aynı veri üzerinde araştırmacı tarafından yapılan kodlamalar ile uzman kişinin yaptığı kodlamalar arasındaki tutarlılığa bakılmış ve sonuç tatminkar bulunmuştur. İçerik analizi yapıldıktan sonra temalara ait frekanslar bulunmuştur.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma sorularının sırasına sadık kalınarak, ilk olarak öğrencilerin olumsuz değerlendirilmekten korkma ile sosyal kaçınma ve huzursuzluk boyutlarını içeren, sosyal kaygı puanları arasında, ana baba tutumlarına ve cinsiyete göre anlamlı bir farkın olup olmadığına yönelik uygulanan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgulara; ikinci olarak, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin, ailelerinde yer alan risk faktörlerine yönelik bulgulara yer verilmiştir. Son olarak da, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük olan öğrencilerin ana baba tutumlarını nasıl betimledikleri ve bu öğrencilerin ailelerinde ne tür risk faktörleri olduğunu belirlemek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular sunulmuştur.

4.1. Ana Baba Tutumları ve Cinsiyete Göre Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği puanlarının ana baba tutumları ve cinsiyete göre aritmetik ortalama ve standart sapmaları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8

Öğrencilerin Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği Puanlarının Ana Baba Tutumları ve Cinsiyete Göre Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Cinsiyet Ana baba Tutumu	Kız			Erkek			Toplam		
	n	S	\bar{X}	N	S	\bar{X}	n	S	\bar{X}
Koruyucu	46	4.95	19.86	52	4.71	18.43	98	4.71	19.19
Otoriter	22	6.46	19.33	33	3.79	17.36	55	3.79	18.54
Demokratik	316	5.75	16.09	313	5.10	16.47	629	5.10	16.28
Toplam	384	5.89	16.85	398	5.02	16.76	782	5.02	16.81

Tablo 8’ de en yüksek aritmetik ortalamanın ana baba tutumları koruyucu olan kız öğrencilere ($\bar{X} = 19.86$), en düşük aritmetik ortalamanın ise demokratik ana-baba tutumlarına sahip kız öğrencilere ($\bar{X} = 16.09$) ait olduğu görülmektedir. Grup ortalamaları arasındaki bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı 3x2 faktörlü (Ana baba Tutumları x Cinsiyet) varyans analizi ile incelenmiş olup sonuçlar Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9

Öğrencilerin Ana Baba Tutumları ve Cinsiyete Göre Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F
Ana Baba Tutumu	830.274	2	415.137	14.345*
Cinsiyet	74.170	1	74.170	2.563
Ana baba x Cinsiyet	123.721	2	61.861	2.138
Hata	22456.561	776	28.939	
Toplam	244501.00	782		

*p<0.05

Tablo 9’da görüldüğü gibi, ana- baba tutumlarının Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği puanları üzerindeki temel etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=14.345$; $p<.05$). Cinsiyetin temel etkisi ($F=2.56$; $p >.05$) ile ana-baba tutumu ve cinsiyet değişkenlerinin ortak etkileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=2.138$; $p >.05$). Ana baba tutumlarına göre gözlenen bu farkın kaynağına Scheffe-F testi ile bakılmıştır. Sonuçta koruyucu ($\bar{X} = 19.19$) ve otoriter ($\bar{X} = 18.54$) ana baba tutumuna sahip öğrencilerin puan ortalamaları, demokratik ana-baba tutumuna sahip öğrencilerin puan ortalamalarından ($\bar{X} = 16.28$), manidar olarak yüksek bulunmuştur.

4.2. Ana Baba Tutumları ve Cinsiyete Göre Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği puanlarının ana baba tutumları ve cinsiyete göre aritmetik ortalama ve standart sapmaları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10

Öğrencilerin Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği Puanlarının Ana Baba Tutumları ve Cinsiyete Göre Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Cinsiyet Ana Baba Tutumu	Kız			Erkek			Toplam		
	n	S	\bar{X}	n	S	\bar{X}	n	S	\bar{X}
Koruyucu	52	6.02	11.51	46	5.06	10.32	98	5.59	10.95
Otoriter	33	6.43	13.21	22	4.43	12.59	55	5.68	12.96
Demokratik	313	4.85	9.12	316	4.58	9.94	629	4.73	9.53
Toplam	398	5.31	9.77	384	4.66	10.14	782	5.00	9.95

Tablo 10’da en yüksek aritmetik ortalama ana baba tutumları otoriter olan kız öğrencilere ($\bar{X} = 13.21$), en düşük ortalamanın ise demokratik ana-baba tutumlarına sahip kız öğrencilere ($\bar{X} = 9.12$) ait olduğu görülmektedir. Grup ortalamaları arasındaki

bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı 3x2 faktörlü (Ana baba Tutumları x Cinsiyet) varyans analizi ile incelenmiş olup sonuçlar Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11

Öğrencilerin Ana Baba Tutumları ve Cinsiyete Göre Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F
Ana Baba Tutumu	660.321	2	330.160	13.693*
Cinsiyet	8.007	1	8.007	.332
Ana baba*Cinsiyet	102.671	2	51.335	2.129
Hata	18710.149	776	24.111	
Toplam	97084.000	782		

* P < 0.05

Tablo 11’de görüldüğü gibi ana- baba tutumlarının Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği puanları üzerindeki temel etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=13.693; p<.01). Cinsiyetin temel etkisi (F=0.332; p >.05) ile ana-baba tutumu ve cinsiyet değişkenlerinin ortak etkileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (F=2.129; p >.05). Ana baba tutumlarına göre gözlenen bu farkın kaynağına Scheffe-F testi ile bakılmıştır. Sonuçta otoriter ($\bar{X} = 12.96$) ve koruyucu ($\bar{X} = 10.95$) ana baba tutumuna sahip öğrencilerin puan ortalamaları, demokratik ana-baba tutumuna sahip öğrencilerin puan ortalamalarından ($\bar{X} = 9.53$) manidar olarak yüksek bulunmuştur.

4.3. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Olan Öğrencilerin Ailelerinde Yer Alan Risk Faktörlerine İlişkin Bulgular

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencileri belirlemek için SKH ve ODK Ölçeklerinden alınan puanların aritmetik ortalamasının bir standart sapma üstü ve altı bu çalışma için kesme noktası olarak kabul edilmiştir. SKH Ölçeği için 15 puan ve üstü ile ODK Ölçeğinden 22 puan ve üstü yüksek sosyal kaygılı olarak kabul edilmiştir. SKH Ölçeğinden 5 ve altı puan alanlar ODK Ölçeğinden de 11 ve altı puan alanlar düşük sosyal kaygılı olarak değerlendirilmiştir. Bu iki kriteri karşılayan, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin sayısı 66; sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin sayısı da 54 olarak bulunmuştur. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin yaş ortalamaları ve cinsiyete göre dağılımları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı ve Örneklem İçi Yüzdeleri

Sosyal Kaygı Düzeyi	n	Kız		Erkek		Yaş
		f	%	f	%	\bar{X}
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	66	48	72.7	18	27.3	16.37
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	54	36	66.7	18	33.3	16.81

Tablo 12’de görüldüğü gibi, sosyal kaygı düzeyi yüksek 66 öğrencinin % 72.7’si kız, % 27.3’ü erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Yaş ortalamaları ise 16.37 dir. Sosyal kaygı düzeyi düşük 54 öğrencinin % 66.7’si kız, % 33.3’ü erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Yaş ortalamaları ise 16.81 dir.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ailelerinde yer alan risk faktörlerini belirlemeye yönelik bu araştırma kapsamında hazırlanan risk faktörleri soru listesine verdikleri yanıtlara yönelik frekans ve yüzdelerik dağılımları Tablo 13’de verilmiştir. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının

Tablo 13' de yer alan risk faktörlerine göre değişip değişmediğini incelemek için de χ^2 (ki-kare) bağımsızlık testi ve bağımsız gruplar için oran testi (z) kullanılmıştır.

Tablo 13
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Aile Risk Faktörlerinin
Frekans ve Yüzdeleri

Aile Risk Faktörleri:	Sosyal Kaygısı Yüksek		Sosyal Kaygısı Düşük	
	Frekans	Yüzdelik	Frekans	Yüzdelik
Anne ile baba				
a) Birlikte yaşıyorlar	64	97	49	90.7
b) Boşanmışlar	1	1.5	4	7.4
c) Ayrı yaşıyorlar	1	1.5	1	1.9
Evdeki birey sayısı				
a) Üç kişi	2	3.0	6	11.10
b) Dört-Beş kişi	39	59.1	37	68.50
c) Altı-yedi kişi	22	33.3	7	13.00
d)..Sekiz ve fazlası	3	4.6	4	7.4
Doğum sırası				
a) Baştan birinci	26	39.4	23	42.59
b) Baştan ikinci	22	33.3	19	35.18
c) Baştan üçüncü	11	16.7	2	3.70
d) Baştan dördüncü	6	9.1	4	7.41
e) Baştan beşinci	1	1.5	2	3.70
f) Baştan altıncı	0	0	1	1.86
g) Baştan yedinci	0	0	3	5.56
Annenin öğrenim durumu				
a) Okur yazar değil	5	7.6	3	5.6
b) İlkokul mezunu	38	57.6	10	18.5
c) Orta okul mezunu	3	4.5	10	18.5
d) Lise mezunu	12	18.2	21	38.9
e) Yüksek Okul/Ünv.	8	12.1	10	18.5
Babanın öğrenim durumu				
a) Okur yazar değil	1	1.51	1	1.85
b) İlk okul mezunu	22	33.33	9	16.67
c) Ortaokul mezunu	16	24.24	5	9.26
d) Lise mezunu	21	31.82	17	31.48
e) Yüksek okul/Ünv	6	9.10	21	38.89
f) Yük.L/Doktora	0	0	1	1.85

Devam

Aylık gelir				
a) 150 milyondan az	17	25.8	4	7.4
b) 151-250 milyon	15	22.7	8	14.8
c) 251-350 milyon	8	12.1	6	11.1
d) 351-500 milyon	13	19.7	14	25.9
e) 551-700 milyon	7	10.6	11	20.4
f) 701 ve üstü milyon	6	9.1	11	20.4
Aile tipi				
a-Çekirdek aile	63	95.5	50	92.6
b-Geniş aile	3	4.5	4	7.4
Evden taşınma				
a) Evet	6	9.1	5	9.3
b) Hayır	60	90.9	49	90.7
Ailenizde süreğen hastalığı olan var mı?				
a)..Evet	14	21.2	16	29.63
b)..Hayır	37	56.1	32	59.26
c) Bilmiyorum	15	22.7	6	11.11
Ailede psikolojik rahatsızlığı olan var mı?				
a) Evet	5	7.6	3	5.6
b) Hayır	61	92.4	51	94.4
Babanın alkol kullanma durumu				
a) Evet	23	34.85	28	51.9
b) Hayır	43	65.15	26	48.1
Anne baba birbirine karşı fiziksel şiddet uygulaması				
a) Hiçbir zaman	53	80.3	48	88.89
b) Bazen	11	16.7	5	9.26
c) Hemen her zaman	2	3.0	1	1.85
Anne Anne baba birbiriyle kavga eder mi?	13	19.7	19	35.2
a) Hiçbir zaman	49	74.2	29	53.7
b) Bazen	4	6.1	6	11.1
c) Hemen her zaman				
Ailenin ceza vermesi				
a) Hiçbir zaman	43	65.2	34	63.0
b) Bazen	22	33.3	20	37.0
c) Hemen her zaman	1	1.5	0	0
Aileniz sizi arkadaşlarınızla kıyaslar mı?				
a) Hiçbir zaman	7	10.6	16	29.63
b) Bazen	38	57.6	36	66.67
c) Hemen her zaman	21	31.8	2	3.70

Devam

Cinsiyet ayrımı yapılır mı?				
a) Evet	10	15.2	5	9.3
b) Hayır	56	84.8	49	90.7
Ailenin sosyal faaliyetlere katılımı				
a) Hiçbir zaman	22	33.3	4	7.4
b) Bazen	40	60.6	35	64.8
c) Hemen her zaman	4	6.1	15	27.8

Anne Babanın Beraber Yaşama Durumu: Tablo 13’de görüldüğü gibi, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ana babalarının % 97’si birlikte yaşıyor, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde bu oran % 90.7’dir. Boşanma oranı, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerde % 1.5’ iken, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde %7.4 ‘tür. Ayrı yaşama oranı ise sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerde % 1.5 iken, bu oran sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde % 1.9 dur. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin anne babalarının birlikte yaşama oranları arasındaki farkı test etmek için yapılan oran (z) testi sonucunda 0.0001 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur ($z=15.38$; $sd=118$). Bu sonuca göre birlikte yaşama durumu bir risk faktörü olarak alınabilir.

Evin Kalabalık Olma Durumu: Tablo 13’e ailede bulunan birey sayısı açısından bakıldığında, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 3’ü üç kişilik ailelerden; % 59.1 dört-beş kişilik ailelerden; % 33.3’ü yedi kişilik ailelerden , % 4.6’sı sekiz ve daha fazla kişiden oluşan ailelerden gelmektedir. Sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ise % 11.10’u üç kişilik ailelerden ; % 68.50 dört-beş kişilik ailelerden ; % 13 altı-yedi kişilik ailelerden, % 7.4’ü sekiz ve daha fazla ailelerden gelmekte olduğu görülmektedir. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının evde yaşayan birey sayısına bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (ki-kare) testine baş vurulmuştur. Ancak bu testin yapılabilmesi için gerekli olan koşulları sağlayabilmek amacıyla, kategoriler birleştirilmiştir. Bu nedenle, evde bulunan birey sayısı 3-5 kişi ile altı ve yukarısı şeklinde iki kategoriye indirilerek χ^2 (ki-kare) testi yapılmıştır. Sosyal kaygı düzeylerinin evin kalabalık olma durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan χ^2 (Ki-Kare) sonuçları Tablo 14’ de verilmiştir.

Tablo 14
Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Evde Yaşayan Birey Sayısına Göre
Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Birey sayısı \ Sosyal Kaygı Düzeyi	3-5 kişi	6 ve yukarısı	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	41	25	66	6,59*
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	43	11	54	
Toplam	84	36	120	

*p<.05

Öğrencilerin, sosyal kaygı düzeyleri ile evde yaşayan birey sayısı arasında ilişki bulunmuştur ($\chi^2= 6.59$; $sd= 1$; $p<.05$). Bu iki değişken arasındaki ilişkinin miktarını bulmak için Kontinjensi katsayısına bakılmıştır. Kontinjensi katsayısı .23 bulunmuştur. Sosyal kaygı düzeyi ile evde bulunan birey sayısı arasında .23 düzeyinde bir korelasyon vardır. Bu sonuca göre evde bulunan birey sayısı bir risk faktörü olarak alınabilir.

Doğum Sırası: Tablo 13’de görüldüğü gibi doğum sırası açısından bakıldığında, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin %39.4’ü birinci çocuk, % 33.3’ü ikinci çocuk, % 16.7 üçüncü çocuk, % 9.1’i dördüncü çocuk, % 1.5’i beşinci çocuk oldukları; sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin % 42.59 sı birinci çocuk iken, % 35.18’si ikinci çocuk, % 3.7 si üçüncü çocuk, % 7.41’ü dördüncü çocuk, % 3.70’i beşinci çocuk, % 1.86’sı altıncı çocuk, % 5.56’ sı yedinci çocuk olarak dünyaya gelmişlerdir. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının evde kaçınıcı çocuk olma durumuna bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (ki-kare) testine başvurulmuştur. Ancak, bu testin yapılabilmesi için gerekli olan koşulları sağlayabilmek amacıyla, kategoriler birleştirilmiştir. Bu nedenle, yedi kategorilik doğum sırası, baştan birinci, baştan ikinci ve baştan üçüncü ve yukarısı şeklinde üç kategoriye indirgenerek ki-kare testi yapılmıştır.

Sosyal kaygı düzeylerinin doğum sırasına göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan ki kare sonuçları Tablo 15’ de verilmiştir.

Tablo 15
Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Doğum Sırasına Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Doğum Sırası Sosyal Kaygı Düzeyi	Baştan Birinci Çocuk	Baştan İkinci Çocuk	Baştan Üçüncü ve Yukarısı	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	26	22	18	66	0.41
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	23	19	12	54	
Toplam	49	41	30	120	

Tablo 15’de görüldüğü gibi öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri öğrencilerin doğum sırasına göre değişmemektedir ($\chi^2= 0.41$; $sd= 2$; $p>.05$). Bu sonuca göre doğum sırası sosyal kaygının oluşumunda bir risk faktörü olarak alınmayabilir.

Annenin Öğrenim Durumu: Tablo 13’e annenin öğrenim durumu açısından bakıldığında, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin annelerinin % 7.6 sının okur yazar olmadığı, % 57.6 sının ilk okul mezunu, % 4.5 orta okul mezunu, % 18.2 lise mezunu, % 12.1’i yüksek okul / Üniv. mezunu iken, sosyal kaygı düzeyi düşük ergenlerin % 5.6’ sının annesinin okur yazar olmadığı, % 18.5’sinin ilk okul mezunu, % 18.5’nin orta okul mezunu, % 38.9’nun lise mezunu ve % 18.5’nin yüksek okul mezunu olduğu görülmektedir. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının, annelerinin öğrenim durumlarına bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (ki-kare) testine baş vurulmuştur. Sosyal kaygı düzeylerinin annenin öğrenim durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan ki kare sonuçları Tablo 16’ da verilmiştir.

Tablo 16
Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Annelerin Eğitim Durumu Sosyal Kaygı Düzeyi	Okur Yazar Değil	İlkokul Mezunu	Orta Okul Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	5	38	3	12	8	66	27.91*
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	3	10	10	21	10	54	
Toplam	8	48	13	33	28	120	

*p<.05

Tablo 16'da görüldüğü gibi öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri annelerinin öğrenim durumlarına göre değişmektedir ($\chi^2= 27.91$; sd= 4; p<.05). Bu iki değişken arasındaki ilişkinin miktarını bulmak için Kontinjensi katsayısına bakılmıştır. Kontinjensi katsayısı .43 bulunmuştur. Sosyal kaygı düzeyi ile annenin öğrenim durumu arasında .43 düzeyinde bir korelasyon vardır. Bu sonuca göre annenin öğrenim durumu risk faktörü olarak görülebilir

Babanın Öğrenim Durumu: Tablo 13'e babanın öğrenim durumu açısından bakıldığında, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, babalarının öğrenim durumu açısından % 1.51'inin okur yazar olmadığı, %33.33'ünün ilk okul mezunu, % 24.24'nün orta okul mezunu, % 31.82' sinin lise mezunu, % 9.1'inin yüksek okul /Ünv. mezunu; sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin babalarının ise % 1.85'inin okur yazar olmadığı, % 16.67' si ilk okul mezunu, % 9.26'sinin orta okul mezunu, % 31.48'inin lise mezunu, % 38.89'nun yüksek okul mezunu, % 1.85'inin yüksek lisans/doktora dereceli olduğu görülmektedir. Öğrencilerin yüksek ya da düşük sosyal kaygı düzeylerine sahip olmalarının babalarının öğrenim durumlarına bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (ki-kare) testine başvurulmuştur. Bu risk faktörüne ait ki-kare testini yapabilmek için kategorilerin birleştirilmesi gerekmektedir. Ancak okur yazar kategorisi, diğer kategorilerle birleştirilmemektedir. Okur yazar olmayan kategorisinde her iki grupta da bir kişi olduğundan bu kategori dışta tutulmuştur. Sosyal kaygı düzeylerinin, babanın öğrenim durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan Ki-Kare sonuçları Tablo 17' de verilmiştir.

Tablo 17

Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Babanın Eğitim Durumu Sosyal Kaygı Düzeyi	İlkokul Mezun u	OrtaOkul Mezun u	Lise Mezun u	Üniversit Mezun u	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	22	16	21	6	65	19.77*
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	9	5	17	22	53	
Toplam	31	21	38	28	118	

*p<.05

Tablo 17’de görüldüğü gibi öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri, babalarının eğitim düzeylerine göre değişmektedir ($\chi^2= 19.77$; $sd= 3$; $p<.05$). Bu iki değişken arasındaki ilişkinin miktarını bulmak için kontinjensi katsayısına bakılmıştır. Kontinjensi katsayısı .38 bulunmuştur. Sosyal kaygı düzeyi ile babanın eğitim düzeyi arasında .38 düzeyinde bir korelasyon vardır. Bu sonuca göre babanın eğitim düzeyi risk faktörü olarak görülebilir.

Ailenin Gelir Durumu: Tablo 13’ e ailenin aylık geliri açısından bakıldığında, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, % 25.8’lik bir kısmının ailesinin gelir düzeyinin 150 milyondan az olduğu, % 22.7’ sinin 151-250 milyon arası, % 12.1’ nin 251-350 milyon arası , % 19.7’ sinin 351-550 milyon arası, % 10.6’ sının 551-700 milyon arası olduğu ve % 9.1’ inin 701 ve üstü olduğu görülmektedir. Sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ailesinin gelir düzeyinin % 7.4’ nün 150 milyondan az, % 14.8’ nin 151-250 milyon arası, % 11.1’ nin 251-300 milyon arası, % 25.9’ nun 351-550 milyon arası, % 20.4’ nün 551-700 milyon arası, % 20.4’ nün 701 ve üstü olduğu görülmektedir. Öğrencilerin yüksek ya da düşük sosyal kaygı düzeylerine sahip olmalarının ailenin gelir durumlarına bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (Ki-Kare) testine başvurulmuştur. Sosyal kaygı düzeyinin ailenin gelir durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan Ki- Kare sonuçları Tablo 18’ de verilmiştir.

Tablo 18
Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Gelir Düzeyine Göre Değişip
Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Ailenin Gelir Düzeyi	150 M. Az	151-250 Milyon	251-350 Milyon	351-550 Milyon	551-700 Milyon	701 ve Üstü	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	17	15	8	13	7	6	66	11.87*
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	4	8	6	14	11	11	54	
Toplam	21	23	14	27	18	17	120	

$p < .05$

Tablo 18’de görüldüğü gibi öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri ailenin gelir düzeyine göre değişmektedir ($\chi^2 = 11.87$; $sd = 5$; $p < .05$). Bu iki değişken arasındaki ilişkinin miktarını bulmak için kontinjensi katsayısına bakılmıştır. Kontinjensi katsayısı .30 bulunmuştur. Sosyal kaygı düzeyi ile ailenin gelir düzeyi arasında .30 düzeyinde bir korelasyon vardır. Bu sonuca göre gelir düzeyi risk faktörü olarak alınabilir.

Aile Tipi Açısından: Tablo 13’e aile tipi açısından bakıldığında, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 95.5’inin çekirdek aileye sahip iken, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde bu oranın %92.6 olduğu görülmektedir. Geniş aileye sahip olma oranı sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerde %4.5 iken, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde bu oran %7.4 tür. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının aile tipine bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin geniş aile tipinin oranları arasındaki farkı test etmek için yapılan z testi sonucunda anlamlı bir fark bulunmamıştır ($z = 0.725$; $sd = 118$; $P > .05$). Bu sonuca göre ailenin geniş ya da çekirdek aile olma durumu bir risk faktörü olarak alınmayabilir.

Evden Taşınma Durumu: Tablo 13’e göre sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 9.1’i evden taşınma durumu ile karşılaşırken, bu oran sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde % 9.3 ‘tür. Evden taşınmama durumu sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerde % 90.9 iken, bu oran sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde % 90.7’dir.

Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının taşınma durumuna bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (ki-kare) testine başvurulmuştur. Sosyal kaygı düzeylerinin taşınma durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan Ki- Kare sonuçları Tablo 19' da verilmiştir.

Tablo 19
Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Evden Taşınma Durumuna Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Evden Taşınma Sosyal Kaygı Düzeyi	Evet	Hayır	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	6	60	66	0.0051
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	5	49	54	
Toplam	11	109	120	

Tablo 19'da görüldüğü gibi, öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri evden taşınma durumuna göre değişmemektedir ($\chi^2= 0.0051$; sd= 1; $p>.05$). Bu sonuca göre evden taşınma durumu bir risk faktörü olarak alınmayabilir.

Ailede Süreğen Hastalığın Olma Durumu: Tablo 13'e ailede süreğen bir hastalığın olma durumu açısından bakıldığında, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 21.2'sinin, aile bireylerinde süreğen rahatsızlığa sahip bireylerin bulunduğu, bu oranın sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde % 29.63 olduğu gözlenmektedir. Süreğen hastalığın olmaması durumu ise sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerde % 56.1 iken, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde % 59.26'dır. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerden % 22.7'si sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerde ise % 11.11 aile bireylerinin süreğen bir hastalığa sahip olup olmadığını bilmediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının ailelerinde süreğen bir hastalığın olup olmama durumuna bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (Ki-Kare) testine başvurulmuştur. Sosyal kaygı düzeylerinin ailenin süreğen bir hastalığa sahip olup olmama durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan Ki- Kare sonuçları Tablo 20' de verilmiştir.

Tablo 20

Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Ailede Süreğen Hastalık Olma Durumuna Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Hastalığın Olması Sosyal Kaygı Düzeyi	Evet	Hayır	Bilmiyorum	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	14	37	15	66	3.19
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	16	32	6	54	
Toplam	30	69	21	120	

Tablo 20’de görüldüğü gibi öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri ailede süreğen hastalığın olup olmama ve de bilinmeme durumuna göre farklılaşmamaktadır ($\chi^2=3.19$; $sd=2$; $p>0.05$). Bu sonuca göre, ailede bulunan süreğen bir hastalığın olma durumu bir risk faktörü olarak alınmayabilir.

Ailede Psikolojik Rahatsızlığın Olma Durumu: Tablo 13’e göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 7.6’ sı, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin % 5.6’sı ailelerinde psikolojik bir rahatsızlığın var olduğunu; sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 92.4’ü var olmadığını belirtirken bu oran sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde ise 94.4’dür. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ailelerinde psikolojik rahatsızlıkların olma oranları arasında fark olup olmadığını test etmek amacıyla oran testi (z) yapılmış ve istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($z= 0.435$; $sd=118$; $P>.05$). Bu sonuca göre ailede psikolojik rahatsızlığın olma durumu bir risk faktörü olarak alınmayabilir.

Babanın Alkol Kullanma Durumu: Tablo 13’e göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 34.85’i, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ise % 51.9’u babalarının alkol kullandığını ; sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 65.15’i, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ise % 48.1’i de babalarının alkol kullanmadığını belirtmektedirler. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının babanın alkol kullanma durumuna bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (ki-kare) testine başvurulmuştur. Sosyal kaygı düzeylerinin babanın alkol kullanma durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan Ki- Kare sonuçları Tablo 21’ de verilmiştir.

Tablo 21
Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Babanın Alkol Kullanma Durumuna
Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Alkol Kullanma Sosyal Kaygı Düzeyi	Evet	Hayır	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	23	43	66	2.97
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	28	26	54	
Toplam	51	69	120	

Tablo 21’de görüldüğü gibi öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri babanın alkol kullanıp kullanmama durumuna göre farklılaşmamaktadır ($\chi^2=2.97$; $sd=1$; $p>0.05$). Bu sonuca göre babanın alkol kullanma durumu bir risk faktörü olarak alınmayabilir.

Anne Babanın Birbirine Karşı Fiziksel Şiddet Uygulama Durumu: Tablo 13’de görüldüğü gibi, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 80.3’ünün anne babası birbirine fiziksel şiddeti hiçbir zaman uygulamazken, bu sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde % 89 dur. Fiziksel şiddetin bazen uygulanması durumu, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerde 16.7 iken, bu durum sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde % 9.26’ dır. Anne babanın birbirine karşı her zaman şiddet uygulaması ise sosyal kaygı düzeyi yüksek ergenlerde % 3 iken, sosyal kaygı düzeyi düşük ergenlerde % 1.85’ dir. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının, anne babalarının birbirine karşı fiziksel şiddet uygulama durumlarına bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (ki-kare) testine başvurulmuştur. Ancak bu risk faktörüne ait Ki-Kare testini yapabilmek için kategorilerin birleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle anne babanın birbirine karşı fiziksel şiddet uygulama durumunun var olması ya da olmaması şeklinde iki kategoride değerlendirilerek Ki-Kare testi yapılmıştır. Sosyal kaygı düzeylerinin anne babanın fiziksel şiddet uygulama durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan Ki Kare sonuçları Tablo 22’ de verilmiştir.

Tablo 22

Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Anne Babanın Fiziksel Şiddet Uygulama Durumuna Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Fiziksel şiddet Uygulama Sosyal Kaygı Düzeyi	Fiziksel Şiddet Uygular	Fiziksel Şiddet Uygulam az	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	13	53	66	1.64
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	6	48	54	
Toplam	19	109	120	

Tablo 22’de görüldüğü gibi öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri anne babanın birbirine karşı fiziksel şiddet uygulama durumuna göre farklılaşmamaktadır ($\chi^2=1.64$; $sd=1$; $p>.05$). Bu sonuca göre sosyal kaygı açısından anne babanın birbirine karşı fiziksel şiddet uygulama durumu bir risk faktörü olarak alınmayabilir.

Anne Babanın Birbiriyle Kavga Etme Durumu: Tablo 13’de görüldüğü gibi, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin anne babalarının % 19.7 hiçbir zaman kavga etmezken, bu oran sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde % 35.2 dir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinin % 74.2’si bazen kavga ederken, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ailelerinde bu % 53.7 dir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin anne babalarının % 6.1’i hiç kavga etmezken, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ailelerinde bu % 11.1’dir. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının, anne babanın birbiriyle kavga etme durumuna bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (ki-kare) testine başvurulmuştur. Ancak bu risk faktörüne ait Ki-Kare testini yapabilmek için kategoriler birleştirilmiştir. Bu nedenle anne babanın birbiri ile kavga etme ve kavga etmeme şeklinde iki kategoride değerlendirilerek Ki-Kare testi yapılmıştır. Sosyal kaygı düzeylerinin anne babanın kavga etme durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan Ki- Kare sonuçları Tablo 23’ de verilmiştir.

Tablo 23
Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Anne Babanın Kavga Etme Durumuna
Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Kavga Etme Durumu Sosyal Kaygı Düzeyi	Kavga Etmezler	Kavga Ederler	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	53	13	66	3.5
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	35	19	54	
Toplam	88	32	120	

Tablo 23’de görüldüğü gibi, öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri anne babanın birbiriyle kavga etme durumuna göre farklılaşmamaktadır ($\chi^2=3.5$; $sd=1$; $p>.05$). Bu sonuca göre sosyal kaygı açısından anne babanın birbiriyle ile kavga etme durumu bir risk faktörü olarak alınmayabilir.

Ailenin Çocuğunu Cezalandırma Durumu: Tablo 13’de sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 65.2’sinin ailesi çocuğuna “ hiçbir zaman” ceza uygulamazken (harçlık kesme gibi), sosyal kaygı düzeyi düşük öğrenciler için bu yüzde % 63 dür. “Bazen” ceza uygulama yüzdesi ise sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrenciler için % 33.3 iken, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin % 37’ dir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin “hemen her zaman” cezaya maruz kalma oranı % 1.5, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde her zaman bu tür ceza alma ise görülmemektedir. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının ailenin çocuğunu cezalandırma durumlarına bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (ki-kare) testine başvurulmuştur. Ancak bu risk faktörüne ait Ki-Kare testini yapabilmek için kategorilerin birleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle anne babanın çocuğa ceza verme ve vermeme durumu şeklinde iki kategoride değerlendirilerek Ki-Kare testi yapılmıştır. Sosyal kaygı düzeylerinin anne babanın çocuğunu cezalandırma durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan Ki- Kare sonuçları Tablo 24’ de verilmiştir.

Tablo 24

Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Anne Babanın Cezalandırma Durumuna Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Cezalandırılma Durumu / Sosyal Kaygı Düzeyi	Ceza Verme	Ceza Vermeme	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	23	43	66	0.049
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	20	34	54	
Toplam	43	77	120	

Tablo 24’de görüldüğü gibi, öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri cezalandırılma durumlarına göre farklılaşmamaktadır ($\chi^2= 0.049$; $sd=1$; $p>.05$). Bu sonuca göre sosyal kaygı açısından çocuğun cezalandırılma durumu bir risk faktörü olarak alınmayabilir.

Ailenin Çocuğunu Arkadaşları ile Kıyaslama Durumu : Tablo 13’e göre sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin %10.6’ sı; sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin % 29.63’ü arkadaşlarıyla kendilerinin arasında kıyaslanmanın hiçbir zaman yapılmadığını; sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 57.6’ sı; sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin % 66.67’si kıyaslanmanın bazen yapıldığını, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 31.8’i; sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin % 3.70’i kıyaslanmanın hemen her zaman yapıldığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının ailenin çocuğunu arkadaşları ile kıyaslama durumuna bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (ki-kare) testine başvurulmuştur. Ancak bu risk faktörüne ait Ki-Kare testini yapabilmek için kategorilerin birleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle anne babanın çocuğunu arkadaşları ile kıyaslama ve kıyaslamama durumu şeklinde iki kategoride değerlendirilerek Ki-Kare testi yapılmıştır. Sosyal kaygı düzeylerinin anne babanın çocuğunu arkadaşları ile kıyaslama durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan Ki- Kare sonuçları Tablo 25’ de verilmiştir.

Tablo 25
Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Ailenin Çocuğunu Arkadaşları ile
Kıyaslama Durumuna Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Kıyaslama Durumu \ Sosyal Kaygı Düzeyi	Evet	Hayır	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	59	7	66	6.93*
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	38	16	54	
Toplam	97	23	120	

*p<.05

Tablo 25’de görüldüğü gibi, öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri, ailelerin çocuklarını arkadaşları ile kıyaslama durumuna göre değişmektedir ($\chi^2=6.93$; sd:1; $p<0.05$). Bu iki değişken arasındaki ilişkinin miktarını bulmak için Kontinjensi katsayısına bakılmıştır. Kontinjensi kat sayısı .23 bulunmuştur. Sosyal kaygı düzeyi ile ailenin çocuğunu arkadaşları ile kıyaslama arasında .23 düzeyinde bir korelasyon vardır. Bu sonuca göre sosyal kaygı açısından ailenin çocuğunu arkadaşları ile kıyaslama durumu bir risk faktörü olarak alınabilir

Ailenin Cinsiyet Ayrımı Yapma Durumu: Tablo 13’e göre sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 15.2’si, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin % 9.3’ü , cinsiyet ayrımı yapıldığını, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 84.8’i ve sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin % 90.7’si ise cinsiyet ayrımı yapmadığını belirtmektedirler. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının ailenin cinsiyet ayrımı yapma durumuna bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (ki-kare) testine başvurulmuştur. Sosyal kaygı düzeylerinin ailenin cinsiyet ayrımı yapma durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan Ki- Kare sonuçları Tablo 26’ da verilmiştir.

Tablo 26
Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Ailenin Cinsiyet Ayrımı Yapma Durumuna Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Cinsiyet Ayrımı Yapma Durumu Sosyal Kaygı Düzeyi	Evet	Hayır	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	10	56	66	0.93
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	5	49	54	
Toplam	15	105	120	

Tablo 26’da görüldüğü gibi, öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri ailelerinin cinsiyet ayrımı yapıp yapmama durumlarına göre farklılaşmamaktadır ($\chi^2=0.93$; sd:1; $p>0.05$). Bu sonuca göre ailelerin cinsiyet ayrımı yapma durumu bir risk faktörü olarak alınmayabilir.

Ailenin Sosyal Faaliyetlere Katılma Durumu: Tablo 13’e ailenin sosyal faaliyetlere katılma durumu açısından bakıldığında ise, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 33.3’ünün, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin % 7.4’nün “hiçbir zaman” katılmadıklarını, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 60.6’ sının, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin % 64.8’inin bazen katıldıklarını, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin % 6.1’inin, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin % 27.8’nin hemen her zaman katıldıkları görülmektedir. Öğrencilerin yüksek ya da düşük kaygı düzeylerine sahip olmalarının ailenin sosyal faaliyetlere katılma durumuna bağlı olarak değişip değişmediğini araştırmak için χ^2 (ki-kare) testine başvurulmuştur. Sosyal kaygı düzeylerinin ailenin sosyal faaliyetlere katılma durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak amacıyla yapılan Ki- Kare sonuçları Tablo 27’ de verilmiştir.

Tablo 27
Öğrencilerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Ailenin Sosyal Faaliyetlere Katılma Durumuna Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Sosyal Faaliyetlere Katılma Durumu	Hiçbir Zaman	Bazen	Her Zaman	Toplam	χ^2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	22	40	4	66	18.13*
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	4	35	15	54	
Toplam	26	75	19	120	

*p<.05

Tablo 27'de görüldüğü gibi öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri, ailelerin sosyal faaliyetlere katılma durumuna göre değişmektedir ($\chi^2=18.13$; sd:2; p<0.05). Bu iki değişken arasındaki ilişkinin miktarını bulmak için kontinjensi katsayısına bakılmıştır. Kontinjensi katsayısı .36 bulunmuştur. Sosyal kaygı düzeyi ile ailenin sosyal faaliyetlere katılıp katılmama durumu arasında .36 düzeyinde bir korelasyon vardır. Bu sonuca göre sosyal kaygı açısından ailenin sosyal faaliyetlere katılıp katılmama durumu bir risk faktörü olarak görülebilir.

4.4.Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerle Yapılan Görüşme Sonuçlarına Yönelik Bulgular

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerle kendi ana baba tutumlarını nasıl betimledikleri, ailelerinde yer alan ve kendi gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri risk faktörlerinin neler olduğunu belirlemeye yönelik olarak yapılan görüşmelerin sonuçları aşağıda sunulmuştur.

4.4.1. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek Ve Düşük Öğrencilerin Ana Baba Tutumlarını Değerlendirmelerine Yönelik Bulgular

Araştırmada, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin kendi ana baba tutumlarını nasıl betimledikleri amaçlar arasında yer almaktadır. Ancak bu tür betimlemeleri elde etmeye yönelik sorulara geçmeden önce öğrencilerin genel olarak demokratik, otoriter, koruyucu-istekçi tutumlardan ne anladıkları öğrenilmek istenmiştir. Öğrencilerin bu kavramlar hakkında bilgilerinin olup olmadığını görmenin, kendi ana baba tutumlarını ne kadar sağlıklı değerlendirebileceklerine bir kanıt olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle ilk olarak, öğrencilerin demokratik, koruyucu-istekçi, otoriter ana- baba tutumundan neler anladıkları üzerinde durulmuş daha sonra kendi ana-baba tutumlarını nasıl değerlendirdiklerine yönelik bulgulara yer verilmiştir. Bulgularda alıntılara yer verilirken sosyal kaygı düzeyi yüksek her bir öğrenci için SKDY1, SKDY2....6 ; sosyal kaygı düzeyi düşük her bir öğrenci için de SKDD1, SKDD2....6 şeklinde kodlamalar kullanılmıştır. Ayrıca görüşme yapılan öğrencilerin bazı demografik özellikleri Tablo 28, 29 ve 30'da yer almaktadır.

Tablo 28

Görüşme Yapılan Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük ve Yüksek Öğrencilerin Yaş Ortalamaları Ve Cinsiyete Göre Frekans Dağılımları

Yaş, Cinsiyet Kaygı Düzeyi	n	Kız	Erkek	Yaş
		f	f	\bar{X}
Sosyal kaygı düzeyi yüksek	6	4	2	15.83
Sosyal kaygı düzeyi düşük	6	2	4	16

Tablo 28’de görüldüğü gibi sosyal kaygı düzeyi yüksek altı öğrencinin dördü kız, ikisi erkek ve yaş ortalaması 15.83 dür. Sosyal kaygı düzeyi düşük altı öğrencinin ikisi kız, dördü erkek ve yaş ortalaması 16’dır. Eğitim düzeyi ekonomik statünün önemli belirleyicilerinden biri olarak düşünüldüğü için, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin anne-babalarının eğitim düzeyleri ile ilgili bilgiler Tablo 29,30’da yer almaktadır.

Tablo 29

Görüşme Yapılan Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı ve Örneklem İçi Yüzdeleri

Eğitim Düzeyi Sosyal Kaygı Düzeyi	İlkokul Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu
	f	f	f
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	1	2	3
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	3	3	—

Tablo 29’da sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin annelerinin % 16.7’sinin ilkokul mezunu, % 33.3’ünün lise mezunu, %50’sinin lise mezunu olduğu görülmektedir. Babanın eğitim düzeyi Tablo 30’da sunulmuştur.

Tablo 30

Görüşme Yapılan Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı ve Örneklem İçi Yüzdeleri

Eğitim Düzeyi	İlk Okul Mezunlu	Lise Mezunlu	Üniversite Mezunlu
Sosyal Kaygı Düzeyi	f	f	f
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	1	2	3
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek	2	3	1

Tablo 30’da sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin babalarının % 16.7’sinin ilkokul mezunu, %33.3’ünün Lise mezunu,% 50’sinin Üniversite mezunu; görüşme yapılan sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin babalarının %33.3’ünün ilkokul mezunu, % 50’sinin Lise mezunu, %16.7 si’de üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

4.4.1.1.Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Demokratik, Koruyucu-İstekçi, Otoriter Ana Baba Tutumunu Betimlemeleriyle İlgili Bulgular

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin demokratik ana baba tutumlarına yönelik betimlemelerine bakıldığında, demokratik ana baba tutumuna yönelik özelliklerden bir ya da bir kaçını ifade ettikleri görülmüştür. Görüşme

yapılan öğrencilerin kaygı durumuna bakılmaksızın demokratik ana baba tutumunu “eşit davranılması, düşüncelerin alınması ,kendilerine değer verilmesi, insan yerine konulması, güven duyulması, çocuğuna inanması, söz hakkı verilmesi, iş bölümünün olması, dinlenilmesi, görüşlerinin alınması, ne çok özgür ne de çok kısıtlayıcı davranması, ön yargısız yaklaşılması, paylaşması ” şeklinde betimlemişlerdir. İki öğrenci demokratik ana baba tutumunun ne olduğunu araştırmacının açıklamasını istemiştir. Araştırmacı, öğrencileri yönlendirmemeye özen göstererek genel açıklamalarda bulunmuştur. Araştırmacı ve bu öğrencilerden biri arasında aşağıdaki gibi bir bilgi alış verişi gerçekleşmiştir:

“Araştırmacı: *Anne babanın demokratik olması ne anlama gelir?*

Öğrenci: *Demokratik oluşu demokrasi.Nedir ? (SKDY3)*

Araştırmacı: *Halkın kendi kendini yönetmesi diye örnek verebiliriz.*

Öğrenci: *Bizde böyle bir şey yok bizde bir kral var. Kral yönetir bizde. Onun dediklerini uygularız yani son karar babadan çıkar (SKDY3).”*

Demokratik ana baba tutumunu bir öğrenci şöyle dile getirmiştir:

“*Demokratik olması her şekilde eşit olması seni de bir insan yerine koyması, senin düşüncelerini alması, senin yaptığın yorumları düşünmesi, sana değer vermesi, bence öyle” (SKDY1).*

Yine bir başka öğrenci de demokratik ana baba tutumunu,

“*...Bence anne babanın demokratik olması, çocuğun hayatı yani psikolojisi demektir. Sonuçta anne baba demokratik değilse o çocuğun da hiçbir konuda sağlıklı olacağını düşünemiyorum. Eğer sonuçta benim annem bana baskı uygulasa veya babam kötü davranırsa belki ben burada daha rahat yani böyle konuşmazdım bile. Sonuçta onların verdiği rahatlık bir insanın psikolojisini elbette çok etkiler.... ”* şeklinde betimlemektedir (SKDD4).

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük olan öğrenciler koruyucu –istekçi ana baba tutumunu ise “*dış zararlardan koruması, zararlı arkadaşlardan koruması, üstüme düşmesi, fazla nasihat vermesi, her fırsatta ilgilenmesi, çocuklarıyla her fırsatta ilgilenmesi, çocuklarının her anında yardımcı olmaya çalışması*” şeklinde açıklamışlardır. Koruyucu-istekçi ana baba tutumunu bir öğrenci şöyle dile getirmiştir:

“ *Yani annem her zamanki gibi annem bayağı üstüme düşüyor çevreden arkadaşlardan falan bir zarar gelmemesi için elinden geleni yapıyor. Beni koruyor yani*” (SKDY1).

Koruyucu ana baba tutumu hakkında bir başka öğrenci de şunları dile getirmiştir:

“*Dış zararlardan yani dıştan gelebilecek zararlardan, aile dışı ortamdan, arkadaşlarımdan korur, yani arkadaşlarını eve getir der onlarla mesela konuşalım, arkadaşlarını göreyim tanıyayım der, nasıl kişiler, anneleri babaları nasıl, bu gibi sorular sorarlar. Zaten biliyor da, çoğu gezdiğim arkadaşlarımı. Aile olarak tanıyoruz.*” (SKDD3).

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük olan öğrenciler otoriter ana baba tutumundan ise “*kesin kurallar koyması, otorite olması, evde sadece kendi sözlerinin dinlenilmesini isteme çocuklarına fazla hak tanımaması, her şeye karışmaları, her şeye hakim olmak istemeleri, astığı astık kestiği kestik gibi dediklerini yaptırmaları, cezalar veren, esnek olmayan*” gibi davranış örüntülerini kullanarak açıklamaya çalışmışlardır. Bir öğrenci otoriter ana baba tutumunu şöyle dile getirmektedir:

“Otoriter olması dediğini yaptırması sana bazı sınır tanıması ve o sınırın dışına çıkmaması ve hatta çıktığın zamanda çok aşırı derecede cezalar verilmesi, seni küçük düşürmesi falan” (SKDY1).

Bu sonuçlara göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin demokratik, koruyucu ve istekçi, otoriter ana-baba tutumlarını literatürde yer alan tanımlara uygun olarak betimledikleri söylenebilir.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ana baba tutumlarını yönelik bu genel değerlendirmelerinden sonra kendi ana babalarının tutumlarını betimlemelerine yönelik bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

4.4.1.2. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Kendi Ana Baba Tutumlarını Değerlendirmelerine Yönelik Bulgular

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin kendi anne babalarını ne derece demokratik, koruyucu- istekçi veya otoriter olarak algıladıklarına ilişkin verilen cevaplardan ve bu tutumlara yönelik literatürde yer alan tanımlamalardan yararlanılarak bunların altında yer alan temalar belirlenmiştir. Bu temalar oluşturulurken, şöyle bir süreç izlenmiştir: ilk olarak demokratik, koruyucu-istekçi, otoriter ana baba tutumuna yönelik literatürde yer alan tanımlamalara bakılmıştır. Daha sonra bu tanımlamalarda yer alan özellikler ve çocukların kendi ana baba tutumlarına yönelik betimlemeleri karşılaştırılmıştır. Örneğin literatürde demokratik ana baba tutumu, çocuğuna içten ve derin sevgi duyan, ve bunu şartsız olarak gösteren, çocuğunun ilgi ve ihtiyaçlarına karşı hassas olan, çocuğunun davranışlarını ilgi ve anlayışla izleyen, otonom iradesine ve sağlıklı uyuma değer veren, çocuğunu yaşına göre bazı kararlar almaya teşvik eden, önemli konularda alınan kararların nedenlerini çocuğuyla tartışan, onun görüşlerine değer veren, sözlü alışverişe imkan sağlayan, her konuda çocuğuna iyi bir rehber olmaya çalışan davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır (Kuzgun, 1972) .

Bu tanım temel alınarak, öğrencilerle yapılan görüşmeler incelendiğinde özerklik; sorunların paylaşımı; görüş alışverişinde bulunma ve alınan kararların nedenlerini tartışmayı içeren karara katılma; dinleme, duygu ve düşüncelerin

rahatlıkla ifade edilmesini içeren iletişim; kontrolün, basit standartların ve esnekliğin bulunması; ihtiyaçlara duyarlılık; yönlendirme, destekleme ve açıklayıcı olmayı içeren rehberlik ve tutarlılık temalarının demokratik ana-baba tutumları içinde yer almasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin kendi ana babalarının demokratik tutumları ile ilgili betimlemeleri sonucu ortaya çıkan temalar ve temaların görülme sıklıkları Tablo 31’de verilmiştir.

Tablo 31

**Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Kendi Ana-
Babalarının Demokratik Tutumlarını Oluşturan Temalara Ait Frekans
Dağılımları**

Ana Baba Tutumu: Demokratik	Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük f	Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek f
Özerklik	21	3
Sorunları paylaşma	6	11
Karara Katılım: Görüş alışverişi Nedenlerin tartışılması	11	4
İletişim: Dinleme Duygu ve düşüncelerin ifadesi	6	5
Kurallar: Kontrol Basit standartlar Esneklik	11	2
İhtiyaçlara duyarlılık	3	2
Rehber Olmak: Yönlendirici Destekleyici Açıklayıcı	22	5
Tutarlılık	1	-
Toplam	81	32

Tablodan' da görülebileceği gibi sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin demokratik ana baba tutumunu tanımlarken benzer temalar kullandıkları ancak bunların sıklığının farklılık gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Sosyal kaygı düzeyi düşük olan öğrencilerin ailelerindeki demokratik tutuma ait temaların toplam frekans 81; sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinde demokratik tutuma ait temaların toplam frekans 32 dir. Toplam frekans dağılımları açısından ele alındığında sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilere göre, demokratik tutumlarla karşılaşma oranlarının daha fazla olduğu söylenebilir

Öğrencilerin demokratik tutuma ait yaşantılarına ve bu tutum içinde yer alan temalara da örnek oluşturacak alıntılar aşağıda yer almaktadır.

Sosyal kaygı düzeyi düşük bir öğrenci, ailedeki kararlara katılma konusunda ana babasının tutumunu şu şekilde açıklamıştır:

“.....Halamın oğlu burada üniversiteyi okuyacaktı. Burada Mersinde kalacak bir yer bulamadılar. Bizde kalacaktı. Karar verme sürecinde bana ve kardeşime danıştılar”, (Demokratik tutum- karara katılım: görüş alışverişi teması), (SKDD 2).

Bir diğer öğrenci de iletişim boyutunu aşağıdaki gibi betimlemiştir:

“...Mesela bazı arkadaşlarım var, annesi ile babası ile rahat konuşamıyor yani. Olur mu öyle şey konuşmamak. Bizde bu ortam yok, konuşabiliyorum ben rahatça. İstediğim gibi davranabiliyorum, rahat oluyorum” (Demokratik tutum- iletişim teması), (SKDD3).

Sorunlarını ailesi ile paylaşma konusunda belirli bir özerkliğe sahip olduğunu savunan öğrenci bu durumla ilgili şunları söylemiştir:

“...problemlerimin bence paylaşabileceklerimin hepsini paylaşmam. Mesela kendime özel şeylerin hepsini ailemle paylaşmam. Bence bir insanın arkadaşlarıyla da paylaşabileceği şeyler olmalı. Ailesiyle de olmalı. O yüzden çoğunu paylaşırım ama herşeyi de paylaşırım diyemem.....Aslında istesem paylaşırım. Bana göre kendi içinde

özel şeylerde olması lazım. Ailemle paylaşacağım şeyler ayrı, arkadaşlarımla paylaşacağım şeyler ayrı” (demokratik tutum- özerk olma teması), (SKDD4).

Koruyucu-istekçi ana-baba tutumu literatürde ana-babanın aşırı koruması, çocuğa gerektiğinden fazla kontrol ve özen göstermesi olarak tanımlanmaktadır (Yavuzer, 1999). Bu tanım ve öğrencilerle yapılan görüşmeler temel alındığında koruyucu ve istekçi ana baba tutumunun aşırı kontrol edici, aşırı nasihat verici ve aşırı ilgi gösterme temalarını kapsaması gerektiğine karar verilmiştir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin, kendi ana babalarının koruyucu ve istekçi tutumlarına yönelik betimlemeleri sonucu ortaya çıkan temalar ve bu temaların görülme oranları Tablo 32’de verilmiştir.

Tablo 32

Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Kendi Ana-Babalarının Koruyucu-İstekçi Tutumlarını Oluşturan Temalara Ait Frekans Dağılımları

Ana Baba Tutumu:	Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek
Koruyucu-İstekçi	f	f
Aşırı kontrol edici	1	15
Aşırı nasihat verme	5	10
Aşırı ilgi gösterme	—	5
Toplam	6	30

Tablo da görüldüğü gibi sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ailelerinde koruyucu- istekçi tutumlar görülmele birlikte bu tutumların toplam frekanslarının, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük olma durumuna göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, ailelerinin tutumunu betimlerken, koruyucu-istekçi olmayla ilgili temaları kullanma sıklığının (f : 30), sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre (f : 6) daha fazla olduğu görülmektedir. Buna göre sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin daha fazla koruyucu-istekçi tutumlarla karşılaştığı söylenebilir. Öğrencilerin koruyucu-istekçi

tutumuna ait yaşantılarına ve bu tutum içinde yer alan temalara da örnek oluşturacak alıntılar aşağıda yer almaktadır:

Sosyal kaygı düzeyi yüksek bir öğrenci, ailesinin aşırı ilgi ve aşırı kontrol etmesi konusunda ana-baba tutumunu şu şekilde açıklamıştır:

“.....her zamanki gibi annem bayağı üstüme düşüyor, çevreden arkadaşlardan falan bir zarar gelmemesi için elinden geleni yapıyor. ”(Koruyucu tutum: Aşırı ilgi ve aşırı kontrol temaları) (SKDY1).

Bir diğer öğrenci de aşırı kontrol etme boyutunu ise aşağıdaki gibi betimlemiştir:

“...Yani bu gün böyle yaptık, erkek arkadaşlarla gittik diyorum, yani işte diyor, bak dikkat et diyor (Koruyucu: Aşırı nasihat verme teması) ;Onu öyle demeyecektin, onu böyle yapmayacaktın, yapmasan iyi olurdu, niye böyle yaptın diyorlar (Koruyucu tutum: Aşırı kontrol teması) (SKDY2).

Sosyal kaygı düzeyi düşük bir öğrencide ailesinin aşırı nasihat etmesi konusunda ana-baba tutumu ile ilgili şunları söylemiştir:

“...genel olarak ağabeyim, annem, babam, ablalarım da var. Onlar kötü şeylerden uzak tutmaya çalışıyorlar sürekli böyle öğütler veriyorlar. (Koruyucu tutum: Aşırı nasihat verme teması) (SKDD1).

Literatürde, otoriter ana-baba tutumu çocuğuna olan sevgisini, çocuk istenilen şekilde davrandıkça gösteren, mutlak itaat bekleyen, istek ve emirlerin tartışmasız yerine getirilmesini isteyen, aksi halde cezaya baş vuran şeklinde tanımlanmaktadır (Kuzgun, 1972). Bu tanım temel alınarak ve öğrencilerle yapılan görüşmeler değerlendirildiğinde, görüşlerin alınmaması, sorunların paylaşılmaması, baskıcı, fiziksel, duygusal ve maddi ceza uygulanması, katı kuralların olması, manevi ihtiyaçların karşılanmaması temalarının otoriter ana baba tutumu içinde yer alması gerektiğine karar verilmiştir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin kendi ana baba tutumlarını betimlerken otoriter olmayla ilgili temaların görülme sıklıkları Tablo 33’de yer almaktadır.

Tablo 33

Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Ana Babalarının Otoriter Tutumlarını Oluşturan Temalara Ait Frekans Dağılımları

Ana Baba Tutumu: Otoriter	Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük f	Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek f
Görüşlerin alınmaması	1	6
Sorunların Paylaşılmaması	1	8
Baskıcı	4	9
Ceza: Fiziksel, Duygusal Maddi	3	8
Katı Kurallar	3	8
Manevi ihtiyaçların karşılanmaması	-	1
Toplam	12	40

Tablodan da görülebileceği gibi sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinde otoriter tutuma ait bu temalarla karşılaşma sıklığı (f : 40), sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre (f : 12) daha yüksektir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ailelerine göre daha fazla otoriter tutumlara sahip olduğu söylenebilir. Öğrencilerin otoriter tutuma ait yaşantılarına ve bu tutum içinde yer alan temalara da örnek oluşturacak alıntılar aşağıda yer almaktadır:

Sosyal kaygı düzeyi yüksek bir öğrenci otoriter tutum içinde yer alan manevi ihtiyaçlarının karşılanmaması konusunda ana babasının tutumunu şu şekilde açıklamıştır:

“..Bizde bir kral var. Kral yönetir bizde. Onun dediklerini uygularız, yani son karar babadan çıkar” (Otoriter tutum: Baskıcı tema), “.....Bizlerin görüşleri, fikirleri asla alınmaz” (Otoriter tutum:Görüşlerin alınması teması), “ ...Aslında ihtiyaçlarımız evet karşılanıyor, para bakımından ihtiyaçlarımız karşılanıyor ama manevi yönden kralımız biraz uzak bizden, kraliçemiz biraz daha yakın” (Otoriter tutum: Manevi ihtiyaçların karşılanmaması) (SKDY3).

Diğer bir öğrenci de baskıcı ve katı kurallar boyutunu aşağıdaki gibi betimlemiştir:

“..Sürekli benim iyiliğimi düşünüyorlar, onun için koydukları kuralların dışına çıkmamı istemiyorlar. Bazı konularda bana sürekli emir veriyorlar, mesela ders çalış diye fazla arkadaşlarının yanına gitme diye bu türden şeyler” (Otoriter tutum: Baskıcı ve katı kurallar temaları) (SKDY4) .

Çalışmada ana baba tutumları demokratik, koruyucu- istekçi ve otoriter tutumlar olarak alınmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucu bu üç tutum kapsamına girmeyen davranışlarla da karşılaştıkları gözlenmiştir. Bu davranışların ilgisiz; dengesiz ve kararsız tutumlar içinde yer almasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. İlgisiz ana baba tutumu literatürde çocuğunu ihmal etme, çocuğunun nerede ne yaptığı ile ilgilenmeme, çok az sevgi gösterme ve çocuğun davranışlarına en az düzeyde kontrol gösterme şeklinde tanımlanmaktadır (Yavuzer, 1993). Bu çalışmada yer alan görüşme verilerinde ilgisizlik dışında bu tutumun altında yer alabilecek başka temalara rastlanılmamıştır. O nedenle bu tutumu yalnızca ilgisizlik olarak tanımlanmasına karar verilmiştir. Dengesiz ve kararsız tutum ise, ana baba arasındaki görüş ayrılıkları, ana babanın gösterdiği değişken davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır (Yavuzer, 1993). Bu tutumun altında tutarsız ve eşit davranmama temasına yer verilmiştir. İlgisiz; dengesiz ve kararsız ana baba tutumlarına yönelik davranışların frekansları Tablo 34’de yer almaktadır.

Tablo 34

**Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük ve Yüksek Öğrencilerin Kendi
Ana Babalarının İlgisiz, Dengesiz ve Kararsız Tutumlarını
Betimlemeleriyle İlgili Frekansları**

Ana Baba Tutumu	Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük f	Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek f
İlgisiz Ana baba Tutumu	3	1
Toplam	3	1
Dengesiz ve Kararsız Tutum	3	6
Tutarsız eşit davranmama	-	2
Toplam	3	8

Tablo 34’de görüldüğü gibi, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin kendi ana baba tutumlarını ilgisiz olarak betimleme sıklığı (f : 1), sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre (f :3) daha düşüktür. Sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilere göre daha fazla ilgisiz tutumlarla karşılaştığı söylenebilir. Öğrencilerin ilgisiz ana-baba tutumuna ait yaşantılarına örnek oluşturacak alıntılar aşağıda yer almaktadır:

Öğrencilerden bir tanesi ilgisiz ana- baba tutumunu “*babam dersime falan karışmaz*” şeklinde betimlerken bir başka öğrenci de “*babam mesela sabah yedi akşam yedidir. İşten eve, evden işe falan. Öyle olunca bizimle pek ilgili değildir..*” şeklinde betimlemiştir.

Tablo 34’ de, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, ana baba tutumlarını betimlerken, dengesiz ve kararsız tutumları kullanma sıklığının (f :8), sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre (f : 1) daha fazla olduğu görülmektedir. Buna göre sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre daha tutarsız, dengesiz ana baba tutumları ile karşılaştığı söylenebilir. Öğrencilerin dengesiz ve kararsız ana-baba tutumuna ait yaşantılarına örnek oluşturacak alıntılar aşağıda yer almaktadır:

“...annemin bana karşı tutumları, davranışları hakkında tam kesin bir şey söyleyemem. Annemin psikolojik yapısı değişik, bir an başka oluyor bir an başka...” (Dengesiz ve Karasız tutum) (SKDD2).

“...Ailemin bana nasıl tepki vereceğini bilmiyorum..” , “...ağabeyimle bana eşit davranmıyorlar. Ama konuşmalarında beni daha üstün tutuyor...”. (Dengesiz ve Karasız tutum) (SKDY5).

Ayrıca görüşmeler sonucunda yapılan içerik analizlerine göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek olan öğrencilerin sorunlarını yalnızca anneleri ile paylaştığı; sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin yarısının anne ve babası ile; 2’sinin ise annesi ile paylaştığı; bir öğrencinin de bu konuda daha özerk bir davranış sergileyerek kendi sorunlarını öncelikle kendisinin çözmeye çalıştığı ortaya çıkmıştır.

4.4.2.Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Sosyal Ortamlarda Neler Hissettiklerine İlişkin Görüşmelere Ait Bulgular

Sosyal kaygılı öğrencilerin sosyal ortamlarda neler hissettikleri araştırma amaçlarımız içinde yer almamakla birlikte araştırmada kullanılan ODK ve SKH Ölçeklerinin sosyal kaygısı yüksek ve düşük öğrencileri ayırt edebilme gücüne ait bir kanıt oluşturacağı düşünüldükten görüşme yapılan öğrencilere, sosyal ortamlara girdiklerinde neler hissettikleri ve bu durum ile anne ve babalarının tutumları arasında bir ilişkinin olup olmadığı sorulmuştur. Sosyal kaygı düzeyi yüksek altı öğrencinin hepsi sosyal ortamlara girdiklerinde sıkıldıklarını; sosyal kaygı düzeyi düşük 6 öğrencinin hepsi ise sosyal ortamlarda kendilerini rahat hissettiklerini belirtmişlerdir. Sosyal Kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin bu konudaki düşünceleri aşağıdaki alıntılarda yer almaktadır:

“..sosyal toplantılara pek girmem o tarz şeylerden sıkılıyorum. Yani sıkılıyorum, özellikle kalabalığın karşısına tek başına çıkıp konuşmam heyecanlanırım. Kalbim çarpıyor. Karnım ağrıyor, ellerim titremeye başlıyor. Bacaklarımı tutamıyorum çok ilginç bir his..” (SKDY1).

“..rahat değilim, çünkü ben odama kapanmayı yalnız kalmayı yani ne bileyim topluma girmekten nefret ediyorum. Toplumu sevmem..”(SKDY2).

“..önceleri çekingen hissediyorum, eğer konu iyi ise açılabilirim, eğer konu iyi değilse, mesela ben sınıfıma hala alışamadım . Hala çok sıkılıyorum sınıfımdan..”(SKDY3).

“..Çok fazla kalabalığı sevmem. Daha çok yalnız kalmayı tercih ediyorum. Mesela sınıfta bile çok fazla aktif değilim. Sürekli geri planda olmayı seviyorum ...“(SKDY4).

Sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin bu konudaki düşünceleri ise, “..sosyal ortamlarda rahatımdır, rahat davranırım (SKDD1); sosyal ortamlarda rahat hissedirim (SKDD2), (SKDD6); sosyal ortamlarda iyi hissedirim (SKDD3)”şeklinde ifade etmektedirler.

Ayrıca görüşme yapılan 12 öğrenciden sekizi sosyal ortamlarda neler hissettikleri ile ana baba tutumları arasında bir ilişkinin olduğunu; iki öğrencinin de sosyal ortamlarda sıkılma nedenlerinin ana baba tutumları ile ilişkisinin olmadığını, kendi içlerinden geldiğini, anne ve babaları onları sosyal olmaya yönlendirseler bile bu sıkılmanın kendilerinden kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Sosyal ortamlarda neler hissettikleri ile ana-baba tutumları arasında bir ilişkinin olmadığını “..zannetmiyorum . Benden kaynaklanıyor. Onlar toplumun arasına falan götürüyorlar. Ben yine toplumdaki çok sıkılıyorum. Annem benimle uğraşiyor bunları yenmem için ama ben yenemiyorum, kendi içimde yenemiyorum“(SKDY1).şeklinde ifade etmiştir.

İlişki kuran bir öğrenci de bu ilişkiyi “..evet var. Örneğin misafirler gidince yorum yapıyorlar, onu öyle demeyecektin, onu böyle yapmayacaktın, yapmasan iyi olurdu, ben de gidip odama kapanıyorum, yalnız kalmayı tercih ediyorum” (SKDY2) şeklinde belirtmiştir. İlişki kuran diğer öğrenciler de bu ilişkiyi şu şekilde açıklamışlardır:

“...Tabiki de. Eğer beni sıkarlarsa yani beni kısıtlarlarsa muhakkak bende özgüveni yitirtecektir. Bir ortama girdiğimde acaba nasıl yaparım; acaba bu insan benim hakkımda şu an ne düşünüyordur ya da nasıl davranırsam onların ilgisini çekerim. Yani ben bu tür kaygılar içerisinde değilim. Sonuçta benim çevrem çok geniştir..... ”(SKDD5).

“..var özellikle babamla var. Babam sosyalliği çok sever. Siyasetle birebir olmasa da uğraşır. Sosyal olmamı destekler. Annem de böyledir..... ”(SKDD2).

“...Tabi ki. Eğer yani benim annem babam bana karşı baskıcı olsaydı şu an sizinle konuştuğum yani bu kadar rahat olmazdım. Size karşı net cevaplar veremeyebilirdim. ” (SKDD4).

“..evet kurabiliyorum. Ailem kuralcı olmasaydı bir topluma girdiğim zaman kendimi özgür hissedebilirdim. Sürekli konuşma hakkında bulabilirdim.”(SKDY4).

Yukarıda yer alan alıntılardan da anlaşılacağı gibi genel olarak öğrencilerin sosyal ortamlarda kaygılı hissetmelerini ana baba tutumları ile ilişkilendirdikleri söylenebilir. Sosyal ortamlara girmede sosyal kaygı düzeyi düşük öğrenciler, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilere göre, aileleri tarafından daha fazla desteklendikleri; sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ise sosyal ortamlara girmelerinde, daha kısıtlayıcı ve daha fazla eleştirel tutumlarla karşılaştıkları söylenebilir.

4.4.3. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Ailelerinde Yer Alan Risk Faktörlerine İlişkin Görüşmelere Ait Bulgular

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri ailelerinde yer alan risk faktörlerine yönelik bilgi toplamak amacıyla görüşme formunda yer alan “Aile ortamında senin gelişimini olumsuz yönde etkilediğini; keşke benim ailemde olmasaydı, kendimi daha iyi hissederdim diye düşündüğün durumlar var mı? Bunlar nelerdir? “ sorusu sorulmuştur.

Öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda, sosyal kaygı düzeyi yüksek olan öğrenciler, ailelerinde yer alan ve kendi gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri risk faktörlerini “*kardeş ölümü, aile bireylerinden birinin (ağabey)*

süreğen bir hastalığının olması (Akdeniz anemisi gibi), ekonomik sorunlar, anne-baba arasındaki eğitim farkı, anne baba arasındaki geçimsizlik, babanın alkol alması, kasabada yaşanması, babanın otoriter tutumu, ailenin koruyucu tutuma sahip olması, aile büyüğü (babaanne gibi) ile birlikte yaşanması” şeklinde ifade etmişlerdir.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek olan bir öğrenci, ailesinde kendisini olumsuz yönde etkileyen faktörün yer almadığını belirtmiştir. Bu öğrenci anne babası boşanmış olmasına karşın, boşanmayı kendi gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak değil, kendi gelişimine olumlu yönde etkileyen bir faktör olarak göstermektedir. Bununla ilgili olarak öğrenci şunları söylemiştir:

“ Boşanmayı bazen düşünüyorum ama cidden boşanmaları gerektiğini bende biliyorum. Çünkü ben de yaşamıştım evde huzur yoktu. Bu beni çok olumsuz yönde etkiliyordu. Ayrılmaları iyi oldu. Babam biraz şeydir yani demokratik değildir ondan dolayı ben cidden rahatım. Ama o zaman olmayacaktım. Bu tarzı beni çok olumsuz etkileyecekti. Şu anki durumum benim biraz daha açılmış ben daha fazla içine kapanıktım. Doğru düzgün arkadaşım da yoktu. Babamdan ayrılmak herhalde olumlu etkiledi. Üvey babam cidden demokratik bir insan babamın aksine. O aksine bu tarz çekindiğim konulara beni iter. Neden çekiniyorsun bunları aşman lazım diyen bir insan. Bu da beni artı yönde etkiliyor” (SKDY1).

Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinde yer alan risk faktörleri konusundaki görüşleri aşağıdaki alıntılarda yer almaktadır:

“...kardeşimin ölümü,geçmişte babamın hastalanması bunun dışında benim gelişimimi etkileyen olumsuz bir şey olmadı...” (SKDY2)

“..annemle babam arasında bir eğitim sorunu var. Annem eğitilmiş, babam ilkokula kadar okuyabilmiş, aralarında büyük bir uçurum var. Uçurum çok ciddi, gerçekten bazen çok ciddi boyutlara ulaşıyor. Bazen kavgalara yol açıyor. Bu durum beni çok kötü etkiliyor. Ben bir örnek vereyim matematik yazılısına girecektim, girmeden önce annem, babamla gerçekten çok şiddetli bir kavga etmişlerdi. Kavga beni o kadar kötü etkiledi ki matematik yazılısından kötü not aldım. Hayatımda hiç almadığım notu aldım. Anneme bu konuyu açtım, çok üzüldü.Öğretmenime bu

durumu söylememi istedi, tekrar yazılı yapmasını istedi. Ama kendimde o gücü bulamadım. O kavga beni gerçekten çok etkiledi... (SKDY3).

“..ekonomik sorunlar var tabi. Benim için ekonomi fazla önemli değil. Önemli olan huzur, önemli olan güzel bir ortamda olmam. Babamla annemin hiç tartışmamasını isterim, isterse biz çok fakir olalım benim için önemli değil..”(SKDY4).

“..Kasabada yaşanması, babamın çok sert olması, ağabeyimin Akdeniz Anemisi hastalına yakalanmış olması...” (SKDY5).

“...Biz babaannemle birlikte yaşıyoruz .Bazen onunla takışıyoruz. Çok severim onu ama bazen keşke ayrı otursak diye düşünürüm. Annemle babamdan bana daha çok karışır. Her şeye karışır.Bir de beni aşırı korumaları var. Bana çocukmuşum gibi davranıyorlar. Küçük bir çocuğa verilecek öğütler veriyorlar. Bunların olmasını istemezdim...” (SKDY6).

Sosyal kaygı düzeyi düşük öğrenciler ise ailelerinde yer alan risk faktörlerini ifade ederlerken iki öğrenci ailelerinde kendi gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen bir durumun olmadığını, ev içinde rahat olduklarını ve neşeli bir ortam içinde bulduklarını ifade ederken, bir öğrenci de, ailesinde yer alan risk faktörlerini gelip geçici kardeşi ile ilgili çatışmalar, ve bir kardeşinin kaybı ve anne baba arasındaki geçimsizlik şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca görüşme yapılan 6 sosyal kaygı düzeyi düşük öğrenciden bir tanesi, anne babası boşanmış olmasına karşın kaygı düzeyi yüksek öğrencide olduğu gibi, kendi gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak ifade etmemiştir.

Sosyal kaygı düzeyi düşük ve yüksek öğrencilerin ailelerinde yer alan risk faktörleri konusundaki görüşleri aşağıdaki alıntılarda yer almaktadır:

“....böyle bir durum yok. Çalışma ortamım iyi, evde şimdilik her şey iyi bir sorun yok“ (SKDD1)

“....öyle bir durum yok. Zaten evde neşeli bir ortam var. Bu da öğrenciyi olumlu yönde etkiliyor” (SKDD3).

“..Kasabada yaşanması, babamın çok sert olması, ağabeyimin Akdeniz Anemisi hastalına yakalanmış olması...” (SKDY5).

“...Biz babaannemle birlikte yaşıyoruz .Bazen onunla takışıyoruz. Çok severim onu ama bazen keşke ayrı otursak diye düşünürüm. Annemle babamdan bana daha çok karışır. Her şeyime karışır.Bir de beni aşırı korumaları var. Bana çocukmuşum gibi davranıyorlar. Küçük bir çocuğa verilecek öğütler veriyorlar. Bunların olmasını istemezdim...” (SKDY6).

Sosyal kaygı düzeyi düşük öğrenciler ise ailelerinde yer alan risk faktörlerini ifade ederlerken iki öğrenci ailelerinde kendi gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen bir durumun olmadığını, ev içinde rahat olduklarını ve neşeli bir ortam içinde bulduklarını ifade ederken, bir öğrenci de, ailesinde yer alan risk faktörlerini gelip geçici kardeşi ile ilgili çatışmalar, ve bir kardeşinin kaybı ve anne baba arasındaki geçimsizlik şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca görüşme yapılan 6 sosyal kaygı düzeyi düşük öğrenciden bir tanesi, anne babası boşanmış olmasına karşın kaygı düzeyi yüksek öğrencide olduğu gibi, kendi gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak ifade etmemiştir.

Sosyal kaygı düzeyi düşük ve yüksek öğrencilerin ailelerinde yer alan risk faktörleri konusundaki görüşleri aşağıdaki alıntılarda yer almaktadır:

“....böyle bir durum yok. Çalışma ortamım iyi, evde şimdilik her şey iyi bir sorun yok“ (SKDD1)

“....öyle bir durum yok. Zaten evde neşeli bir ortam var. Bu da öğrenciyi olumlu yönde etkiliyor” (SKDD3).

“...öğle bir durum yok sanırım. Tabi birkaç küçük şey, ne bileyim anne baba arasındaki pürüzler, beni acayip etkiliyor.Sonuçta çok fazla olmuyor ama beni çok etkiliyor. Anneme söyledim zaten. Annem bunun çok normal olabileceğini, anne baba arasında pürüzlerin çıkabileceğini söyledi. Ben böyle şeylere çok önem verdiğim için belki bunlar çok etkiliyor. Az bile olsa benim annemin babamın arada bir tartışması beni etkiliyor.” (SKDD4).

Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin sosyal kaygı düzeyi düşük olanlara göre aile içinde yer alan risk faktörlerine daha çok değindikleri, daha fazla aile içi problemlerle karşılaştıkları söylenebilir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, istatistiksel ve içerik analizleri sonucunda elde edilen bulgular tartışılacak ve yorumlanacaktır.

5.1. Ana Baba Tutumları ve Cinsiyete Göre Lise İkinci Sınıf Öğrencilerinin Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma ile Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Düzeylerine İlişkin Bulgulara Yönelik Yorumlar

Araştırmada, lise ikinci sınıf öğrencilerinin sosyal ortamlarda, Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği ve Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği puanlarının ana baba tutumları ve cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda Tablo 9 ve 11’de görüldüğü gibi, ana baba tutumlarının Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği ve Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği puanları üzerindeki temel etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu temel etkinin, hangi ana baba tutumlarından kaynaklandığını belirlemek için, yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, koruyucu - istekçi ve otoriter ana-baba tutumlarına maruz kalan ergenlerin, Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği ve Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeklerinden yüksek puan aldıkları, demokratik ana- baba tutumuna sahip öğrencilerin ise bu tür ölçeklerden düşük puan aldıkları ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bulgular literatür sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Literatür incelendiğinde otoriter, aşırı koruyucu ebeveyn tarzlarının, sosyal kaygının meydana gelmesinde, önemli bir rol oynamadığı görülmektedir. Sınırlayıcı ve aşırı koruyucu ebeveyn tarzı, çocuğun bağımsızlık, otonomi ve yeteneklerini kısıtlamakta ve bu durum da ebeveyne bağımlılık olarak geri dönmektedir. Ebeveynin ilgisiz ve dışlayıcı tavırları, çocukta güçlü bir şekilde onaylanma ve kabul görme ihtiyacı duymasına neden olabilmektedir.

Anne babanın çocuğun gerçek ihtiyaçlarına önem vermemesi çocukta yanlış değerlendirilme korkusunun gelişmesine neden olabilmektedir (Alloman ve Crandall, 1972).

Olumsuz değerlendirilme korkusu, sadece sosyal kaygının temel nedeni değil, ayrıca çekingen bireylerin de bir özelliğidir. Ebeveynlerin, çocuklarının dış görünüşlerine ve tavırlarına aşırı önem vermesi, çocuğun devamlı dışarıdan izlendiği ve eleştiriliyormuş hissine kapılmasına neden olabilmektedir. Aşırı koruyucu ebeveyn tarzında, anne babanın başkalarının kendileri hakkındaki görüşlerine önem vermesi, kendi güvensizliklerinden ileri geldiği belirtilmektedir (Buss,1980; Akt.Takako,1994).

Ebeveynlerin çocuklarının otonomisini engellemesine veya çocuğu çevreden edinebileceği deneyimlerden izole etmesine “aşırı koruyuculuk” denilmektedir. Aşırı koruma, sosyal kaygı ile ilişkilidir. Çocuk, sosyal becerilerini geliştiremeyebilir, çünkü kendi girişimi engellenmiştir ya da sosyal deneyimlerden izole edilmiştir. Ebeveynler, çocuğun özerk davranışına, aşırı koruyucu ya da reddedici olarak tepkide bulduklarında, çocuk özerkliği utangaçlıkla ya da kaygıyla ilişkilendirmeyi öğrenir. Ailenin sosyalleşebilme eksikliği, başkalarının yaptığı değerlendirmelere aşırı önem verme, çocuğu izole etme, aşırı koruma, reddetme ve duygusal destek eksikliği ile ilgili genel yetiştirme davranışları gibi, sosyal yetiştirme davranışının hepsinin sosyal kaygıyla ilişkili olduğu araştırma sonuçlarında da görülmektedir (Bögels, Oosten, Muris, Smulders, 2001).

Cinsiyet ve ana-baba tutumu değişkenlerinin, Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği puanları ve Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği puanları üzerindeki ortak etkileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Tablo 9 ve 11’ de görüldüğü gibi kız ve erkek öğrencilerin Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği ve Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Literatüre bakıldığında, sosyal kaygının, hangi cinsiyette daha fazla görüldüğüne ilişkin araştırma bulgularının, birbirleri ile tutarlı olmadığı görülmektedir. Bazı çalışmalarda, erkeklerin sosyal kaygı düzeyleri farklı olurken, bazı çalışmalarda ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Leary ve Kowalski,1995; WPA, 1995).

Watson ve Friend (1969) Üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmasında Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçeği ve Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçeği puanları arasında, kız ve erkek öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulmuştur. Warren, Good ve Velten (1984) orta okul (7, 8 ve 9. sınıf) öğrencileri ile yaptığı çalışmasında her iki ölçekte de cinsiyete ilişkin istatistiksel fark olmadığını belirtmişlerdir. Gümüş'ün (1997) Üniversite öğrencileri ile Öztaş (1996)'ın ise, kültürler arası yapmış olduğu çalışmalarında, kız ve erkek öğrenciler arasında sosyal durumlarda yaşanan rahatsızlık ve bu durumlara girme sıklığı açısından, istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı belirtilmektedir.

Bazı epidemiyolojik çalışmalarda, sosyal fobinin, kadınlarda daha sık olduğu, ancak kliniğe başvuranların, daha çok erkeklerden oluştuğu ifade edilmektedir (Karacan, Şenol, Şener, 1996; WPA, 1995).

5.2. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Ana Baba Tutumlarını Algılamalarına İlişkin Bulguların Yorumu

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin, kendi ana baba tutumlarını betimlemelerine ilişkin sonuçlara bakıldığında, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ailelerinde demokratik, koruyucu, otoriter tutumların yer aldığını ancak bunların görülme sıklıklarının farklı olduğu söylenebilir. Bu sonuçlara göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinde, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ailelerine göre demokratik tutumların görülme oranının daha az, koruyucu ve otoriter tutumların görülme oranının ise sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre daha fazla olduğu söylenebilir.

Ayrıca görüşmeler sonucunda, ana- baba tutumlarına yönelik daha detaylı bilgilere de ulaşılmıştır. Bu çalışma da ana- baba tutumları demokratik, koruyucu istekçi, otoriter tutum olarak alınmıştır. Görüşmeler sonucunda, ana baba tutumlarını bu üç boyut içinde almanın yeterli olmadığı görülmüştür. İlgisiz, kararsız ve tutarsız ana- baba tutumları da söz konusudur. Bu nedenle, ana baba tutumlarını değerlendirmede kullanılan Ana Baba Tutum Ölçeğinin bu bağlamda yeterli olmadığı düşünülebilir. Yapılan görüşmelerde, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin problemlerini sadece

anneleri ile paylaştıkları sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ise sorunlarını ana babaları ile paylaştıkları gözlenmiştir. Bu bulgu da sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilere göre daha demokratik bir ortamda bulduklarının bir başka kanıtı olarak düşünülebilir.

Sonuç olarak, bu araştırmanın hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri kullanılarak elde edilen bulgularına göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek lise ikinci sınıf öğrencilerinin otoriter ve koruyucu ana-baba tutumlarına sahip olduğu söylenebilir.

5.3. Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Ailelerinde Yer Alan Risk Faktörlerine İlişkin Bulguların Yorumu

Araştırmada, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ailelerinde yer alan risk faktörlerinin neler olduğu da incelenmiştir. İki farklı araştırma yöntemi kullanılarak elde edilen bulgular birlikte yorumlanmıştır. Yapılan Ki- Kare ve oran testleri sonucunda, sosyal kaygı düzeyinin, anne ve babanın beraber yaşayıp yaşamama durumu, evin kalabalık olma durumu, anne ve babanın eğitim durumu, ailenin gelir düzeyi, ailenin çocuğunu arkadaşları ile kıyaslama, ailenin sosyal faaliyetlere katılma durumuna göre değiştiğini, doğum sırası, aile tipi, evden taşınma, ailede süregelen bir hastalığı olan bir üyenin olması, ailede psikolojik rahatsızlığın olması, babanın alkol kullanma durumu, anne babanın birbirine karşı fiziksel şiddet uygulaması, anne babanın birbiri ile kavga etme, ailenin çocuğunu cezalandırma, ailenin cinsiyet ayrımı yapması durumlarına göre değişmediği söylenebilir.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre daha fazla risk faktörlerine değindikleri görülmektedir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek olan öğrencilerin ailelerinde yer alan ve kendi gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri risk faktörlerini “ *kardeş ölümü, aile bireylerinden birinin (ağabey) süregelen bir hastalığının olması (Akdeniz anemisi gibi), ekonomik sorunlar, anne-baba arasındaki eğitim farkı, anne baba arasındaki geçimsizlik, babanın alkol alması, kasabada yaşanması, babanın otoriter tutumu, babanın geçmişte hasta olması, ailenin koruyucu tutuma sahip olması, aile büyüğü (babaanne gibi) ile birlikte yaşanması*”

şeklinde ifade etmişlerdir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek olan bir öğrenci aile içinde kendisini olumsuz yönde etkileyen bir faktörün yer olmadığını ifade etmiştir. Bu öğrenci, anne babasının boşanmış olmasına karşın, boşanmayı kendi gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak değil, kendi gelişimini olumlu yönde etkileyen bir faktör olarak göstermiştir. Sosyal kaygı düzeyi düşük öğrenciler ise aile risk faktörlerini ifade ederlerken, altı öğrenciden ikisi ailelerinde kendi gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen bir durumun olmadığını, ev içinde rahat olduklarını ve neşe ortamı içinde bulduklarını ifade ederken, bir öğrenci de gelip geçici kardeş çatışmaları yaşadığını ve ayrıca kardeş kaybı ve anne baba arasındaki geçimsizlik şeklinde ifade etmişlerdir. Ayrıca görüşme yapılan 6 öğrenciden bir öğrenci de anne babası boşanmış olmasına karşın sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencide olduğu gibi, anne babasının boşanmış olmasını kendi gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir risk faktörü olarak ifade etmemiştir. Bu araştırmada, boşanma sosyal kaygı açısından bir risk faktörü olarak düşünülmüştür. Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, sosyal kaygının anne babalarının birlikte yaşayıp yaşamamalarına göre değiştiği gözlenmiştir. Kullanılan oran testi (z) sonucuna göre, bu değişimin yönünü söylemek olası değildir. Ancak değişimin istatistiksel olarak anlamlı çıkması nedeniyle, boşanma bir risk faktörü olarak alınabilir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrenciler içinde anne babası boşanmış iki öğrenci ile yapılan görüşme sonuçlarına göre, her iki öğrenci de boşanmayı bir risk faktörü olarak görmediklerini ifade etmişlerdir. Aksine daha önce yaşamış oldukları huzursuz ortamdaki kurtulmuş olmalarının kendi gelişimlerini olumlu etkilediğini ifade etmişlerdir. Burada nicel ve nitel verilerin sonuçları ilk bakışta çelişiyor gibi görünse de aslında bu sonuçların birbirini tamamladığı düşünülmektedir. Şöyle ki, Steinberg ve Levine (1997), son zamanlarda boşanmayla ilgili yapılan araştırma sonuçlarına göre, boşanmanın ergen için çok acı verici olduğunu, ergenin huzursuz bir ortamda yaşamasının, boşanmaya göre daha da olumsuz etkilere yol açtığını belirtmektedirler. Gerard ve Buchler'in (1999) ailede yer alan risk faktörlerine ait etkileşimsel modeline göre de, risk faktörü olduğu düşünülen boşanmanın zararlı etkilerinin çocuğun sağlıklı bir ortamda bulunmasıyla azaldığı söylenilebilir. Boşanmanın sosyal kaygı açısından nicel verilerin sonuçlarına bakılarak bir risk faktörü olarak değerlendirilmesi, ya da nitel verilerin sonuçlarına bakılarak bir risk faktörü olarak değerlendirilmemesinin şu aşamada doğru olmayacağı düşünülmektedir. Boşanmanın bir risk faktörü olarak alınabilmesi için ergenin boşanma sonrası hangi koşullarda da bulunduğu, bu durumu

nasıl yaşadığı, nasıl algıladığı, ailesi tarafından bu duruma nasıl hazırlandığı da önem taşımaktadır. Elde edilen nicel ve nitel sonuçlar beraber değerlendirildiğinde, anne ve babanın evlilik statülerinin ergeni çok fazla etkilemediği, ergenin içinde bulunduğu ortamda ona nasıl davranıldığına daha önemli olduğu söylenebilir. Boşanmanın bir risk faktörü olup olmadığını, ergenin boşanma sonrası içinde bulunduğu koşulların belirleyeceği düşünülebilir.

Sosyal kaygı açısından ailede bulunan birey sayısı, başka bir ifade ile evin kalabalık olma durumu, bu çalışmada bir risk faktörü olarak alınmıştır. Bu bulgu için yapılan istatistiksel analizler sonucunda, sosyal kaygı düzeyinin, evde yaşayan birey sayısına göre değiştiği görülmektedir. Evde yaşayan birey sayısı ile sosyal kaygı düzeyi arasında .23 düzeyinde bir korelasyon söz konusudur. Tablo 14' de görüldüğü gibi sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinde, altı ve daha fazla bireyin olma durumunun görülme sıklığı ($f=25$), sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre ($f= 11$) daha fazladır. Bu bulgulara dayanarak, sosyal kaygılı öğrencilerin daha kalabalık ailelerden geldiği söylenebilir. Ailenin kalabalık olması bireylerin maddi manevi ihtiyaçlarının karşılanmasında sorun yaratabilir. Kalabalık bir ailede birey kendini ifade etmede zorlanabilir ya da kardeşleri ile daha fazla kıyaslanma durumunda kalabilir. Bu gibi durumların öğrencinin değerlendirilme korkusunu artırabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma kapsamında yapılan yazın taraması sonucunda ilk ve tek çocuk olan kişilerin utangaç olmaya eğilimi olduğu belirtilmektedir. Buna neden olarak da ebeveynlerin diğer küçük çocuklarına oranla, ilk çocukları üzerinde büyük beklentilere sahip olmaları ve bununda çocukta sosyal yetersizlik hissi uyandırması gösterilmektedir. Bunun yanında, daha sonraki çocuklar doğunca, ilk çocuğa olan ilginin azaldığı belirtilmektedir. Aynı zamanda daha sonra doğanlar daha güçsüz olduklarından dolayı belirli sosyal becerileri edinmek için zorlanırlar ve kardeşlerine karşı uzlaşma becerilerini geliştirirler ve bu da utangaçlığı ortadan kaldırmaktadır. Ebeveynin ilk doğan çocuğa karşı gösterdiği sevgi azalırken sonradan doğana karşı sevgisinin arttığı kanıtlanmıştır. Anneler ilk doğan veya tek çocuklarının arkadaş gruplarında çekingen olduklarını belirtmişlerdir, sonraki doğumlarda bu durum azalmaktadır (Zimbardo (1977, Akt.Takako, 1994). Bu bilgilere dayanarak bu çalışmada da doğum sırası, bir risk faktörü olarak alınmıştır. Bu araştırmanın bulgularına göre,

sosyal kaygı düzeyinin birinci, ikinci ya da üçüncü çocuk olma durumuna göre değişmediği söylenebilir. Bu sonucun, Zimbardo'nun araştırma bulguları ile çeliştiği düşünülebilir. Takako (1994) çalışmasında, sosyal kaygı ile doğum sırası arasındaki ilişki üzerine çalışmaların çok sınırlı olduğunu ve bu ilişki üzerine daha fazla araştırma yapılması gerektiğini belirtmektedir. Türkiye'de de bu değişkenin ele alınarak yapıldığı çalışmalara rastlanmamıştır. Bu değişkenin ilk çocuğun ana- babaları tarafından kız ya da erkek olarak istenmesi durumunun da ele alınarak daha detaylı çalışmalar yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Anne ve babanın eğitim düzeyleri bu çalışmada risk faktörü olarak ele alınmıştır. Anne ve babanın eğitim düzeyleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, sosyal kaygı düzeyinin, annenin eğitim düzeyine göre değiştiği bulunmuştur. Sosyal kaygı düzeyi ile annenin eğitim düzeyi arasında .43 düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Sosyal kaygı düzeyi yüksek olan öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerinin, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre daha düşük olduğu söylenebilir. Aynı zamanda sosyal kaygının, babanın eğitim düzeyine göre de değiştiği ortaya çıkmıştır. Sosyal kaygı düzeyi ile babanın eğitim düzeyi arasında .38 düzeyinde bir ilişki söz konusudur. Öğrencilerle yapılan görüşme sonuçlarına bakılarak, anne-babanın eğitim durumlarının düşük olması ya da anne ile babanın eğitim düzeylerinde fark olması da öğrencileri olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Gümüş (1997) çalışmasında, üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı düzeylerinin, anne ve babalarının eğitim düzeyine göre değiştiğini, anne ve babaların eğitim düzeyi düşükçe öğrencilerin sosyal kaygı düzeylerinin arttığını belirtmektedir.

Gümüş'ün (1997) de belirttiği gibi, ana- babanın eğitim seviyesinin düşük olması, çalışmasında da belirttiği gibi anne babanın sağlıklı iletişim kurma, çocukların kendilerini rahat ifade etmelerine ve karar almalarına uygun ortam yaratma konusunda yetersiz kalacağı ve daha çok otoriter, koruyucu bir tutum sergileyeceği düşünülmektedir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerle yapılan görüşmelerin analizleri de bu düşünceyi destekler niteliktedir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrenciler, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre daha fazla otoriter ve koruyucu davranış

örüntüleri ile karşılaşmaktadırlar. Bu araştırma bulgularına göre anne ve babanın eğitim düzeyleri sosyal kaygı açısından bir risk faktörü olarak değerlendirilebilir.

Ailenin gelir durumu da bu çalışmada sosyal kaygı düzeyi açısından bir risk faktörü olarak düşünülmüştür. Yapılan istatistiksel analizlerin sonucunda, sosyal kaygı düzeyinin ekonomik gelire göre değiştiği söylenebilir. Sosyal kaygı düzeyi ile ekonomik gelir arasında .30 düzeyinde bir ilişki söz konusudur. Tablo 16'da görüldüğü gibi sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre daha düşük aylık gelire sahip ailelerden geldiği söylenebilir. Moutier ve Stein (1999)'in epidemiyolojik çalışma sonuçlarına göre sosyal kaygılı bireylerin düşük gelir düzeyine sahip olduklarını belirtmektedir.

Gerek eğitim, gerekse ekonomik gelir düzeyi sosyo ekonomik düzeyin belirlenmesinde önemli bir göstergedir. David, Hüge ve George (1994), düşük sosyo ekonomik düzeydeki ailelerden gelen çocuklarda, sosyal kaygı düzeyi anlamlı düzeyde yüksek olduğunu belirtmektedir.

Aile tipi bu çalışmada bir risk faktörü olarak düşünülmüştür. Sosyal kaygı düzeyinin aile tipine (çekirdek ve geniş aile) göre değişip değişmediğini araştırmak için, yapılan istatistiksel analiz sonucunda, ailenin geniş ya da çekirdek aile olma durumu risk faktörü olarak alınmayabilir. Sosyal kaygı açısından ailenin çekirdek ya da geniş aile olma durumundan daha çok, aile bireylerinin ergene karşı tutumlarının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma kapsamında yapılan görüşmeler sonucunda kaygı düzeyi yüksek bir öğrenci, anneanesi ile birlikte yaşamayı bir risk faktörü olarak ifade etmiştir. Risk faktörü olmasının nedenini ise anne ve babasından daha fazla kendisine anneanesinin karıştığını ifade etmektedir. Sosyal kaygı açısından ailenin çekirdek ya da geniş olması bir risk faktörü olarak ele alınmayabilir, ancak aileyi oluşturan bireylerin tutumlarının önemli bir risk faktörü olduğu bu araştırma bulgularına dayanılarak düşünülebilir.

Ziller (1973,Akt.Takako, 1994) 8. sınıf öğrencilerinde coğrafi değişikliklerin psikolojik etkilerini araştırdığı çalışma sonuçlarına göre, çok fazla taşınan çocukların kendilerini taşınmayan çocuklara göre değişik, tuhaf, yabancı ve yalnız olarak niteleyip bu değişikliklerden sonra kendilerine olan güvenlerinin azaldığını ifade etmektedir. Bu

çocukların kendi kişiliklerini oluşturmada zorluk çektikleri, yeniliklere uymakta zorlandıkları, yeni yerlerdeki yabancılara alışamadıkları aynı zamanda, bu çocuklarda kişilik, bir yere ait olma ve devamlılık gibi duyguların gelişmesinin zor olduğu belirtilmektedir. Takako (1994) da sosyal kaygının, ailesel ve gelişimsel nedenlerini araştırdığı çalışmasında, taşınmayı bağımsız değişken olarak almıştır. Araştırma sonuçlarına göre utangaç çocukların ailelerinin sosyal kaygılı olan ve olmayan çocukların ailelerinden daha sık taşınmanın olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmada da taşınma bir risk faktörü olarak ele alınmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda sosyal kaygının evden taşınma sıklığına göre değişmediği söylenebilir. Tablo 13'de sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin evden taşınma oranlarının çok az olduğu görülmektedir. Her iki grup için de ev değişimi nedeniyle sürekli çevre değiştirme yaşantılarının çok olmadığı düşünülebilir.

Leary ve Kowalski (1995)' ye göre, sosyal kaygılı bireylerin yakın akrabalarının da sosyal kaygısı olmayan bireylere göre daha fazla belli sağlık problemleri yaşadığını belirtmektedirler. Bu nedenle ailede süregelen hastalığın olma durumu, bu çalışmada bir risk faktörü olarak ele alınmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, sosyal kaygı düzeyinin ailede süregelen hastalığın olma, olmama durumuna ve öğrencilerin bu konuda bilgi sahibi olmama durumuna göre değişmediği söylenebilir. Tablo 13'de sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinde süregelen hastalığın görülme sıklığı ile ($f=14$), sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ailelerinde görülme sıklığının ($f= 16$) birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Ancak öğrencinin bu konuda bir fikrinin olup olmaması açısından bakıldığında, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin bu konuyu bilmeme frekansları ($f= 15, n=66$), sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin frekanslarına göre ($f= 6, n=54$) daha fazladır. Bu bulgu, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin bu konuda, daha koruyucu bir tutumla karşı karşıya olduklarını ya da aile içinde açık bir iletişim tarzının olmadığı düşünülebilir. Aynı şekilde yapılan istatistiksel analizler sonucu sosyal kaygı düzeyinin, ailede psikolojik rahatsızlığın olup olmama durumuna göre değişmediği söylenebilir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ailelerinde psikolojik rahatsızlığın olma frekansı oldukça düşük görülmektedir. Demir (1997) çalışmasında sosyal fobili olguların ana babalarının kontrol grubundakilere göre

daha fazla psikiyatrik belirti bildirdiklerini belirlemiştir. Gerek süreğen rahatsızlıkların, gerekse ruh sağlığı ile ilgili rahatsızlıklarının genel yaygınlık oranlarının da azlığı bu sonuçları etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu değişkenlerin daha büyük örneklem gruplarında yeniden ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

Babanın alkol kullanımı da, bu çalışma da bir risk faktörü olarak düşünülmüştür. Sosyal kaygı düzeylerinin babanın alkol kullanma durumuna göre değişip değişmediğini araştırmak için yapılan istatistiksel analizler sonucunda, sosyal kaygının babanın alkol kullanma durumuna göre farklılaşmadığı görülmektedir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin babalarının alkol kullanma sıklığı, kullanmama sıklığına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerde ise babalarının alkol kullanma frekansları, kullanmama frekanslarına çok yakın görülmektedir. Bu durum alkol kullanma ya da kullanmama olarak değerlendirilmiştir. Şüphesiz bu durumun risk faktörü olabilmesi için de kullanmanın sıklığı ve miktarı önem kazanmaktadır. Ayrıca Wolin ve arkadaşları (1979; Akt.Winde,1996) aile ortamında düzenli olarak beraber yemek yeme, doğum günü, yıl başı kutlama gibi davranışların bulunduğu alkol kullanılan ailelerin çocuklarının, bu tip ritüellerin yer almadığı alkol kullanmayan ailelerin çocuklarına göre daha uyumlu olduklarını ifade etmişlerdir. Boşanma da olduğu gibi aile içinde sağlıklı iletişimin olması, sosyo ekonomik durum, eğitim düzeyi gibi koruyucu etkilerin varlığı bir risk faktörünün olumsuz etkisini aza indirmektedir. Alkol kullanımının olup olmamasında daha çok alkol kullanımı sonrası ebeveynlerin davranışlarını ne ölçüde etkilediği de sosyal kaygı açısından önemlidir. Baba alkol alıyordur ancak daha demokratik tutum sergiliyordur, çocuğun maddi manevi ihtiyaçlarını karşılıyordu bu tarz koruyucu faktörlerin varlığı bu risk faktörünün zararlı etkilerini azaltabildiği düşünülmektedir. Boşanma da olduğu gibi, alkol kullanımının da risk faktörü olup olmadığına karar verebilmek için, kullanma sıklığına ve miktarına bakılması gerekmektedir. Ayrıca aileye neleri getirip neleri götürdüğünün de göz önüne alınarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Ayrıca ana-babanın birbirine fiziksel şiddet uygulaması ve anne babanın birbiriyle kavga etme durumları da bu çalışmada risk faktörü olarak düşünülmüştür. Sosyal kaygı düzeyi, anne babanın birbirine karşı fiziksel şiddet uygulama ve anne babanın birbiriyle

kavga etme durumuna göre değişmediği yapılan analizler sonucunda görölmektedir. Sosyal kaygı düzeyi, yüksek ve düşük öğrencilerin ailelerinde fiziksel şiddetin görölmeme sıklığı, görölme sıklığından fazladır. Öğrencilerin, aile içi şiddetle oldukça az karşılaştığı söylenebilir. Aile içi şiddet, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerle yapılan görüşmelerde de öğrenciler tarafından bir risk faktörü olarak ifade edilmemiştir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, anne babalarının birbiriyle bazen kavga etme durumu, hiç etmemeye ve hemen her zaman kavga etmeye göre daha fazla olduğu görölmektedir. Sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin de anne babalarının birbiriyle, bazen kavga etme oranları, hiç kavga etmemeye ve hemen her zaman kavga etmeye göre biraz daha yüksektir. Her iki grup içinde anne babalarının hemen her zaman kavga etme oranlarının oldukça düşük olduğu görölmektedir. Aile içi kavganın ve fiziksel şiddetin hemen her zaman görölme sıklığı sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrenciler için karşılaşma oranları oldukça düşük olduğu için bir risk faktörü olarak ele alınmayabilir. Bu değişkenlerin risk faktörü olup olmamalarında önemli kriterin bu davranışların görölme sıklığı ve şiddeti olduğu düşünölmektedir.

Erden ve Akman (1996) cezayı, yapılan bir davranışın sonucunda, organizma için olumsuz bir durum yaratan uyarıcılar olarak tanımlamaktadırlar. Ceza, yapılan bir davranışı zayıflatmakta veya belirli bir süre için durdurmaktadır. Ceza, davranışı kısa zamanda durdurduğu ve uygulaması kolay olduğu için ebeveynler tarafından sıkça kullanılmaktadır. Oysa davranış bilimcileri davranışın ceza ile biçimlendirilmesinin doğru olmadığı görüşünde birleşmektedirler. Bu nedenle ailenin çocuğunu cezalandırma durumu da bu çalışmada bir risk faktörü olarak düşünölmüştür. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda sosyal kaygının, ailenin çocuklarını cezalandırma durumuna göre değişmediği söylenebilir. Caffery ve Erdman (2000)' in yapmış oldukları vaka çalışmaları sonuçlarında, fobik reaksiyonlarda aile içinde sözel ve fiziksel cezaların kullanıldığını belirtmektedirler. Araştırma bulgularına göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrenciler ailelerinden çok az da olsa ceza alma davranışı ile karşılaşmaktadırlar.

Ailenin çocuğunu arkadaşları ile kıyaslama durumu da bir risk faktörü olarak alınmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri, ailelerin çocuklarını arkadaşları ile kıyaslama durumuna göre değişmektedir. Sosyal kaygı düzeyi ile ailenin çocuğunu arkadaşları ile kıyaslaması arasında .23 düzeyinde bir korelasyon bulunmuştur. Kendilik sunum yaklaşımına göre, bireyin değer verdiği insanlar tarafından değerlendirilmesi, bireylerin öz saygı ve değer duygusu üzerinde etkili olmaktadır. İnsanın kendini değerli hissetmesi, başkalarının onu değerlendirmesine bağlıdır (Leary ve Kowalski, 1995). Çocuğun arkadaşları ile kıyaslanması durumu onda, yetersizlik duygularının oluşmasına ve yüksek düzeyde onay alma ihtiyacına neden olacağı ve bu durumun kendilik sunumu motivasyonunu olumsuz yönde etkileyeceği ve sosyal kaygıya da neden olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda sosyal kaygı açısından, ailenin çocuğunu arkadaşları ile kıyaslama durumu bir risk faktörü olarak alınabilir.

Türk toplumunda anne babaların kız ve erkek çocuklarını yetiştirme tarzında bir farklılığın olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, ailenin çocuk yetiştirirken, cinsiyete bağlı olarak ayırım yapıp yapmama durumu da, bu çalışmada bir risk faktörü olarak düşünülmüştür. Sosyal kaygı'nın anne babanın cinsiyet ayırımı yapıp yapmama durumuna göre değişmediği görülmektedir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ailelerinde cinsiyet ayırımı yapma oranlarının az olduğu görülmektedir. Anne babaların eğitim düzeylerinin gittikçe artması, toplumda cinsiyet rollerine yönelik kalıp yargıların değişmeye başlaması şüphesiz bu geleneksel anlayışımızın değişmeye başladığının bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Ailenin sosyal faaliyetlere katılma durumu, sosyal kaygı açısından bir risk faktörü olarak düşünülmüştür. Araştırma bulgularına göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinin sosyal faaliyetlere hiç katılmama oranı, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ailelerinin sosyal faaliyetlere katılmama oranına göre düşük olduğu görülmektedir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, sosyal kaygı düzeyinin, ailenin sosyal faaliyetlere katılıp katılmama durumuna göre değiştiği gözlenmiştir. Sosyal kaygı düzeyi ile ailenin sosyal faaliyetlere katılıp katılmama durumu arasında .36 düzeyinde bir korelasyon bulunmuştur. Bu bulguya göre sosyal kaygı açısından, ailenin sosyal faaliyetler katılıp katılmama durumu bir risk faktörü olarak düşünülebilir. Hudso ve Rapee (2000)'ye göre, çocuklar da sosyal yaşantı azlığı, sosyal kaygının

gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bir ailenin diğer ailelerle sosyal ilişkide bulunma derecesi de önemli olabilir. Eğer çocuk, sosyal ortamlara nadiren girerse, sosyal ortamların zararlı olmadığını öğrenme fırsatını yeterince bulamaz. Çocuğun sosyal ortamlara, sınırlı bir şekilde sokulması, çocuğun akranlarıyla ilişkisini geliştirme ve uygun sosyal beceriler geliştirme, fırsatını da engeller. Ayrıca sosyal kaygılı ebeveynler, çocuklarına sosyal ortamların tehlikeli olduğunu öğretebilirler ve bu ortamlardan kaçınmada model olabilirler. Ebeveyni model alma ve sosyal ortamlara katılımda yetersizlik, sosyal kaygıda oldukça önemli bir role sahiptir. Ayrıca Bögels, Oosten, Muris ve Smulders (2001) sosyal kaygılı bireylerin ailelerinin daha az sosyalleşebilme özelliğine sahip olduklarını belirtmektedirler.

Öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda öğrencilerin risk faktörü olarak ifade ettikleri aile bireylerinde süregelen bir hastalığın olması, anne baba arasındaki geçimsizlik, babanın alkol kullanması nicel boyutta elde edilen verilerin istatistiksel analiz sonuçlarına göre bu değişkenlerin risk faktörü olmadığı gözlenmiştir. Bu risk faktörlerinin yeniden ele alınarak daha geniş örneklem üzerinde hangi koruyucu faktörlerle bir arada bulunduğu da bakılarak yeniden ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

Bu risk faktörlerine ek olarak öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucu ortaya çıkan ancak çalışmamızda nicel olarak incelenmeyen risk faktörlerinin de olduğu görülmüştür. Örneğin, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük birer öğrenci kardeş kaybı ile karşılaştıklarını belirtmektedirler. Kaygı düzeyi yüksek olan öğrencilerden kardeş ölümünden sonra, anne baba tutumlarının etkilendiğini şu cümle ile ifade etmektedir:

"..kardeşim vefat etmişti birkaç yıl önce ondan dolayı yani ben biz üç kardeşiz çok güzel düşerler yani...."(KDY2). Bu öğrencinin bu travmadan sonra daha koruyucu ana baba tutumları ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Gerard ve Buchler'in (1999) ailede yer alan risk faktörlerine ait katlamalı modeline göre, aile içinde yaşanan bir travmanın başka bir risk faktörünün (örneğin koruyucu anne baba tutumları) etkisini artırdığı söylenilebilir.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek bir öğrenci de *".....ağabeyim öldüğü için bana biraz daha üzerime titrediler. Bu beni biraz daha sıktı...."* (KDD2). Sosyal kaygı düzeyi yüksek

öğrencinin tam tersi bu öğrencinin demokratik anne baba tutumları ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Sosyal kaygı düzeyinin düşük olmasının nedenlerinden bir tanesinin de özellikle babanın çok sosyal olması ve oğlunu da sosyal olması için desteklemesi olarak görülmektedir. Burada da Gerard ve Buchler'in (1999) ailede yer alan risk faktörlerine ait etkileşimsel modeline göre de risk faktörü olduğu düşünülen kardeş ölümünün zararlı etkilerinden, çocuğun sağlıklı bir ortamda bulunmasıyla korunduğu söylenebilir.

Yine görüşme sonuçlarına göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerden biri kasabada yaşıyor olmasını kendi gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir risk faktörü olarak göstermiştir. Gümüş (1997) çalışmasında üniversite öğrencilerinin yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimi küçüldükçe, sosyal kaygının düzeyinin arttığını belirtmektedir. Kent yaşamının kırsal bölgelere göre, yaşam koşullarının daha karmaşık olması nedeniyle bireyin, kent yaşamında daha çeşitli sosyal durumlarla karşılaşma fırsatını yakalayabilir. Bu sosyal durumların çeşitliliği, sosyal durumlarla baş etme becerilerini de geliştirmesinde yardımcı olacağı düşünülmektedir. Kırsal kesimden gelen öğrencilerin, kent yaşamında bu çok çeşitli sosyal durumlara girmeleri veya girme durumunda kalmaları, yaşadıkları sosyal kaygının artmasına neden olabilir. Görüşme sonucu elde edilen bu bulguya dayanarak öğrencilerin yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim biriminin küçüklüğü (köy, kasaba gibi) de bir risk faktörü olarak da ele alınabilir.

Ayrıca sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin sosyal ortamlarda, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre daha çok sıkıldıkları ve bu durumu da ana baba tutumları ile ilişkilendirebildikleri de gözlenmiştir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sonuçlarının genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve bu değerlendirme sonucunda aile ve eğitim alanındaki uygulamalara, psikolojik yardım veren uzmanlara ve araştırmacılara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

. Yazın taraması sonucunda Türkiye’de bu alanda yapılmış çalışmalar yok denilecek kadar azdır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar ve önerilerin bundan sonra yapılacak çalışmalara bir temel oluşturacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemleri kullanılarak elde edilen sonuçları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Ana-baba tutumlarının ODK ve SKH Ölçekleri puanları üzerindeki temel etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur: Koruyucu-istekçi ve otoriter ana-baba tutumlarına maruz kalan ergenlerin ODK ve SKH ölçeklerinden yüksek puan alırken, demokratik ana baba tutumuna sahip ergenlerin ODK ve SKH Ölçeklerinden düşük puan aldıkları bulunmuştur.
2. Lise ikinci sınıf öğrencilerinin ODK ve SKH Ölçeği puanlarının cinsiyete göre değişmediği bulunmuştur:
3. Ana baba tutumu ve cinsiyet değişkenlerinin ODK ve SKH Ölçekleri puanları üzerinde ortak etkileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

4. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük olan öğrencilerin ailelerinde yer alan risk faktörleri şu şekilde sıralanmaktadır:

a- Anne babanın beraber yaşayıp yaşamama durumu

b- Evde yaşayan birey sayısı

c- Anne babanın öğrenim durumu

d- Ailenin gelir durumu

e- Ailenin sosyal faaliyetlere katılma durumu

f- Ailenin çocuğunu arkadaşları ile kıyaslama durumu

Araştırmanın nitel boyutundan elde edilen sonuçlar çalışmanın nicel yöntem yoluyla elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Ayrıca daha detaylı sonuçlara ulaşılmasını da sağlamıştır. Araştırmanın nitel boyutu ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Görüşme yapılan sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin demokratik, otoriter, koruyucu-istekçi ana baba tutumları ile ilgili betimlemelerinin literatürde bu tutumlara ait tanımlara uygun bir şekilde yapıldığı gözlenmiştir.
2. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrenciler aile içinde demokratik, koruyucu istekçi ve otoriter tutumlarla karşı karşıyadır. Ancak bu tutumların görülme sıklığı farklılaşmaktadır. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinde demokratik tutumların frekansları, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre daha düşükken, koruyucu ve otoriter tutumlara ait frekansların daha yüksek olduğu gözlenmiştir.
3. Çalışmanın gerek nicel boyutunda gerekse nitel boyutunda ana baba tutumları demokratik, koruyucu istekçi ve otoriter ana baba tutumları olarak ele alınmıştır. Görüşme sonuçlarında İlgisiz ana-baba tutumu ile Dengesiz ve Karasız tutumların varlığı da gözlenmiştir. Bu nedenle ana baba tutumları değerlendirilirken daha kapsamlı ölçeklerin geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.
4. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin sosyal ortamlarda sıkıldıklarını ve böyle ortamlardan kaçınma davranışları gösterdikleri; sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin böyle ortamlarda çok rahat oldukları ortaya çıkmıştır . Bu sonuçların

sosyal kaygıyı ölçmek amacıyla kullanılan ODK ve SKH Ölçeklerinin kapsam geçerliği için bir kanıt olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu ölçeklerin sosyal kaygılı ve sosyal kaygılı olmayan bireyleri de ayırd edebilme gücüne sahip olduğuna dair önemli bir bulgu olduğu düşünülmektedir

5. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrenciler sosyal ortamlarda kendilerini rahat ya da kaygılı hissetmelerini ana baba tutumları ile ilişkilendirmişlerdir
6. Risk faktörleri açısından sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrenciler ailelerinde yer alan risk faktörlerinden söz ederken sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin risk faktörlerine, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre daha fazla değindikleri ve ailelerinde yer alan risk faktörlerini de, kardeş kaybı, aile bireylerinden birinin süregelen bir hastalığının olması, ekonomik sorunlar, anne baba arasındaki eğitim farkı, anne baba arasındaki geçimsizlik, babanın alkol alması, kasabada yaşanması, babanın otoriter olması, ailenin koruyucu tutuma sahip olması, aile büyüğü ile beraber yaşanması şeklinde ifade ettikleri gözlenmiştir.
7. Hem nitel hem de nicel verilerden elde edilen bulgulara da dayanarak otoriter ve koruyucu ana baba tutumlarının, ailenin ekonomik gelirinin, eğitim düzeyinin sosyal kaygı açısından bir risk faktörü olduğu sonucuna varılabilir
8. Aile bireylerinde süregelen bir hastalığın olması, anne baba arasındaki geçimsizlik, babanın alkol kullanması nitel boyutta bir risk faktörü olarak ifade edilirken, nicel boyutta yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre bu değişkenlerin risk faktörü olmadığı gözlenmiştir.
9. Anne babanın birlikte yaşayıp yaşamama durumu nicel boyutta bir risk faktörü olarak gözlenmiştir. Öğrencilerle yapılan görüşme sonuçlarına göre anne babanın boşanmış olmalarının bir risk faktörü olarak değerlendirilmediği görülmüştür. Ergenlerin anne babalarının evlilik statülerinin önemli olmadığı, anne ve babalarıyla kurdukları ilişkinin niteliğinin daha önemli olduğu sonucuna varılabilir.

Bu araştırmanın bulgularına dayalı olarak uygulayıcılara ve araştırmacılara şu önerilerde bulunulabilir:

1. Daha kapsamlı ana baba tutumlarını içine alacak ana baba tutum ölçekleri geliştirilmelidir.
2. Nitel boyutta risk faktörü olarak ifade edilen, aile bireylerinde süregelen bir hastalığın olması, anne baba arasındaki geçimsizlik, babanın alkol alması nicel boyutta yapılan istatistiksel analizler sonucunda, sosyal kaygı açısından bir risk faktörü olmadığı gözlenmiştir. Bu değişkenlerin ve ayrıca nicel boyutta ele alınmayan ancak öğrencilerle yapılan görüşmelerde ortaya çıkan kasabada yaşam ve kardeş ölümlerinde daha geniş örneklem üzerinde yeniden ele alınıp sosyal kaygı açısından risk faktörü olup olmadığı incelenmelidir.
3. Türk toplumu aile yapısına ve koşullarına ilişkin aile risk faktörleri indeksi geliştirilmesine ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Böyle bir index geliştirmek amacıyla bilimsel araştırma projelerine ihtiyaç duyulmaktadır.
4. Risk faktörleri kapsamında alınan değişkenlerin sosyal kaygıyı ne ölçüde yordadığı araştırılabilir.
5. Sosyal kaygıyı azaltma amaçlı müdahale işlemlerinin etkililiği konusunda deneysel araştırmalar planlanabilir. Özellikle eğitim kurumlarındaki uygulamalar açısından yapılacak bu tür araştırmalar Psikolojik Danışma ve Rehberlik çalışmalarına önemli katkılar sağlayacaktır.
6. Ergenler için sosyal kaygıyı azaltmak amaçlı müdahale programları hazırlanırken ana babalara yönelik çalışmalarda planlanmalıdır.
7. ODK ve SKH Ölçeklerinin kliniksel olarak sosyal kaygılı bireyler üzerinde de kullanılarak ayırt edici geçerliğine bakılmalıdır.

KAYNAKLAR

Akbağ, M. (1994), "Liseli Ergenlerin Anne-Baba Tutumlarını Algılamaları ile Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akdemir, A. ve Cinemre, B. (1996), "Sosyal Fobi: Epidemiyoloji, Eşlik Eden Hastalıklar, Klinik Gidiş, Prognoz," *3P Dergisi*, 4 : (1), 11-17.

Aksaray, S. (1992), "Adölesanların Benlik İmajlarını Etkileyen Etmenlerden Ana-Baba Tutum Algısı", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akyıl, Y.(2000), "Perceived Parental Child-Rearing Practices And Social Anxiety in Turkish Adolescents", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Amerikan Psikiyatri Birliği, (1989), *DSM-III-R Tam Ölçütleri Başvuru Elkitabı* (Çev. E. Köroğlu), 3.Baskı, Ankara, Hekimler Yayın Birliği.

_____ (1994), *DSM-IV Tam Ölçütleri Başvuru Elkitabı* (Çev. E. Köroğlu), 4. Baskı, Ankara, Hekimler Yayın Birliği.

Arkowitz, A., Lichtenstein, E., Mc Govern ve K., Hines, P. (1975), "The Behavioral Assessment of Social Competence in Males," *Behaviour Therapy*, 6, 3-13.

Balcı, A. (1995), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik Ve İlkeler*, Ankara, A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Beck, A.T.ve Emery, G. (1985), *Anxiety Disorders and Phobias: A Cognitive Perspective*, New York: Basic Books.

Beidel, D.C., Turner, S.M.ve Dancu, C.V. (1985), "Physiological, Cognitive and Behavioral Aspect of Social Anxiety," *Behavioural Research and Therapy*, 23 (2), 109-117.

Beidel, D.C ve Turner, S.M. (1988), "Comorbidity of Test Anxiety and Other Anxiety Disorders in Childeren," *Journal of Abnormal Child Psychology*, 16 (3):275-287.

Bekiroğlu, C. B. (1996), "Attachment Style, Family Environment Depression and Anxiety", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bruce, T.J ve Atezaz, S. (1999), "Social Anxiety Disorder: A Common, Under Recognized Mental Disorder," *American Family Physician*, 60, 2311-2321.

Bruch, M.A. (1989), "Familial and Developmental Antecedents Of Social Phobia: Issues and Findings." *Clinical Psychology Review*. 9, 37-47.

Bostan, S. (1993), "14-16 Yaş Ergenlerin Uyum Düzeylerinin ve Ana-Baba Tutumlarının İncelenmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bögels, S.M., Oosten, A.v.,Muris ve P.,Smulders, D. (2001), "Familial Correlates of Social Anxiety In Children and Adolescents." *Behaviour Research and Therapy*. 39, 237-287

Caffery, T ve Erdman, P. (2000), "Conceptualizing Parent-Adolescent Conflict: Applications," *Family Journal*, 8, 14-22.

Clark, D.M ve Wells, A. (1995), "A Cognitive Model Of Social Phobia," *Social Phobia: Diagnosis, Assessment, and Treatment*, Der.: Heimberg, R.G., Liebowitz, M.R., Hope, D. A., Schneier, F.R., New York: The Guilford Press, 69-93.

Clements, L.A.H ve Avery, A.W. (1984), "A Cognitive-Behavioral Approach to Social Skills Training with Shy Persons," *Journal Of Clinical Psychology*, 40 (3), 710-713.

Cüceloğlu, D. (1998), *İnsan ve Davranışı* (8. Basım), İstanbul: Remzi Kitapevi, 331.

Demir, T. (1997), “Çocuk ve Ergenlerde Sosyal Fobi: Epidemiyolojik Bir Çalışma”, *Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi*, İstanbul Tıp Fakültesi.

Dikmeer, D. İ (1997), “Sosyal Beceri Eğitiminin Sosyal İçedönük Ergenlerin İçedönüklük Düzeylerine Etkisi,” *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Düzgün, Ş. (1995), “Lise Öğrencilerinin Psikolojik Belirtileri ile Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Edelmann, R.J. (1992), *Anxiety, Theory, Research and Intervention In Clinical and Health Psychology*, Chichester :John Wiley and Sons.

Erkan, S. (1986), “Ana-Babalarını Demokratik Otoriter ve İlgisiz Olarak Algılayan Bireylerin Benlik Kavramları ile İdeal Benlik Kavramlarının Bağdaşım Dereceleri Arasındaki Fark”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eldeleklioğlu, J. (1996), “Karar Strejileri ile Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişki,” *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fenigstein, A., Scheier, M. F.ve Buss, A.H. (1975), “Public and Private Self-Consciousness: Assessment and Theory,” *Journal of Counselling and Clinical Psychology*, 43 (4), 522-527.

Gerard, J. M.ve Buehler,C. (1999), “Multiple Risk Factors in The Family Environment and Youth Problem Behaviours,” *Journal of Marriage and The Family*, 61(2), 343-362.

Gümüş, A. E. (1997), “Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Göka, E.ve Cinemre, B. (1996), "Betimsel Özellikleri ve Tanımlama Sorunlarıyla Sosyal Fobi," *3P Dergisi*, 4 (1), 7-9.

Hambleton, R.K., (1994), "Guidelines for Adapting Educational and Psychological Tests: A Progress-Report," *European Journal of Psychological Assessment*, 10 (3), 229-244.

Heckelman, L.R.ve Schneier,F.R. (1995), "Diagnostic Issues" *Social Phobia: Diagnosis, Assessment, and Treatment*, Der.: Heimberg, R.G., Liebowitz,M.R., Hope, D. A.,Schneier, F.R., New York: The Guilford Press, 3-20.

Heimberg, R.G., Hope, D. A., Rapee, R. M. ve Bruch, M. A.(1988), "The Validity of The Social Avoidance and Distress Scale and The Fear of Negative Evaluation Scale with Social Phobic Patients," *Behaviour Research Therapy*, . 26 (5), 407-410.

Herz, L.ve Gullone, E.(1999), "The Relationship Between Self-Esteem and Parenting Style," *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30, 742-762.

Hudson, J. L.ve Rapee, R. M.(2000), "The Origins of Social Phobia," *Behavior Modification*, 24 (1) 102-130.

Hummel,R.M. (1999), "Parental Correlates of Socially Anxious Children : An Observational Study" Doktora Tezi, Missisipi Üniversitesi

Karacan, E., Şenol, S. ve Şener,Ş. (1996), "Çocukluk Ve ergenlik Çağında Sosyal Fobi," *3P Dergisi*, 4 (ek-1), 28-34.

Kagan, J.(1971), *Personality Development*, Harcourt Brace Jovanovich, Inc.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1998), *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*, İstanbul: Altan Matbaacılık, 50.

Kuzgun, Y. (1972), "Ana-Baba Tutumlarının Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi," *Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

_____ (1973), "Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi," *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (1), 57-70.

Köknel, Ö. (1995), *Korkular, Takıntılar, Saplantılar*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 19.

La Greca, A.M.ve Lopez, N. (1998), "Social Anxiety Among Adolescents: Linkages with Peer Relations Friendships," *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26 (2), 83-94.

Leary, M. R.ve Kowalski, R.M. (1990), "Impression Management: A Literature Review and Two-Component Model," *Psychological Bulletin*, 10 (1), 34-47.

_____ (1993), "The Interaction Anxiousness Scale Construct and Criterion-Related Validity," *Journal of Personality Assessment*, .61(1) 136-146.

_____ (1995), *Social Anxiety*, Newyork, London: The Guilford Press.

Maccoby, E.E. (1984), "Socialization and Developmental Change," *Child Development*, 55, 317-328.

Maccoby, E.E.ve Martin, J.A. (1983), "Socialization in The Context of The Family: Parent Child Interaction," *Handbook of Child Psychology*, Derl.: E.M. Hetherington (New York: Wiley).

Magaly, Q. (1993), "Risk Factors Associated with Completed Suicide in Latino Adolescents," *Adolescence*, 28 (112), 831-851.

Magnusdottir, I.ve Smari, J. (1999), "Social Anxiety in Adolescents and Appraisal of Negative Events: Specificity or Generality of Bias?," *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 27, 223-230.

Mansell, W.ve Clark, D.M. (1999), "How Do I Appear To Others? Social Anxiety And Processing Of The Observable Self," *Behaviour Research and Therapy*, 37, 419-434.

Mineka, S.ve Zinbarg, R. (1995), "Conditioning and Ethological Models of Social Phobia," *Social Phobia: Diagnosis, Assessment, and Treatment*, Derl.: Heimberg, R.G., Liebowitz, M.R., Hope, D. A., Schneier, F.R. (New York: The Guilford Press).

Moutier, C.Y.ve Stein, M. (1999), "The history, Epidemiology and Differential Diagnosis of Social Anxiety Disorder," *Journal Clinical Psychiatry*, 60 (9), 4-8.

Monfries, M.M.ve Kafer, N.F. (1994), "Private Self-Consciousness and Fear of Negative Evaluation," *Journal of Interdisciplinary and Applied*, 128..4. 447-454.

Orbay, S. (1996), "Psikiyatri Kliniğine Başvuran Çocuk ve Ergenlerde, Ana-Baba Tutumu, Benlik Kavramı ve Semptomlar Arasındaki İlişkinin Araştırılması", *Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi,

Öner, N. (1997), "Durumluluk- Sürekli Kaygı Envanterinin Türk Toplumunda Geçerliği", *Doçentlik Tezi*, Hacettepe Üniversitesi,

Öztaş, T. (1996), "Across-Cultural Study of Social Anxiety in University Students," *Yüksek Lisans Tezi*, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Özgülten, İ.E. (1994), *Psikolojik Testler*, Ankara: Yeni Doğu Matbaası.

Papsdorf, M., Alden, L. (1998), "Mediators of Social Rejection in Social Anxiety: Similarity, Self- Disclosure, and Overt Signs of Anxiety," *Journal Of Research In Personality*, 32, 351-369.

Pişkin, M. (1996), "Türk ve İngiliz Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Yönünden Karşılaştırılması" III. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Kitabı, Adana, 21-35.

Rapee, R. M., Sanderson, W..C.ve Barlow,D.H. (1988), "Social Phobia Features Across the DSM-III-R Anxiety Disorders",*Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 10, 287-299.

Rapee, R. M.ve Heimberg, R.G. (1997), "A Cognitive-Behavioral Model of Anxiety in Social Phobia," *Behaviour Research Therapy*, 35 (8), 741-756.

Robinson, E. H., Rotter, J.C., Fey, M.A.ve Vogel, K.R. (1992), *Helping Children Cope with Fears and Stress*, North Carolina: ERIC Counseling and Student Services Clearinghouse, 5-6.

Sarason, I. G. (1975) *Stress and Anxiety*, Derl.: I.G. Sarason ve Spilberger C.D. (Washington, London), 175-176.

Schelver, S.R. ve Gutsch, K. U. (1983), "The Effects of Self-Administered Cognitive Therapy on Social-Evaluative Anxiety," *Journal Of Clinical Psychology*, 39 (5), 658-666.

Schlenker, B. R. ve Leary, M. R. (1982), "Social Anxiety And Self Presentation: A Conceptualization and Model," *Psychological Bulletin*, 92 (3), 641-669.

Schiarnberg, L. B. (1988),. *Child and Adolescent Development*, MacMillan Publishing Company a Division of MacMillan Inc.

Schneier, F.R., Johnson, J., Hornig, C.D., Liebowitz, M.R. ve Weissman, M. (1992), "Social Phobia: Comorbity and Morbidity in an Epidemiologic Sample", *Archives of General Psychiatry*, 49, 282-288.

Smith, R. E., Sarason, I.G. (1975), "Social Anxiety and The Evaluation of Negative Interpersonal Feedback," *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43, 429.

Steinberg, L. ve Levine, A., (1997), *You and Your Adolescent*, HarperPerennial Publishers.

Sungur, Z. Mehmet (1990), "Fobik Hastalarda Değişik Biçimde Uygulanmış Yüzleştirme Tedavisinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi" *Tıpta Uzmanlık Tezi*, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Sungur, M. Z. ve, Dilsiz, A. (1995), "Sosyal Fobi," *Anksiyete Monografaları Serisi*, 5, 205-215.

Sorias, D. (1986), "Sosyal Beceriler ve Değerlendirme Yöntemleri," *Psikoloji Dergisi*, 5 (20), 25-26.

Turner, S.M., Beidel, D.C. ve Larkin, K.L (1986), "Situational Determinants of Social Anxiety in Clinic and Nonclinic Samples: Pysiological and Cognitive Correlates," *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54 (4), 523-527.

Turner, S.M.ve Beidel, D.C. (1988), "Some Further Comments on The Measurement of Social Phobia." *Behaviour Research Therapy*,26 (26), 411-413.

Turner, S.M., Beidel, D.C., Cooley, M. R., Woody, S.R.ve Messer, S.C. (1994), "A Multicomponent Behavioral Treatment for Social Phobia: Social Effectiveness Therapy," *Behaviour Research Therapy*, 32 (4), 381-390.

Turner, S.M., McCanna, M., Beidel, D.C. (1987), "Validity of Social Avoidance and Distress and Fear of Negative Evaluation Scales," *Behaviour Research Therapy*, 25 (2), 113-115.

Tuzgöl, Meliha (1998), "Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Warren, R., Good, G.ve Velten, E. (1984), "Measurement of Social Evaluative Anxiety in Junior High School Students," *Adolescence*,.XIX (75), 643-648.

Watson, D. ve, Friend, R. (1969), "Measurement of Social-Evaluative Anxiety," *Journal of Consulting Clinical Psychology*, 33, (4), 448-457.

Windle, M. (1996), "Effect of Parental Drinking on Adolescents", *Alcohol Health and Research World*, 20 (3),181-185.

Wood, M.ve Furlong, M.J. (1997), "Understanding the Psychosocial Characteristics of Gang-Involved Youths in a System of Care: Individual, Family and System Correlates," *Educational Treatment of Children*, 20,(39), 281-295.

WPA (Dünya Psikiyatri Birliği Sosyal Fobi Çalışma Grubu) (1995), *Sosyal Fobi Cep Kitapçığı*, Derl.: S. A. Montgomery (Londra: Science Press Ltd.).

Yavuzer, Haluk (1979), "6-12 Yaş Çocuklarının Psikososyal Gelişmesi," *Psikoloji Dergisi*,5, 20-24.

_____ (1993), *Ana-Baba ve Çocuk: Ailede Çocuk Eğitimi* (5.Basım), İstanbul: Remzi Kitapevi, 26-33.

Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (1999), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz, A. (1999), "Çocuk Yetiştirme Tutumları: Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar," *Türk Psikoloji Yazıları*, 1(3), 99-118.

ANKET

- 1 Adınız, Soyadınız:
- 2 Doğum tarihiniz: 19....
- 3 Cinsiyetiniz: () Kız () Erkek
- 4 Babanız : () Sağ () Ölü
- 5 Anneniz : () Sağ () Ölü
- 6 Babanız : () Öz () Üvey
- 7 Anneniz : () Öz () Üvey
- 8 Anne ve babanız sağ ise :
 a. Birlikte yaşıyorlar
 b. Boşandılar
 c. Ayrı yaşıyorlar
- 9 Kimle beraber yaşıyorsunuz:
 a. Ailemle birlikte (Anne-Baba ile)
 b. Annemle birlikte
 c. Babamla birlikte
 d. Yakın akrabalarımla (dede, teyze, amca gibi) birlikte
 e. Başka :
- 10 Ailenizdeki birey sayısı (siz, anne-babanız ve evlenenler dahil):
 a. 2 kişi () b. 3 kişi () c. 4-5 kişi
 d. 6-7 kişi () e. 8 ve daha fazla kişi
- 11 Yaşadığınız aile tipi :
 Çekirdek aile (sadece anne, baba ve kardeşlerin birlikte aynı evde yaşıyor olması)
 Geniş aile (anne, baba, dede, büyükanne, hala vs. birlikte aynı evde yaşıyor olması)
- 12 Kaç kardeşiniz ?
- 13 Ailenizde kaçınıcı çocuksunuz ? : Baştan.....
- 14 Annenizin öğrenim durumu:
 a. Okur yazar değil () b. İlkokul mezunu () c. Ortaokul mezunu
 d. Lise mezunu () e. Yüksekokul/Üniversite () f. Mastır/ Doktora yapmış
- 15 Babanızın öğrenim durumu:
 a. Okur yazar değil () b. İlkokul mezunu () c. Ortaokul mezunu
 d. Lise mezunu () e. Yüksekokul/Üniversite () f. Lisans üstü eğitim görmüş
- 16 Annenizin mesleği /yaptığı iş:.....
- 17 Babanızın mesleği/ yaptığı iş:.....
- 18 Oturduğunuz ev:
 a. Kira
 b. Kendinize ait
 c. Lojman
 d. Diğer.....
- 19 Ailenizin ortalama aylık geliri:
 a. 150 milyondan az
 b. 151-250 milyon
 c. 251- 350 milyon
 d. 351- 500 milyon
 e. 551- 700 milyon
 f. 701 milyon ve üstü
- 20 Ailenizde süregelen hastalığı olan (yüksek tansiyon, şeker hastalığı, .vb.) biri var mı?
 a. Evet
 b. Hayır
 c. Bilmiyorum
- 21 Cevabınız Evet ise, hangi bireyde ne gibi bir durum olduğunu lütfen kısaca açıklayınız:.....
- 22 Ailenizde psikolojik problemleri nedeni ile tedavi görmekte/görmüş olan biri var mı?
 a. Evet
 b. Hayır

- 23 Cevabınız Evet ise, hangi bireyde ne gibi bir durum olduğunu lütfen kısaca açıklayınız:.....
- 24 Babanız alkol kullanır mı?
() a. Evet
() b. Hayır
- 25 Cevabınız Evet ise, hangi sıklıkta kullanmaktadır?
() a. Çok nadir
() b. Ara sıra
() c. Her zaman
() d. Diğer:.....
- 26 Anneniz alkol kullanır mı?
() a. Evet
() b. Hayır
- 27 Cevabınız Evet ise, hangi sıklıkta kullanmaktadır?
() a. Çok nadir
() b. Ara sıra
() c. Her zaman
() d. Diğer:.....
- 28 Anne babanız birbiriyle kavga eder mi?
() a. Hiçbir zaman
() b. Bazen
() c. Hemen her zaman
- 29 Anne babanız birbirine karşı fiziksel şiddet (dayak gibi) uygular mı?
() a. Hiçbir zaman
() b. Bazen
() c. Hemen her zaman
- 30 Aileniz size ceza (bazı hakları kısıtlamak gibi, örneğin harçlığını kesmek) verir mi?
() a. Hiçbir zaman
() b. Bazen
() c. Hemen her zaman
- 31 Aileniz size fiziksel şiddet (dayak gibi) uygular mı?
() a. Hiçbir zaman
() b. Bazen
() c. Hemen her zaman
- 32 Aileniz sizi arkadaşlarınızla kıyaslar mı?
() a. Hiçbir zaman
() b. Bazen
() c. Hemen her zaman
- 32 Aile içinde kız/erkek olmanızdan dolayı olumsuz davranışlarla karşılaşır mısınız?
() a. Evet
() b. Hayır
- 33 Cevabınız Evet ise bu davranışları kısaca açıklayınız:.....
- 34 Aileniz sık sık ev değiştirir mi?
() a. Evet
() b. Hayır
- 35 Cevabınız Evet ise bu durumun ne kadar sıklıkta (6 ayda bir, her yıl vb.) olduğunu lütfen belirtiniz:.....
- 36 Aileniz sosyal faaliyetlere (sinema, konser, yemek, ev ziyaretleri gibi) katılır mı?
() a. Hiçbir zaman
() b. Bazen
() c. Hemen her zaman
- 37 Son zamanlarda aile içinde sizi üzen bir durumla karşılaştınız mı?
() a. Evet
() b. Hayır
- 38 Cevabınız Evet ise bu durumu kısaca açıklayınız:.....

GÖRÜŞME FORMU

1- Annenin sana karşı tutumları /davranışları nasıldır?

2- Babanın sana karşı tutumları /davranışları nasıldır?

3- Ailenle kendi problemlerini paylaşabiliyor musun?

---Evet ise,

*Ne oranda paylaşabiliyorsun?

*Hangi problemlerini paylaşabiliyorsun?

-----Hayır ise,

*Sence paylaşamamanın nedenleri neler? Biraz açar mısın ?

4- Herhangi bir konuda anne ve baban senin görüşlerini de alırlar mı?(

Evet/Hayır).

*Sence bunun nedenleri neler olabilir?

5- Anne babanın demokratik olması ne anlama geliyor?

*Senin anne-baban bu tür demokratik tutumlara ne oranda sahipler? Buna örnek verebilir misin?

6- Genelde ailen senin yapman gereken şeylerde / seçimlerde bunu nasıl yapman gerektiği konusunda yönlendirici midir?

Evet ise,

*Bunu biraz açar mısın? (Örnek verir misin)

7- Sence anne babanın koruyucu ve istekçi olması ne anlama geliyor?

*Senin anne baban bu tür koruyucu tutumlara ne derece sahip.

8- Anne babanızın koymuş olduğu kurallara uymadığınız zaman size tepkileri nasıldır?

9- Sence anne babanın otoriter olması ne anlama geliyor?

*Senin anne baban bu tür otoriter tutumlara ne oranda sahip.

10-Ailenin sana karşı tutumları hakkında başka ne söylemek istersin?

11-Sosyal toplantılarda /ortamlarda kendini nasıl hissedersin?

*Bu ortamlarda senin kaygılı olup olmamanla senin anne baba tutumların arasında bir ilişki kurabiliyor musun?

*Evet ise, bunu biraz açar mısın?

12-Aile ortamında senin gelişimini olumsuz yönde etkilediğini düşündüğün

'keşke benim ailemde olmasaydı, ben kendimi daha iyi hissedirdim 'gibi durumlar var mı? Bunlar neler?

T.C.
ADANA VALİLİĞİ
MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

ŞAYI:B.08.4.MEM:4.01.00.05.040/
KONU : Tez

03.09.2001* 33746

VALİLİK MAKAMINA
ADANA

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünden alınan 02.08.2001 tarih ve 1312- 2001 sayılı yazıda;

Enstitüleri Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı doktora öğrencisi Zühal ERKAN'ın 'Engellerin Sosyal Kaygı Düzeyleri, Ana-Baba Tutumları ve Ailede Görülen Risk Faktörleri Üzerine Bir Çalışma" başlıklı doktora tezine ilişkin ekte sunulan soru listesini, İlimiz Lise 2. sınıf öğrencilerine uygulamak istediklerini belirtmekte olup, ilişikte sunulmuştur.

Söz konusu tez uygulamasını Eğitim-Öğretimi aksatmadan uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

OLUR
.../08/ 2001

Bülent EĞRİBOZ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Duran TETİK
İl Milli Eğitim Müdür V.

03-09-2001

Astü Gübör

T.C
İCEL VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

ET AKU 1117

SAYI : B.08.4.MEM.4.33.00.06.020.(756) 1087
KONU: Zülal ERKAN' ın Doktora tezi veri toplama izni

VALİLİK MAKAMINA
İCEL

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Zülal ERKAN "Ergenlerin Sosyal Kaygı ve Düzeyleri, Ana-Baba Tutumları ve Ailede Görülen Risk Faktörleri üzerine Bir Çalışma" başlıklı Bir doktora tezini Mersin ilindeki lise 2. sınıf öğrencileri üzerinde uygulamak istediğini belirtmektedirler.

Söz konusu tezin ilimizde bulunan liselerimizde uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

İlhan FAYDAVER
Milli Eğitim Müdür V.

OLUR
3./08/2001

Ruhi PAKER
Vali V.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖZGEÇMİŞ

İlmi Soyadı :Zulal ERKAN
Unvanı :Arş. Gör.
Yüksek Öğretim :1989-Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı
1984-Trakya Üniversitesi
Sınıf Öğretmenliği
Yüksek Öğretim :1991-Ç.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışma (Y.L.)
2002-Ç.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışma (DOK)
Mail :zulaler@yahoo.com.

Çalıştığı Kurumlar :

- 1.1990-Mersin Rehberlik Araştırma Merkezi Rehber Öğretmen
- 2.1991-Mersin Fen Lisesi Rehber Öğretmen
- 3.1996-İçel Anadolu Lisesi Rehber Öğretmen
- 4.1997-Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü
- 5.2002-Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Verdiği Dersler :

Eğitim Psikolojisi
Rehberlik ve Psikolojik Danışma
Gelişim Psikolojisi
Özel Eğitim
Uyumsuz Çocukların eğitimi
Okullarda Rehberlik Uygulamaları

Yayımları :

- 1.(1994) "Grup Rehberliğinin Yüksek Sınav Kaygısına Etkisi" Ç.Ü.Eğitim Fakültesi
I. Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı. Ç.Ü.Basımevi.